

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З
БАТЬКАМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ**

Виконала: студентка II курсу,
групи 8.5030-3з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Сігарьова Алла Геннадіївна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Губа Н.О.
Рецензент: к.псих.н., доцент кафедри
психології Грандт В.В.

Запоріжжя
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

к.психол.н., доцент. Н.О.
Губа

«_____» _____ 20
21 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

_____ Сігарьовій Аллі Геннадіївні _____

Тема роботи Особливості організації корекційної роботи з батьками, які виховують дітей з аутизмом

керівник роботи Губа Н.О. к.психол.н., доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1137-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: проаналізувати теоретичні аспекти взаємодії батьків і дітей, які мають аутизм, на основі наукових здобутків зарубіжної та вітчизняної психології; розкрити психологічний зміст корекційної роботи; охарактеризувати особливі потреби батьків; розглянути та проаналізувати особливості організації корекційної роботи з батьками дітей з аутизмом; побудувати модель корекції сфери батьківського прийняття.

5. Перелік графічного матеріалу: 13 таблиць, 1 рисунок.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Губа Е.О., доцент		
Розділ 1	Губа Е.О., доцент		
Розділ 2	Губа Е.О., доцент		
Розділ 3	Губа Е.О., доцент		
Висновки	Губа Е.О., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2021 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2021 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2021 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	червень-липень 2021 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	вересень 2021 р.	Виконано
6	Написання висновків	жовтень 2021 р.	Виконано
7	Передзахист	листопад 2021 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2021 р.	Виконано

Студент _____ А.Г. Сігарева

Керівник роботи _____ Н.О.Губа

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 136 сторінок, 13 таблиць, 1 рисунок, 70 джерел, 4 додатка.

Об'єкт дослідження – корекційна робота з батьками, які виховують дітей з аутизмом.

Предмет дослідження – особливості організації корекційної роботи з батьками, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати наявність та експериментально дослідити особливості в корекційній роботі з батьками, які виховують дітей з розладами аутистичного спектра. А також розробити та апробувати програму психологічної корекції для батьків дітей з аутизмом.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що від рівня батьківського прийняття проблем дитини залежить рівень успіху корекційної роботи з батьками.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: спостереження, тестування, опитування, контент-аналіз; статистичні: математична статистика та аналіз з використанням програми Microsoft Excel.

Наукова новизна полягає у розробці та впровадженні корекційної програми для батьків дітей з аутизмом на основі батьківського прийняття.

Галузь використання: навчально-виховні заклади, центри реабілітації, інклюзивно-ресурсні центри, групи підтримки.

**КОРЕКЦІЙНА РОБОТА, АУТИЗМ, БАТЬКИ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ,
ПСИХОКОРЕКЦІЯ, БАТЬКІВСЬКЕ ПРИЙНЯТТЯ, КОРЕКЦІЙНА РОБОТА
З БАТЬКАМИ.**

SUMMARY

Sigaryova A.G. Features of the organization of correctional work with parents, who are raising children with autism. The qualifying work consists of Introduction, 3 Chapters, Conclusion, References (70 items, 34 of foreign origin), 4 appendix on 26 pages. The qualifying work volume is 136 pages long, 102 of them – main text. There are 13 tables and 1 illustration.

The qualifying work gives theoretical survey and describes the experimental research of features of the organization of correctional work with parents. The master thesis is composed of 3 chapters, each of them dealing with different aspect of correctional work.

The research object: correctional work work with parents, who are raising children with autism.

The research subject: features of the organization of correctional work with parents, who are raising children with autism.

The research goal: is to theoretically substantiate and experimentally investigate the peculiarities of the development of correctional work with parents. And also to develop and test a program of psychological correction for parents of children with autism.

The research tasks are:

- To analyze the psychological literature on the autism problem and identify theoretical and experimental approaches in the and correctional work in foreign and domestic psychology;

- To develop and test the correctional program for the parents, who are raising children with autism;

- To define features of the organization of correctional work with parents, who are raising children with autism.

In the Chapter 1 «Psychological correction» provides theoretical analysis of the recommendations for organization of correction work. Reviewed the role parental acceptance in correctional work. Have been generalized and systematized

knowledge's to holding the empirical research. Reviewed of the features of the family system in which a child with autism is brought up.

Chapter 2 «The phenomenon of autism: psychological view» provides a theoretical analysis of the causes, stereotypes and current problems in the field of autism, and the systematization of knowledge for the development of empirical research.

Chapter 3 «Features of the organization of correctional work with parents» explains the design and methods of research. The correctional program based on the theory of acceptance, aimed at increasing the level of parental acceptance has been described. The analysis of results has proved the effectiveness of implemented correctional program for parents.

Key words: correctional work, autism, parents of children with autism, psycho-correctional work, parental acceptance, correctional work with parents.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ	11
1.1. Психологічний аналіз корекційної роботи.....	11
1.2. Прийняття в корекційній роботі з батьками.....	13
1.3. Напрями і рекомендації з організації корекційної роботи.....	26
РОЗДІЛ 2. ФЕНОМЕН АУТИЗМУ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД.....	49
2.1. Психологічна характеристика розладів аутистичного спектра.....	49
2.2. Актуальні проблеми корекції в роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра.....	64
2.3. Сімейна система як чинник корекції дітей з розладами аутистичного спектра.....	68
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ.....	73
3.1. Організація корекційної роботи і методи дослідження.....	73
3.2. Корекційна програма	75
3.3. Аналіз ефективності програми.....	78
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103
ДОДАТКИ.....	111

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В останні 10 років, завдяки стрімкому вивченню проблеми аутизму в світі та підготовці нового покоління фахівців, діагностування аутизму вийшло на якісний рівень, що вплинуло на статистичні показники. В 2016 році федеральним агентством міністерства охорони здоров'я США (Centers for Disease Control and Prevention) були представлені дані, які свідчать, що розлади аутистичного спектра зустрічаються у кожної 54 дитини [1, 68]. Дані представлені Всесвітньою організацією охорони здоров'я в 2017 році інформують про те, що кожна 160 дитина у світі має аутизм [2]. Спираючись на існуючі показники, зрозуміло, що сфера надання соціальної допомоги сім'ям, які виховують дітей з аутизмом, потребує подальшого розвитку. Детальніше аналізуючи сценарій розвитку подій, пов'язаних з фактом збільшення в останні роки статистичних показників по аутизму в США, Росії, Китаї, Південній Кореї, Італії, та оперуючи прогнозами, як індикатором визначення потреб батьків, які займаються вихованням дітей з розладами аутистичного спектру, можна уявити собі масштаб необхідної соціальної роботи з надання цій групі населення медичних, реабілітаційних, освітніх та юридичних послуг в Україні в найближчі роки [3].

В той же час ВОЗ в документі від 21.03.2014 року [4] окреслює необхідність сприяти подальшому отриманню дослідницьких даних в області аутизму, та висловлює потребу в розробці соціально-психологічних заходів, програм терапії та навчання.

За даними на 2021 рік питанню реабілітації дітей присвячено чимало наукових робіт. Попередні дослідження за темою допомоги сім'ям, що виховують дітей з аутизмом, констатують необхідність подальшого розвитку сфери психологічної корекції та реабілітації батьків (Т. Висотіна [5], А. Нестерова [6], Є. Захарова [7], А. Казьмін [8], Н. Ялпаєва та К. Сулейманов [9], N. Porter K. Loveland [10], О. Stoliaryk [11], Ю. Богатіков та Н. Чернікова

[12], V. Christelle [13], T. Pepperell, J. Paynter & L. Gilmore [14], О. Царькова [15], Н. Базима та Т. В. Куца [16], А. Пухова та М. Кісельова [17], М. Khymko & В. Andreyko [18], К. Островська [19], Е. М. Каф'ян [20], Н. Крушна та М. Пінкус [21], М. Ханіна [22], О. Никольская [23], І. Конєва [24], А. Журавльова, Т. Крюкова, Є. Сергієнко [25]). Наразі, розвиток батьків - це один з базових ресурсів розвитку дитини. Відомо, що від успіху реабілітації батьків залежить успіх реабілітації дитини (Б. Кауфман, Б. Г.Ананьєв). І враховуючи той факт, що батьки у більшій своїй кількості не усвідомлюють власну потребу в реабілітації, не розуміють причин, з яких у них виникає така потреба О. Stoliaryk [11], можна сказати, що в прагненні розв'язати проблемну ситуацію, існує необхідність дослідити особливості корекційної роботи з батьками, що виховують дітей з аутизмом, і розробити оптимізовану адаптовану програму для представників даної групи батьківства.

Фактичний соціальний та психологічний стан більшості батьків дітей з аутизмом – катастрофічний [26]. Психічна травматизація в наслідок отримання діагнозу [19], емоційне, фізичне та фінансове виснаження, розвиток та загострення проблем власного психічного здоров'я, відсутність необхідних інформаційних моральних і фізичних ресурсів [11], зневіра у фахівцях, відсутність доступної психотерапевтичної допомоги призводить до аутизації самих батьків, і занурює їх в стан зміненої свідомості. Як результат - сім'ї приховуючи свої проблеми, йдуть шляхом деструктивного розвитку, діти не отримують належної допомоги, і в довгостроковій перспективі гине вся така сімейна система. Наукове обґрунтування і розповсюдження матеріалів про необхідність психологічної реабілітації батьків, сприятиме розвитку та реабілітації дітей з аутизмом, і налагодженню функціонування їх сімей.

Вплив батьківського прийняття на успіх їх власного розвитку ще недостатньо досліджений. В даній кваліфікаційній роботі вважається доцільним описати основні принципи корекційної роботи з батьками, які виховують дітей з аутизмом, основаної на теорії прийняття дітей.

Шляхом експериментального визначення, ми зможемо виділити особливості організації та життєздатні стратегії в корекційній роботі з батьками. Що дозволить в свою чергу сприяти створенню сприятливих організаційних умов для проведення батьківської корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – корекційна робота з батьками, які виховують дітей з аутизмом.

Предмет дослідження – особливості організації корекційної роботи з батьками, що виховують дітей з розладами аутистичного спектру.

Мета дослідження – аргументувати та експериментально підтвердити наявність особливостей в організації корекційної роботи з батьками, які виховують дітей з розладами аутистичного спектра, розробити та апробувати програму психологічної корекції для даної групи батьківства.

Гіпотеза: Передбачається, що від рівня батьківського прийняття проблем дитини залежить рівень успіху корекційної роботи з батьками.

В прагненні досягти поставленої мети оформлене наступне завдання:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти взаємодії батьків і дітей, які мають аутизм, на основі наукових здобутків зарубіжної та вітчизняної психології.
2. Розкрити психологічний зміст корекційної роботи.
3. Охарактеризувати особливі потреби батьків.
4. Розглянути та проаналізувати особливості організації корекційної роботи з батьками дітей з аутизмом.
5. Порівняти теоретичні підходи в корекційній роботі.
6. Визначити параметри та характеристики батьківського прийняття.
7. Побудувати модель корекції сфери батьківського прийняття.
8. Розробити та апробувати корекційну програму для батьків дітей з аутизмом.

Методи дослідження:

- теоретичні: теоретико-методологічний аналіз фахових знань по питанню проблеми дослідження; класифікація і систематизація різних

професійних позицій, прикладних аспектів наукових здобутків відносно проблеми дослідження; порівняння і узагальнення існуючих теоретичних даних попередніх наукових досліджень з проблеми, та оформлення масиву базових понять;

- емпіричні: спостереження; бесіди із батьками дітей з аутизмом; опитування із використанням діагностичних методик вимірювання типів батьківського прийняття, та методів експертної оцінки; інтерв'ю, тренінги для з'ясування ефективності організації корекційної роботи, апробувально-контрольний етап;

- статистичні: аналіз результатів експерименту, констатація якості практичної життєздатності емпіричних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у використанні особливого підходу до проблеми організації корекційної роботи з батьками дітей, які мають розлади аутистичного спектра. Вперше корекційна робота з батьками, розглядається через призму особливих потреб батьків дітей з особливими потребами, представляється унікальна програма з урахуванням сталих особливостей умов організації процесу корекційної роботи з даними представниками батьківства. Удосконалено знання про вплив батьківського прийняття дитини з аутизмом на якість власної реабілітації батьків. Встановлено, що низький рівень батьківського прийняття пов'язаний з труднощами в процесі реабілітації батьків. Підвищивши рівень батьківського прийняття можливо підвищити рівень і якість корекційної роботи з батьками.

Практична значущість даної роботи полягає у розробці корекційної програми в основу якої входять моделі корекції прийняття дитини і проблеми аутизму.

Виявлення особливостей роботи з цією групою батьківства допоможе подолати її власний опір реабілітаційному процесу, і проблема фінансування в перспективі подальшої допомоги вже не буде стояти на першому плані, так як одним з позитивних результатів психотерапевтичної роботи є вихід

клієнта на новий рівень власної фінансової забезпеченості. В даній кваліфікаційній роботі зроблено акцент на розробку навчальних, тренінгових, та прикладних матеріалів, що можуть бути використані на безкоштовній основі в державних і приватних закладах допомоги, або застосовані в індивідуальному самостійному порядку кінцевими користувачами у довільному доступі в мережі Інтернет.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, використанням комплексу надійних і валідних психодіагностичних процедур, створенням адекватних умов діагностування, поєднанням кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю складу учасників дослідження, застосуванням сучасних методів математичної статистики на базі пакету новітніх статистичних програм.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ

1.1. Психологічний аналіз корекційної роботи

Психологічною корекцією називають вид психологічної допомоги, систему конструктивних психологічних впливів на психіку, з метою послаблення впливу особистісних проблем розвитку людини, в прагненні підвищити рівень розвитку та функціональності особистості [27]. Г. Оніщенко сформулював визначення психологічної корекції як систему тактовного втручання в процеси розвитку особистості, які впливають і на саму особистість і на її оточення. Що ще раз підкреслює ефективність корекційної роботи з батьками в цілях психологічної допомоги їх дітям.

Корекційна робота з батьками дітей з особливостями у розвитку, будучи різновидом психологічної допомоги, уявляє собою процес психологічної роботи з клієнтами, спрямований на удосконалення їх розвитку і соціалізації, подолання складної життєвої ситуації, з метою вивести їх сім'ї на конструктивний шлях розвитку.

Напрямки корекційної роботи:

1. Послаблення деструктивного впливу аспектів гострих проблем: неприйняття, страхів, страхів соціального засудження, агресії та напруги.
2. Підвищення рівня самоприйняття батьків і прийняття дитини.

Основні принципи корекційної роботи з батьками:

- діагностика гострих проблем;
- корекційно-розвиваючий підхід, а саме спрямованість на здобуття нових знань, копінг-стратегій, знайомство з інструментами для роботи над прийняттям;
- системний підхід до навчання матерів демонстрації прийняття в стосунках з дитиною;

- підвищення рівня прийняття за рахунок розвитку рефлексивних здібностей і підвищення рівня усвідомленості;
- розвиток навичок говорити про свої проблеми;
- тренування навичок позитивного мислення;
- задоволення інформаційних потреб та інформаційна підтримка і допомога в усвідомленні проблем аутизму;
- формування особистісних якостей самоприйняття;
- практична робота по об'єктивації емоцій і почуттів.
- формування навичок самодопомоги;
- навчання навичкам ефективної комунікації, розслаблення, та управління агресією;
- розвиток чуттєвого і тілесного усвідомлення;
- формування високого мотиваційного фону;
- навчання навичкам роботи на групі підтримки.

Компоненти організації системи корекційної роботи:

1. Єдність інформаційного та психологічного впливу.
2. Системність у плануванні і реалізації корекційних цілей.
3. Дотримання узгодженості завдань і послідовності в корекційній роботі.
4. Клієнтський підхід з урахуванням можливостей батьків: помірні навантаження та зручний графік корекційних занять.

Для визначення корекційних цілей ураховуються такі особливості:

- наявний рівень знань з проблем аутизму;
- наявний рівень навичок батьків стосовно задоволення базових потреб дитини і сім'ї;
- наявний рівень самоприйняття батьків та рівень прийняття дитини;
- типи батьківської прив'язаності;
- вплив психологічної травматизації батьків на здатність до задоволення власних потреб і потреб сім'ї;

- індивідуальні особливості процесів спілкування і навчання батьків;
- можливості темпу та динаміки в процесі корекційної роботи;
- самооцінка батьків;
- особливості вольової та емоційної сфер;
- характерологічні особливості батьків;
- типологічні особливості батьків;
- поведінкові фактори батьків;
- спрямованість особистості батьків, їх цінності, актуальні потреби, потенційні можливості, схильності.

1.2. Прийняття в корекційній роботі з батьками

Без прийняття неможливо усвідомити дійсність такою як вона є. Прийняття передбачає - дозволити собі проживати свій біль, по-можливості не завдаючи страждань оточуючим.

Бути батьками дітей з аутизмом - це не проблема. Проблема - неприйняття реальності. Неприйняття - це справжня проблема. Кожна людина на землі щодня приймає виклики долі в вигляді стресових ситуацій. Кожен бореться з власними труднощами.

Аутизм - вид буття, альтернативний шлях долі, можливість для батьків вийти за рамки власних можливостей і перетворити проблеми на досвід, на силу, толерантність, витриманість, адвокацію, стійкість, витривалість, продуктивність, та впевненість у собі.

Одним із аспектів прийняття є те, що діти з аутизмом мають великий потенціал і вони багато можуть дати світові. Прийняття дає силу для пошуку рішень актуальних проблем. Дозволяє акцентувати увагу на рішеннях, а не на проблемах. Обізнаність завжди дає вихід із ситуації. Прийняття - визволення і силу.

Всі люди прагнуть одного - щастя. Проблема у тому, що упередження, на тему того, як досягти щастя, заважають людям йти власним шляхом до щастя. Бо для кожної людини слово щастя, означає щось сокровенне і унікальне, бо кожен є унікальним. Важливо розуміти, як зробити людину щасливою в її розумінні щастя. Аутизм не позбавляє людей можливості бути щасливими. Неприйняття робить життя нещасним. Прийняття передбачає можливість відчувати гармонію життя, тобто прийняття реального життя таким яким воно є і є запорокою щастя.

Люди відчайдушно прагнуть бути прийнятими оточенням, не приймаючи себе самих. І в цьому парадокс. Бо людина яка не приймає себе, транслює це неприйняття іншим, і це логічно, що в кінцевому випадку вона лишається непринятною оточуючими. Оточуючі можуть прийняти того, хто щиро приймає себе сам.

Діти залежні від своїх батьків, особливо діти з порушеннями розвитку. Тому в ситуації коли батьки самі не приймають свою дитину, дитина не отримує навіть шансу бути прийнятою оточуючими. Хтось має продемонструвати прийняття, транслювати приймаючу поведінку оточуючим. Здебільшого оточуючі хочуть допомогти, але вони не знають, як поводитися, що робити і говорити. Батькам необхідно представляти свою дитину, бути «адвокатом», перекладачем і провідником, що поєднає два світи - аутичний і нормотипічний.

Поки у батьків і найближчих родичів відсутнє прийняття діагнозу дитини, розвиток дитини не може бути конструктивним. Результати неприйняття дають про себе знати навіть у високофункціональних дітей в підлітковому та дорослому віці. Тривога, самотність, депресія, суїцидальні думки та поведінка - наслідки неприйняття природи дитини батьками. Підтвердження цьому факту є в численних публічних промовах дорослих людей з аутизмом, які намагаються довести до відома батьків дітей з аутизмом, що визнання їх права бути собою - запорука їхнього щастя. Вони

описують свій негативний досвід і пропонують кожному бажаючому моделі допомоги особам з аутизмом.

Високофункціональні діти з аутизмом, яких було успішно адаптовано та інтегровано у суспільство в кінці попереднього століття, які не мали уяви про те, що у них аутизм, діти, що вирости, і досягли 30-50-літнього віку, все життя прожили з відчуттями, що вони зламани, що з ними щось не так. Вони прожили життя, почувавши себе поганими людьми, вважаючи, що життя занадто складне, виснажливе, лякаюче. І тільки з усвідомленням особливостей свого діагнозу вони отримують шанси на щасливе життя.

Люди, що стали на шлях прийняття себе, люди з аутизмом та батьки дітей з аутизмом зазначають, що на шлях прийняття себе їм допоміг встати Джим Сінклер (Jim Sinclair «Don't Mourn for Us» 1993). В його словах, адресованих батькам, що горюють через інвалідність по аутизму у своїх дітей, люди знаходять власне прийняття аутизму. Джим Сінклер звернув увагу батьків на те, що коли вони кажуть, що хотіли б, щоб у їхньої дитини не було аутизму, вони висловлюють формулювання, що передбачає, щоб їхня дитина не існувала. (Jim Sinclair «Don't Mourn for Us» 1993. When parents say: «I wish my child did not have autism», what they're really saying is: «I wish the autistic child I have did not exist and I had a different (non-autistic) child instead»).

В основному прийняття починається з визнання ідеї різноманітності, визнання антидискримінаційного факту відмінностей. Людина, що відмовляється прийняти відмінності іншої людини, перш за все страждає від дискримінаційних упереджень. Саме неусвідомлена дискримінація спричиняє душевний біль і неприйняття.

Аутизм - це інший спосіб буття, інший стиль життя. І він демонструє межі персоналізації в яких людина, залишаючись собою, не зраджує своїй природі, комфортним для її душевної організації шляхом, може досягти успіху і бути щасливою.

Самопоийняття є складним для усвідомлення терміном, визначення якого дає чимало суперечливих думок.

Прийняття себе як феномен, у вітчизняній психології розглядається як позитивне самоствавлення до себе, як визнання себе і самоповаги себе як особистості.

М.Р. Міронова [28] дає визначення прийняття себе як визнання себе. І передбачає безумовну любов до себе самої особистістю такою, якою вона є. Передбачає віру у себе і свої можливості, ставлення до себе як до особистості гідної поваги, маючої можливості здійснювати самостійний вибір, відчуваючої довіру до власної природи.

В.В. Столін виділяє в структурі прийняття себе рівні самоприйняття і типи ставлення: до себе, до іншого і очікуване ставлення від нього.

Високий рівень самопоийняття спостерігається у розвинених особистостей, якими передбачається симпатія і повага до себе і до інших, і в той самий час також присутнє очікування взаємності. У менш розвиненої особистості повага до іншого відсутня, і присутнє очікування ворожості. На ще більш низькому рівні самопоийняття проявляється усвідомлена відсутність поваги до себе, антипатія до іншого з очікуванням презирства. І нарешті неусвідомлене неприйняття особистістю себе самої може поєднуватися з надмірним пріоритетом до іншого. Також в такому варіанті може бути присутня інша крайність така як: особистість, що вважає себе кращою за інших, очікує на критику і ставиться з презирством до інших. Таке явище за думками Д. Шапіро спостерігається у параноїків.

Маслоу, вивчаючи вплив самоприйняття на відносини зі світом, ствердив, що коли людина не приймає чогось у собі, вона буде боротися проти цього самого в інших людях. Тобто, повертаючись до відносин батьків і дітей, важливо врахувати цю думку, і застосувати її. Коли батьки не приймають чогось у собі, вони будуть боротися проти цього і в стосунках з дитиною.

Роджерс зазначає, що самоприйняття зароджується в ранньому дитинстві і засновується на безумовній любові і прийнятті батьків. Якщо безумовне прийняття дитини відсутнє у батьків, дитина виростає із відчуттям, що її будуть любити і приймати тільки за умови, що вона навчиться відповідати очікуванням інших. В погоні за втіленням такої ідеї дитині доводиться весь час пригнічувати окремі свої думки, відчуття, імпульси, бажання. В цілому це робить її нездатною до самоприйняття (Маслоу) і ставить під удар її психічне здоров'я (Фрейд).

Для адекватного сприйняття дитини батьками, батьки, як дзеркала не мають бути викривленими, навпаки, вони мають адекватно сприймати себе такими якими вони існують у дійсності, щоб мати змогу коректно віддзеркалювати дитину і світ у цілому.

Крістін Нефф підтвердила в своїх дослідженнях, що люди, які люблять себе живуть здоровіше, веселіше, щасливіше, успішніше і вміють любити інших.

Себе не люблять люди, що страждають від неприйняття себе.

Самоприйняття демонструє наскільки людина себе приймає. Самопоийняття - умовно величина полярна з великою кількістю проміжних станів. Це фоновий неусвідомлений стан, уявлення не про свої достоїнства та недоліки, а про те, якої реакції заслуговує людина в наслідок своїх дій. Люди з високим рівнем самопорийняття здатні визнати озвучти і сприйняти свої недоліки, здатні вислухати критику, і не звинувачувати себе, прагнучі конструктивного самозмінення. Вони сміливо визнають свої недоліки, бо в них не живе відчуття провини, що потребує покарання.

В той час як особистості з низьким рівнем самоприйняття, можна сказати, люди, у яких є неприйняття себе, мають відчуття «я поганий», вважають, що проступки карані, слабкості негожі, і постійно звинувачують себе і відчувають хронічну провину за свої недоліки, неідеальні дії. Внаслідок чого, вони не визнають своїх недоліків, слабкостей, недосконалостей, і заперечують їх, бо визнання власної провини рівносильно

проханню вдарити себе, а такі неусвідомлені переживання непосильні для психіки.

Існують механізми психологічного захисту від низького самоприйняття - форми уникнення від відчуття «я поганий». Наприклад, потреба компенсувати дискомфорт комфортом, чи потреба загасити незадоволення задоволенням. Коли людині не вистачає позитивних емоцій, вражень - це вид стресу, і суто фізіологічно відбувається маса процесів в організмі на кшталт зміни рівня цукру.

Коли тонує низький потреба в задоволеннях зростає і людина намагається повсякчас витягувати з життя задоволення. Шопінг, вечірки, солодке, рання косметика, уникання незадоволення, алкоголізм, наркотики, поведінкові наркотики, грошовий невроз (коли відчуття самодостатності пов'язується з грошима), сексуальний невроз, академічний невроз, самоствердження, ігроманія, демонстрація самодостатності, лінощі. Немає такого клінічного поняття як лінь. Лінощі - це захисна реакція, яка проявляється в уникненні негативних переживань при нестатку позитивних. Психологічно та емоційно спустошена людина відчуває лінь, коли в неї недостатньо душевний сил для виконання дій.

Не існує завищеної самооцінки, є форми віддалення від низького самопоийняття.

Самопоийняття - психо-емоційний ресурс. Неприйняття себе позбавляє життєвих сил. Відчуття провини віддаляє нас від нас самих. Провина як ракова пухлина витягає з людини всі життєві сили. На витіснення, маскування, уникання власних негативів витрачається велика кількість життєвих сил.

Якщо батьки зациклені на ідеї, що вони гарні, (або погані) батьки, це вказує на їх низький рівень самопоийняття і потребує уваги психолога. Поступово має сенс донести до батьків інформацію стосовно того, як проявляється неприйняття ними самих себе. Далі раціонально виділити всі аспекти, що потребують проробки, (такі як відчуття провини і їм подібні

індивідуальні підпитки), і вторинні вигоди від неприйняття себе. Якщо загалом говорити про спектр можливих вторинних вигод від неприйняття батьками себе самих (а все індивідуально), то може бути наступне:

- вторинні вигоди жертв;
- уникання відповідальності;
- можливість отримувати задоволення без відповідальності і праці.

Небезпека стверджень батьків «я поганий» і «я гарний» призводить до крайностей, до залежностей, самоствердження, неврозів і до багатьох поведінкових розладів. Що в свою чергу негативно впливає на дитину, загальмовує її розвиток, не дозволяє розкрити її природній творчій потенціал.

Батьки з високим рівнем самоприйняття мають установки на кшталт «я не гарна і не погана мати, я така мати як є, і я прагну до самоудосконалення». Подібний підхід до батьківства дозволяє розкрити батьківський потенціал і потенціал дитини.

Самоприйняття дозволяє вивільнити потенціал життєвих сил і наблизити особистість до самоактуалізації.

Вочевидь фізично і психо-емоційно виснажені батьки дітей з особливостями у розвитку на перших етапах корекційної роботи не мають додаткових сил на тренування і відпрацювання навичок. Набагато легше звільнити ресурси, що працюють на компенсаторні механізми. Легше прибрати те, що забирає сили, ніж навчити батьків генерувати, отримувати, знаходити більше життєвих сил.

Перш за все прийняття батьків такими які вони є має проявити фахівець, що працює з сім'єю. Хтось має демонструвати, транслювати поведінкові моделі прийняття.

Батьки буквально не розуміють як себе почувати, поводитися, і що казати, щоб досягти успіху у корекційній роботі з дитиною. В свою чергу низький рівень прийняття фахівцем батьків буде деструктивно впливати на сім'ю дитини з аутизмом. Фахівцеві важливо чесно оцінювати свої

можливості. Іноді краща допомога - не заважати, коли не знаєш, як допомогти.

Самоприйняття - це уявлення особистості про те, на що вона заслуговує в наслідок своїх достоїнств і недоліків. Уявлення людини про прийняття себе умовно коливається в спектрі численних проміжних станів між позитивним самоприйняттям і негативним. Позитивне ставлення до себе може вважатися справжнім самоприйняттям.

Людина що може усвідомити, визнати свої недоліки та слабкості має можливість їх виправляти, працювати над самоудосконаленням. Людина яка не має самопоійняття, не визнає своїх недоліків, (навіть сам на сам, не те щоб перед іншим), а значить, і позбавляє себе можливостей змінити ситуацію на краще. Тобто, батьки, що змогли прийняти себе, здатні вплинути конструктивно на розвиток дитини, а батьки які не приймають себе не мають такої можливості. Здебільшого їх вплив на дитину буде деструктивним.

Якщо фахівець буде намагатися донести будь-яку аргументацію на тему конструктивних змін батькам з низьким самоприйняттям, вони не зможуть почути цю інформацію, і будуть відбиватися від аргументації, відповідаючи на уявне, не озвучене фахівцем «ви погані, ви винні». Бо особистість яка себе не приймає вважає себе «поганою і винною», навіть якщо співрозмовник її такою не вважає і не виставляє її в такому світлі. І це відчуття «я поганий і винний» небезпечне, не тільки через те, що призводить до низки розладів і захворювань, а й через те, що властивість психіки ставитися до інших так, як ставишся до себе самого, призводить до критиканства, до транслювання «я поганий і я винний» на інших в тому числі і на власну дитину. Також ті, хто не приймають себе відчують хронічний страх засудження.

Навпаки, люди які себе приймають на високому рівні менше страждають від страхів і більш терпимі не тільки до себе, а й до інших. Вони можуть змінити себе на краще і допомогти іншим змінитися на краще.

Батьки, що приймають себе здатні дати дитині безумовне прийняття, а батьки, що не приймають себе здатні дати дитині тільки умовне прийняття.

Умовне прийняття ілюструється в тому, що дитину то хвалять то сварять. В такій ситуації дитина вирішує, що вона сама по собі має право на існування за умов задоволення і схвалення її іншими людьми. Робити те, за що схвалюють, - це невротизує, викликає страхи і розвиває неприйняття дитиною себе самої.

Батьки ж, що приймають себе, реагують на проступки дитини співчуттям.

Важливо знати, що психіка залишається пластичною до корекційної роботи над самоприйняттям впродовж всього життя. Тож очевидна раціональність корекційної роботи психолога з бабусями та дідусями дитини з аутизмом.

Щоб фахівцеві проявити безумовне прийняття батькам дитини з аутизмом, раціонально почати зі співчуття. Співчуття - це реакція на миттєві відчуття співрозмовника, що виникають безпосередньо в процесі спілкування. Рекомендації можна залишити на після, на першому етапі вони зіграють деструктивну роль. Тільки висловлювання розуміння моментальних почуттів батьків, без усіляких «але» дадуть їм з часом можливість відкритися. Це відбувається поступово, за декілька місяців, бо вихід із депресивних станів - це інерційний процес, і в атмосфері безумовного прийняття фахівцем батьків, у батьків почне з'являтися відчуття неусвідомленої безпеки в присутності фахівця.

Приймати життя означає не нав'язувати життю свої уявлення про те, яким воно має бути (Уейн Дайер). Також це висловлення можна віднести і до світосприйняття і до прийняття оточуючих.

Самоприйняття є характеристикою особистості, яка сприяє прийняттю інших (С. М. Рогожнікова, Є.П. Кісельова).

Від самопізнання до самоудосконалення - так характеризують процес самоприйняття А.Б.Орлов і С.М. Колкова.

С.М. Колкова і Є.П. Кісельова характеризують безумовне прийняття як усвідомлення особистістю власних тіла, емоцій, почуттів. І не усвідомлення своїх думок, емоцій, реакцій тіла свідчать про умовне самоприйняття особистості.

Сто процентного самоприйняття не існує. Людина може наблизитися до певного стану прийняття себе.

Прийняття дитини дає батькам можливість успішно піклуватися про дитину їй на користь. Щоб виростити успішну дитину, необхідно приймати її природу і піклуватися про неї з урахуванням її природних особливостей і потреб.

Неприйняття може стати причиною:

- затримки розвитку мови і соціальних навичок;
- моторної та інтелектуальної недостатності дитини;
- затримки розвитку пізнавальної мотивації і допитливості;
- труднощів у навчанні;
- підвищеної тривожності;
- схильності до страхів і фантазій;
- причиною порушення сну і апетиту;
- і навіть може стати причиною енурезу.

І надмірна опіка, і агресивність і відкидання справляє негативний вплив на розвиток дитини з особливими потребами. Найкраще, коли і слова і справи батьків є прикладом для дитини в процесі навчання і виховання. Найменший прояв недобррозичливості до дитини з особливостями розвитку рани її, порушуючи нестійку психічну рівновагу, послаблюючи ще більше її нервову систему. Дитина може звикнути до претензій і докорів і замкнутися в собі, що підсилює і психічні і фізичні проблеми.

Людина, що здатна відчувати і передавати справжнє, непідробне прийняття іншої людини, має здатність надавати сильну допомогу іншому. Іншими словами, якщо мама здатна прийняти дитину і показати їй своє

прийняття - у неї з'являються можливості більш ефективно допомагати дитині.

У фахівців є розуміння необхідності прийняття природи дитини. У фахівця немає очікувань на тему, якою має бути дитина, фахівець вивчає і навчає дитину, відштовхуючись лише від природи дитини. Роками фахівці вчаться відпрацьовувати навички демонстрації прийняття.

У професіоналів, є таке поняття як «мова прийняття» - воно відкриває дітей. Прийняття - це сприятливі умови, середовище, в якому у дитини з'являється можливість рухатися в напрямку психічного здоров'я, розвиватися, розкрити найбільш повно весь свій потенціал. Прийняти іншого - значить любити іншого таким, яким він є. Відчувати себе прийнятим - означає відчувати любов іншого, відчувати себе викоханим.

Мова неприйняття - це демонструвати дитині те, що батьки або інші в ній не приймають.

Є батьки, які виходячи з кращих спонукань, думають, що мова неприйняття більш ефективна в процесі навчання. Мова таких батьків наповнена критикою, вмовляннями, мораллю, командами. Однак, діти незахищені психічно від того, що батьки про них говорять, вони сприймають батьківські слова як губки, і небезпека полягає в тому, щоб вони не стали тим негативним, що вони можуть почути про себе.

Самий яскравий прояв прийняття - це внутрішнє відчуття дитини, що її люблять. Прийняття має терапевтичну силу.

Прийняття батьків має бути не тільки внутрішнім почуттям, а й зовні воно повинно бути проявлено батьківською поведінкою по відношенню до дитини.

Діти відчують наміри батьків, і бажання керувати, відчувається ними, і у відповідь виникає опір. З іншого боку діти легко приєднуються до почуттів батьків і охоче повторюють за батьками те, що батьки роблять із задоволенням, те, що робить батьків щасливими і радісними.

Ще один важливий момент. Коли мати приймає почуття дитини, це допомагає дитині самій прийняти їх.

Як батьки можуть показати дитині своє прийняття?

Невтручання. Продемонструвати невтручання можна, просто, будучи поруч з дитиною, не втручаючись в те, що дитина робить. У випадку коли доцільно та безпечно, не коректувати дитину, дати їй можливість робити справу, якою вона захоплена, так як вона цього хоче. Батькам достатньо просто залучено спостерігати, посміхаючись, якщо дитина хоче уваги.

Активне слухання. Можна проявити активне слухання вислуховуючи дитину, не перебиваючи, даючи їй можливість висловитися до кінця, поки вона не виговориться, намагаючись її зрозуміти, і показуючи їй, що її розуміють. Іншими словами зрозуміти в словах дитини те, що заподіює їй дискомфорт, озвучити дитині те, що батьки відчують або відчували щось схоже, і висловити дитині розуміння.

Декодування. Батьки відчайдушно прагнуть зрозуміти по дитині, чого вона хоче. Батьки розкодовують дитячі жести, дії, слова, і звуки. Однак доцільно на рівні можливої для дитини комунікації уточнювати у неї, чи правильно батьки її зрозуміли, на предмет чого вона хоче.

Як іще батьки можуть проявити мову прийняття:

1. Батьки можуть оцінювати вчинки дитини, але не давати оцінок їй самій.
2. Прояви співчуття, висловлювання співчуття одномоментним почуттям дитини та її мотивам.
3. Дитина гарна безумовно, а вчинок дитини може бути схвалюваним або несхвальним.
4. Доречна посмішка, схвалення, заохочення, зоровий контакт, ласкаві слова, зацікавленість, підтримка, згода, добрі інтонації і компліменти.
5. Добродушні тілесні контакти типу обіймів і рукостискань.
6. Порівняння дитини з нею самою в минулому.

7. Приєднання, відображення почуттів дитини, вираження власних почуттів.

8. Тимчасова мова. Якщо щось не виходить, то говорять про те, що це сьогодні не вийшло.

Демонстрація мови неприйняття це:

1. Негативна оцінка особистості дитини.
2. Команди, накази, покарання і загрози.
3. Порівняння з іншими дітьми, або порівняння не на користь дитини.
4. Відсторонення, відмова від пояснень, ігнорування.
5. Акцентування на невдачах.
6. Негативна міміка, інтонації, і страхітливі пози тіла.

Прийняти дитину значить - зняти з дитини проєкції своїх очікувань. Немає очікувань - немає розчарувань. Є батьківські очікування - у дитини буде відчуття тиску, а значить, виникне і опір. Опір - це втрата часу і сил, затримка в розвитку.

Прийняття - це шлях до психічного здоров'я, бо бачити світ через призму своїх ілюзій - це і є безумство. Прийняти, значить перестати сподіватися на те, що минуле, сьогодні і майбутнє могло б бути іншим. Прийняти - це дозволити собі бути собою, а іншим бути іншими.

Неприйняття змушує навколишніх до обману, підштовхує до фантазування, душить особистість іншого, напружує інших, і відштовхує.

Якщо мати буде тиснути на дитину, чоловіка і домашніх, вони просто будуть уникати її. Завдання матері як мінімум - поліпшити стан дитини, завдання максимум - наблизити її до норми. У всьому потрібна міра і золота середина. Прийняття - це не вседозволеність, і це не те, що можна зобразити.

У дитячо-батьківських відносинах добре бути природним і розкутим, - така поведінка викликає довіру і бажання спілкуватися, вчитися у батьків.

Якщо прийняття хибне, і мама грає роль доброї матусі, то результатом буде роздратування, гнів матері, і ігнорування її потреб.

Хибне прийняття може породити вседозволеність для дитини, або ж викликати почуття у дитини, що вона не подобається батькам. Діти добре відчують батьків. Вони іноді свідомо, іноді несвідомо, але розуміють, внутрішнє ставлення батьків по тону голосу, позі тіла батьків, по напрузі м'язів обличчя. Коли дитина отримує змішані або подвійні послання від батьків - вона збентежена. Дитина не розуміє як вести себе в подібній ситуації. Така дилема може серйозно вплинути на психічне здоров'я дитини, це може викликати тривогу і нерішучість.

Справжні почуття батьків важко приховати, дитина відчуває, що батьки говорять одне, а відчують інше. Діти з особливостями у розвитку відчують найменші прояви недобррозичливості з боку оточуючих.

Якщо прийняття немає, неефективно змушувати себе його демонструвати. Більш того, якщо мама себе пересилює, намагаючись показувати дитині, як вона її приймає, це може привести її саму в небезпечний психічний стан. Всі задушені емоції проявляються в психічних або психосоматичних захворюваннях.

1.3. Напрями і рекомендації з організації корекційної роботи

Ефективність корекційної роботи в 2021-му році істотно залежить від технічних навичок та технічного обладнання, за рахунок якого буде здійснено дистанційне анкетування, навчання, консультування, встановлення інтерактивних відносин, будуть проведені корекційні заняття.

Нова система віртуальної взаємодії в умовах он-лайн, передбачає застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Передбачає створення відповідних умов для інформування батьків, для зворотного зв'язку, для занять, і самостійного отримання знань батьками, для консультацій та зустрічей групи підтримки.

Гаджети – виявляються головними засобами для процесу корекційної роботи, не тільки через карантинні заходи, а й через високу, іноді цілодобову зайнятість з дитиною.

Батькам надзвичайно складно піклуватися про дітей з аутизмом, рівно як і дітям не менш важко у боротьбі за виживання у сім'ї [29]. Ланцюг взаємонепорозуміння здається нескінченним. Батьки відчують гнів від того, що діти постійно розчаровують їх, руйнуючі батьківські сподівання по мірі дорослішання. Діти гніваються, бо їх потреби не задовольняють або задовольняють частково.

Робота корегуючого психолога полягає у тому, щоб зрозуміти меседжі дитини, і донісши їх до відома батьків, допомогти їм порозумітися. Потрібно допомогти батькам подолати гнів, агресію, фрустрацію у стосунках з дитиною. Для розвитку дитини необхідно встановити і полагодити зв'язок між дитиною і матір'ю і допомогти їм спілкуватися будь яким можливим для дитини шляхом. Далі можливим стає робота над прийняттям дитини і створенням атмосфери прийняття у сім'ї.

Вербальним дітям з аутизмом надзвичайно складно встановити дружні стосунки. Вони стикаються з відчуженням. Деякі люди роблять вигляд, що діти з аутизмом їм подобаються, вони імітують гарне ставлення. І поступово діти з аутизмом починають думати, що вони заслуговують на таке ставлення (Daniel Wendler). В численних спробах контактувати з іншими дітьми, діти з аутизмом отримують негативний досвід, і поступово починають відчувати себе поганими. Як би старанно вони не намагалися поводитися нормально, ні мова тіла, ні тон голосу, ні підтексти не стають зрозумілішими. Це призводить до постійних непорозумінь та соціальних конфліктів.

В семирічному віці дитина не може усвідомити причину відсутності друзів інакше ніж відчуттям, що вона погана. В роботі з батьками необхідно донести необхідність роботи з цим аспектом. Більшість корекційних дій і соціальних конфліктів створює у дитини відчуття, що вона погана. Це відчуття тягне за собою низку деструктивних маятників наслідків. Сам

батьківській підхід до корекції має враховувати цей факт. Замість відчуття, що дитина погана, вона має отримати відчуття, що вона гарна, що її люблять, що вона гідна любові. І це поступово можливо втілити в систему виховання та корекції. Але перед тим як це втілити, необхідно провести психологічну роботу з батьками, які як правило переконані, що вони погані, та не заслуговують на любов.

Більшість батьків в момент озвучення лікарем діагнозу «аутизм», навіть не розуміючи, що конкретно це означає, відчувають, що вони втрачають своє ідеальне майбутнє, та ідеальне майбутнє їхньої ідеальної дитини (Kim Moore).

Однією з великих проблем для батьків дітей з аутизмом на початку життя дитини є відсутність розуміння причин стану дитини, нерозуміння від якого діагнозу вона страждає. Численні спроби задовольнили потреби дитини виснажують батьків, вони відчувають, що щось не в порядку з дитиною, що батьківство не має бути таким складним невід'ємним ділом. Але родичі і некомпетентні спеціалісти, які не бажають брати на себе відповідальність за озвучення припущень стосовно аутизму або інших психічних розладів дитини, тягнуть час і нав'язують батькам ілюзії на тему того, що все нормально і дитина переросте. Кошмар в якому живе вся сім'я дитини з аутизмом рівно як і сама дитина, невидимий. Життя в такому кошмарі рівносильне тому, що чекати допомоги, яка ніколи не прийде.

Тому врешті решт, коли батьки отримують діагноз аутизм, вони принаймні отримують і можливість припинити свої страждання і прикласти зусиль до формування кращого майбутнього для дитини і сім'ї.

По всьому світові, незалежно від віку та соціального статусу, усі батьки дітей з аутизмом задаються питанням: «Що буде з моєю дитиною, коли мене не стане?». Окрім цього іще забагато питань про майбутнє. Замало ресурсів для його забезпечення. Але для батьків важливо бути само-мотивованими, оптимістичними, для того, щоб не покидати своїх обов'язків, щоб продовжувати піклуватися про своїх дітей. В час, коли держава не має

можливості забезпечити потреби всіх людей з аутизмом, батькам важливо мобілізуватися, створювати спільноти, підтримувати один одного та допомагати, бути поруч.

Кожен з нас є частиною сімейної структури. Аутизм торкається всіх членів родини. Він накладає відбиток психічної травми на кожного члена сім'ї. І актуальними проблемами є реабілітація батьків, психологічна робота із сіблінгами, психотерапевтична проробка бабусь і дідусів та інших родичів-помічників по догляду за дитиною.

В корекційній роботі з батьками вирішальну роль відіграє робота над мотивацією та внутрішнім налаштуванням батьків. В складних життєвих обставинах концепція внутрішнього налаштування якомога краще продемонстрована в словах дружини 44-го президента США. «Для мене було цілковито очевидно, що допомоги мені чекати було незвітки, і якщо я хотіла чогось досягти, все залежало від мене самої», - говорить Мішель Обама. Коли одні здаються, інші досягають перемоги. Негатив у складних життєвих ситуаціях тільки тягне сім'ю на дно. Мобілізація - один із небагатьох ресурсів виживання для сім'ї особистості з аутизмом.

Батькам корисно виховувати в собі навичку ніколи не здаватися перед випробуваннями. Сприймати кожну вірогідну поразку як виклик самому собі. Не погоджуватися з обмеженням, не підкоряти своє життя хворобі. Коли батьки стикаються з тим, що все відбувається не так як вони собі уявляли, їх життєвий успіх залежить від розуміння необхідності постійно пристосовуватися до запропонованих обставин. Поразки є ключем до успіху багатьох видатних людей.

Для психічного здоров'я та розвитку дитини необхідна батьківська віра в потенціал дитини. Необхідно говорити дитині не тільки що її люблять, але й те, що вона потрібна цьому світові. І завданням корегуючого спеціаліста є донести цю інформацію до відома батьків.

Для всіх дітей важлива сталість. І успіх у розвитку залежить на сам перед від сталості, повторювань, систематичності та дисципліни у поведінці

батьків. Коли батьки навчають своїх дітей важливим є не факт батьківських слів, а їх сталість. І якщо йдеться мова про нові навички, заборони чи позитивні підкріплення, то необхідно робити повторювання численну кількість разів.

Якщо нейротипічній дитині до року потрібно пропонувати нову їжу щонайменше 12 разів, то дитині з аутизмом можна толерантно пропонувати скуштувати новий продукт біль ніж 50 разів.

Батьки звикли до стану хронічного розчарування і відчують зневажливе ставлення з боку соціуму, і навіть корегуючих спеціалістів та вчителів своїх дітей.

Мало хто з батьків може відверто публічно заявити про труднощі батьківства. В суспільстві прийнято говорити лише про радощі батьківства. Стереотипно вважається що діти - квіти життя, які приносять щастя батькам. Якщо хтось з батьків висловлюється про втому чи негативні емоції, то така людина тієї ж миті буде засуджена оточуючими, бо так не прийнято і не можна в присутності дитини говорити про таке. І ця штучно-позитивна ситуація провокує батьків маскувати свої проблеми, приховувати їх, ізолюватися від інших батьків, і вважати себе поганими батьками. Насправді батьківство може бути виснажливим, диким та складним за словами спеціаліста по батьківству, коуча для батьків дітей з аутизмом Elaine Halligan. Особливо, коли йдеться про батьківство і аутизм. Аутизм і його проблеми пронизані ореолом невидимості. Батьки лишаються з аутизмом сам на сам. І навіть бабусі та дідусі дитини нерідко жорстоко засуджують батьків дитини за те, яка дитина.

Батьки дітей з аутизмом зазвичай не можуть контролювати поведінку своїх дітей. І з цієї причини вони майже щодня стають об'єктом вербальної агресії оточуючих. Вони відчують хронічний сором перед оточуючими, і не знають кому із спеціалістів вірити, а кому з людей можна довіряти.

«Дитина з аутизмом не проблема, у дитини з аутизмом є проблеми. Будь яка поведінка - це форма комунікації.», - Elaine Halligan. Будь яка

бажана чи небажана поведінка завжди має причини. Батькам предстоїть непроста задача - навчитися розуміти мову аутистичної поведінки своєї дитини, а згодом навчити і дитину розуміти мову нейротипічного світу.

Кожна родина у якій є дитина з аутизмом відчуває потребу в позитивній підтримці батьків. Без підтримки неможливо впоратися з психологічним навантаженням. В Європі працюють батьківські коучі, працюють програми підтримки батьків, відбувається навчання копінг стратегіям. Нажаль в Україні є лише невеликі спроби об'єднати батьків особливих дітей у групи і проводити з ними просвітницькі роботи. Майже не приділяється уваги психотерапії батьків. Робота з психотерапевтом чи робота в психотерапевтичних групах - найкраща допомога людині яка опинилася у складній життєвій ситуації. Тим паче що зазвичай, стан психічного здоров'я батьків потребує уваги з боку психологічних служб.

В останні 10 років в світі працюють міжнародні організації, метою роботи яких є інформування населення про особливості і потреби людей з аутизмом. Така діяльність допомагає людям з аутизмом в боротьбі з дискримінацією. Але є ще один аспект, потребує уваги медійної уваги. Батьки дітей з аутизмом підвергаються булінгу не менш ніж їхні діти. У батьків дітей з аутизмом є потреба в психологічному захисті, в протидії булінгу та дискримінації яка може виражатися в інформуванні населення про труднощі життя цієї категорії батьківства, щоб зменшити соціальну агресію, причиною якої є нерозуміння проблем аутистичного батьківства.

Часто дії дитини, або звуки які вона ініціює зводять членів родини та сусідів з розуму. Організація розкладу та простору може мінімізувати психологічну шкоду для усіх.

В роботі психолога або коуча з батьками незважаючи на головний аспект роботи - прийняття, важливо також спиратися на надію. Навіть якщо батьки отримали негативний досвід у вигляді безнадійних прогнозів в адрес майбутнього дитини у вузьких спеціалістів, потрібно надати їм психологічну підтримку, навести приклади вдалої реабілітації усупереч негативним

прогнозам. Надія має стати одним із мотиваційних інструментів для батьків у боротьбі за розвиток дитини.

Батьки стають перед рішенням проблем, які на погляд спеціалістів не мають рішення. Доводиться постійно знаходити рішення на перший погляд нерозв'язних проблем і брати на себе відповідальність за наслідки прийнятих рішень не маючи медичної або психологічної освіти.

Сфера інтересів дітей з аутизмом специфічна і вузька. Завданням батьків є через ці специфічні сфери інтересів дитини здійснити навчання, розробити відповідні індивідуальні програми навчання, які будуть спиратися на сферу специфічних інтересів дитини як на навчальний дидактичний матеріал. І через новостворену програму навчання поступово надати дитині знання про навколишній світ та стратегії виживання в ньому. За аналогією яку гарно демонструє фільм «Life animated» і історія життя Оуена та його родини, що оволодів знаннями про світ через Диснейські мультфільми.

Бажання замаскувати аутизм дитини виходить з неприйняття батьками своєї природи і природи своїх дітей. Батьків так довго вчили бути тими, ким вони не є, бути з тими, з ким не хочеться бути, що вони втрачають себе. Присвячуючи своє життя намаганням бути прийнятими соціумом, бути разом із тими, з ким перебувати їм надзвичайно важко.

Для того, щоб прийняти аутизм дитини, і запобігти тяжких наслідків неприйняття у майбутньому, необхідно дозволити дитини бути аутистичною, бути людиною з аутизмом, якою вона є. А перед тим, дозволити собі бути собою і прийняти власну індивідуальність, несхожість на інших, а іноді і навіть власну аутистичність. Нерідко батьки дітей з аутизмом теж мають діагноз аутизм, не підозрюючи про це. До цієї думки має сенс підводити батьків в ході психологічної роботи, бо самоприйняття - запорука прийняття іншого. А прийняття - ресурс розвитку.

Відчутною допомогою дітям з аутизмом буде роз'яснення їхнім батькам, що зауваження до дитини необхідно звести до мінімуму і

передивитися необхідність багатьох із зауважень і обмежень. Іноді одними зауваженням можна ввести дитину у стрес.

Діти з ознаками низкофункціональності при аутизмі щодня потребують багато допомоги з боку батьків та спеціалістів. Як правило мовлення таких дітей складно зрозуміти, мова складається із словарного запасу 100-200 слів. Діти потребують допомоги при одяганні, купанні, під час користування туалетом, під час приймання їжі, на вулиці, в учбових закладах, майже всюди вони потребують супроводу. Але найголовніше, що діти потребують емпатії, прийняття і поблажливості. Це означає, що життя батьків повністю підпорядковується потребам дитини впродовж усього її життя і перетворюється на важку роботу.

Батьківство може бути надзвичайно болючим, особливо в ті моменти, коли батьки нічим не можуть допомогти своїй дитині, а можуть лише бути поруч із нею.

Сім'ї людей з аутизмом, якщо вони прямують шляхом конструктивного розвитку, не підкорюють їхнє життя аутизму. Члени сім'ї приймають аутизм, але намагаються жити щасливим життям [26].

Неможливо відділити дитину від її аутистичних розладів. Подібна ідея розділення буде означати, що перед батьками постане інша дитина, яка тільки зовні буде схожа на їхню дитину. Коли батьки бажають позбутися небажаних поведінкових розладів дитини, вони не усвідомлюють, чого прагнуть, і рівень їх прийняття дитини по факту залишається низьким.

Сутність психологічної допомоги батькам і сім'ям дітей з аутизмом полягає у тому, щоб допомогти людям прийняти себе і своїх рідних, а потім зробити пріоритетом щасливе життя в запропонованих обставинах.

Для батьків дітей з аутизмом існує неусвідомлена, але гостра необхідність роботи з психологом [21, 8, 9, 15], коучем для батьків, або психотерапевтом, а краще на психотерапевтичній групі. Звісно, в умовах неприйняття батьками власних психічних проблем та проблем дитини, з більшою вірогідністю батьки переймуться довірою до коуча ніж до

психотерапевта. Але до тих пір поки батьки будуть заперечувати існування власних проблем, допомогти дитині розвиватися буде складно. Набагато легше проходить процес розвитку дитини, коли основну участь у розвитку дитини приймають на себе батьки.

Нерідко у одного з батьків дітей з аутизмом є власні аутистичні розлади. Але навіть самі батьки про це не знають. І виявляється так, що в зрілому віці батьки самі отримують діагноз аутизм. Про це свідчать численні публічні заяви батьків, які належать до спільноти самозахисту людей з аутизмом - Autistic Self Advocacy Network (ASAN).

Більшість сімей дітей з аутизмом живуть одноманітним життям. Діти в таких умовах гіперопіки, заборон і тотального контролю можуть постраждати від психічної перенапруги і депресії. Виходячи з цього, є необхідність освоювати нові можливості для того, щоб жити повноцінним життям в запропонованих обставинах. Тобто пріоритетом в процесі розвитку та виховання дитини має бути наявність насамперед щасливого дитинства. Дитина має право на щастя у тій формі, в якій не заборонено законодавством. Вона має відвідувати дитячі міроприємства, заклади, має отримувати психічну розрядку та нові враження.

Від простіших заборон з часом у дитини накопичується гнів, злість та роздратування. Задавлений гнів проявляється відчуттям внутрішньої психічної напруги. Внутрішня напруга переростає в нервові тіки, фобії, депресії, нав'язливості. Афекту завжди передують накопичення задавлених негативних емоцій. Щоб його уникнути необхідно знаходити способи самовираження, способи дозволити собі бути собою та відстоювати власні межі.

Основна мета корекційної роботи з батьками та їхніми дітьми з аутизмом - допомогти їм стати соціально активними інтегрованими в суспільство. Відсутність здатності інтегруватися у суспільне життя не дає людям з аутизмом та їх сім'ям можливості повноцінно жити, сприймаючи свої особливості сприйняття світу як дар.

Більшість матерів дітей з аутизмом підсвідомо очікують від суспільства розуміння того, через що вони проходять щодня. Вони очікують допомоги, не усвідомлено сподіваються, що хтось побачить їхні страждання і прийде їм на допомогу. Вони залишаються в своїх оселях, уникають контактів з родичами та оточуючими, одночасно маючи бажання активно спілкуватися з іншими, бути прийнятими. З часом виникає відчуття, що оточуючі негативно, а інколи і агресивно ставляться до сім'ї дитини з аутизмом і до самої дитини. Але таке відчуття в більшості випадків виникає внаслідок нерозуміння соціумом і найближчими колами, що уявляє собою аутизм і що це означає для сім'ї. Батьки, які зрозуміти, в чому причина їх відчуженості, ізоляції, такі як Saba Mohsin, говорять про свій досвід власної успішної інтеграції у суспільство. Оточуючих необхідно навчити органічно сприймати аутизм, допомогти зрозуміти прояви і труднощі, особливості в спілкуванні з дитиною. Доброзрачливість і толерантність батьків по відношенню до батьків нормотипічних дітей у суспільстві, спроби з боку здорових сіблінгів ввести брата чи сестру з аутизмом у найближчі кола власних контактів, підтримка з боку сім'ї дитини з РАС в соціумі, - всі ці зусилля дозволяють створити атмосферу прийняття навколо дитини з особливостями у розвитку в соціумі. Безумовно, така конструктивна поведінка сім'ї потребує великих психоемоційних вкладів, надмірних зусиль, і навіть ресурсних витрат. Але організація комфортного середовища спілкування для дитини з аутизмом - основа на якій стає можливим включити дитину у соціальне життя і навчити її базовим навичками самообслуговування. Ще одна категорія конструктивних контактів - це категорія успішно інтегрованих у суспільство батьків дітей з особливими потребами, подібних сімей, в яких виховуються діти з РАС. В такому середовищі батьки отримують підтримку, допомогу, взаєморозуміння і душевне спілкування. А діти отримують можливість встановлювати товариські відносини з собі подібними. До того ж у групі діти з особливостями у розвитку відчують себе більш упевнено і розслаблено, навіть у місцях скупчення людей. Високофункціональні дорослі з аутизмом

відмічають, що спілкування між людьми з РАС дає їм відчуття взаєморозуміння, інтересу до життя і щастя. Відмічають знаковість і важливість дружніх стосунків, що мали в підлітковому та юнацькому віці.

Перше, на чому батькам раціонально зосередитися - це пошук інтересів дитини [30]. Через вузьку сферу інтересів дитини можливо встановити з дитиною психоемоційний контакт, і поступово надати їй необхідні знання, через дитячий інтерес, як через вузький канал сприйняття. В спеціальних навчальних закладах для дітей з аутизмом таким чином вчать дітей концентруватися не на об'єктах реальності, а на людях, вчать взаємодіяти і розмовляти.

Дитина ніби перебуває у власному світі. Щоб діти могли бути соціально інтегрованими в реальному світі, перш за все батькам, за рекомендаціями спеціалістів, необхідно ніби зануритися у світ дитини, бути з дитиною в «її світі», встановити з нею зв'язок, і згодом поступово знайомлячи її з реальним світом, коли дитина буде готова, включати її в реальне життя. Це можливо робити через ігри з дитиною. Батьки дітей з аутизмом здебільшого на початку не усвідомлюють значення ігрової діяльності з дитиною. Вони концентруються на уроках, заняттях і тренуваннях, не розуміючи, що встановлення контакту і спілкування - основний інструмент навчання. Гра в психології - це дія в вигаданій ситуації. Щоб витягнути дитину в реальний світ необхідно зробити для дитини його привабливішим, цікавішим за внутрішній (віртуальний) світ дитини. А тренування, реабілітаційні процедури і уроки за відсутністю бажання з боку дитини, руйнують відносини між батьками та дитиною, загальмовуючи процес розвитку дитини. Іноді інтенсивністю занять батьки можуть позбавити дитину бажання взаємодіяти.

В свою чергу різноманітні ігри не набридають дитині. В процесі ігор, час навчання через ігри, який із задоволенням може сприйняти дитина, значно збільшується у порівнянні із часом, який дитина має можливість з інтересом і бажанням присвятити урокам.

Робота над прийняттям батьками дітей починається з роботи над самоприйняттям у батьків. Батьки, навчені з власного дитинства, бути такими як усі, і приховувати свою власну природу, на момент зрілості, здебільшого не розуміють хто вони і чого бажають. Вони пристосувалися, адаптувалися, але як правило за рахунок деструктивних компенсаторних механізмів. В більшості сімей дітей з аутизмом батьки або бабусі та дідусі зловживають алкоголем, нікотинном, мають різноманітні розлади харчування, сну, поведінки. При цьому вважаючи такий стан сімейної системи нормальним і здоровим. Старше покоління майже не чутливе до глибоких особистісних конструктивних змін. Середнє покоління може здійснити вплив і на молодше і на старше покоління в односторонньому порядку за рахунок самозмінення. Жінка - мати дитини, змінивши себе, може змінити всі відносини в сім'ї, і простимулювати розвиток кожного її члена.

Прийняття аутизму, як діагнозу, може сприяти психічному здоров'ю всіх членів сімейної системи включаючи саму особистість з аутизмом.

На шляху до прийняття батьками аутизму у дитини, важливу роль відіграє розуміння отчуючих людей. Розуміння у значенні філософському. Розуміння як універсальна операція мислення, на основі деякого зразка, стандарту, норми, принципу, що представляє собою оцінку дитини, її сім'ї і труднощів через які сім'я проходять.

Розуміння передбачає засвоєння нового змісту і включення його в систему усталених ідей і уявлень.

Достатньо не вселяти оманливого уявлення батькам, проявляти розуміння, і процес прийняття буде поволі відбуватися. Навпаки, нерозуміння, посилює заперечення діагнозу, неприйняття батьками себе і своєї дитини і посилює душевні страждання. Відповідно, проявити розуміння - рівносильно благодійності, яку сім'ї дитини з аутизмом може надати кожен, хто бажає і має душевне сили.

Надзвичайно ранить батьків нерозуміння фахівців і відбиває найменше бажання у батьків займатися з дитиною. Як правило фахівці не проживають

складні життєві обставини і не розуміють в якому стані живуть і функціонують батьки. Роки безсоння, надмірна напруга 24/7, 365 днів на рік, робить батьків знесилиними, невпевненими, не бажаючими жити [31]. А надзвичайно важко замотивувати працювати людину, яка не бажає жити. І тільки розуміння народжує довіру і бажання боротися далі.

Фахівці, що орієнтують батьків на результати, прирекають їх на розчарування.

Якщо ми говоримо про мотиваційний фон батьків, які щодня стоять обличчям до обличчя із аутизмом, то в стані глибокого виснаження і душевної спустошеності, в якому вони опиняються рано чи пізніше, їм необхідна сакраментальна, позитивна мотивація, на рівні задовільнення потреби самоактуалізації. Та енергія, що їм потрібна для виживання, для щоденної спустошуючої роботи 24/7, той вічний вогонь, та рушійна сила, на кшталт вічного двигуна, вона присутня у людей самоактуалізованих.

Процес розвитку дитини можна перевести в сферу вищих потреб, таких як самоактуалізація. Маслоу визначає другою ознакою самореалізованих людей - непривязаність до результату. Вони не роблять те, що роблять заради результату, який повинен до них прийти.

Задовільнення потреб базових потребує від людини невеликого потенціалу мотивації, що має кінецьність. Невеликий об'єм потенціалу для виконання невеликої задачі. Наприклад, у людини є ресурси знайти роботу. Пошук роботи не потребує надмірних зусиль. Але, щоб бути спроможним впродовж всього життя успішно працювати на цій роботі, необхідні ресурси незрівнянно більші. Такі ресурси відкриваються людині тільки на стадії самоактуалізації.

Суттєвою психологічною допомогою, яку можна надати батькам дітей з аутизмом - це допомогти їм самоактуалізуватися. Знайти те, що вони можуть робити не заради результату, грошей чи зовнішніх причин. А знайти їхню пристрасть, призначення, те, що вони можуть робити із задоволенням

кожного дня, те, що приносить користь іншим людям. Вічний двигун, що буде давати їм внутрішню силу для життя в складних життєвих обставинах.

Почати пошук можна із завдання для батьків: щоденно невелику кількість часу приділяти різним хоббі (чи то справам, які роблять їх щасливими). Щоб знайти справу свого життя, свій безкінечний інтерес, потрібно пробувати одне за іншим, поки справа не знайдеться.

В боротьбі за благополуччя людей з аутизмом та їх сімей, на відміну від зарубіжних країн, в Україні практично не ведуть роботу мотиваційні спікери.

Мотиваційним спікером (motivational speaker) називають оратора, який виступає перед аудиторією з надихаючими ентузіастичними промовами, що здатні вплинути на рішення, і змінити світогляд людей. Промова спікера подається у жанрі розмови, з позиції розповіді власної історії успіху і життєвого досвіду.

Мотиваційні спікери (доповідачі) можуть виступати з промовами в громадських та релігійних організаціях, в школах, в закладах вищої освіти, в компаніях і корпораціях, можуть приймати участь в урядових установах і конференціях, самітах. Спікери можуть працювати віртуально в мережі Інтернет, вести активну блогерську діяльність, бути авторами мотивуючих книжок і контенту.

Батьки дітей з аутизмом потребують підвищеної уваги. Їх мотиваційний фон знаходиться на низькому рівні і щодня приймає на себе руйнівні удари долі, позбавляючи бажання боротися за власне благополуччя і благополуччя власної дитини [32]. Існує актуальна потреба в мотиваційних спікерах. В систематичній роботі з мотиваційним фоном батьків.

Фахівці, психологи не мотивують батьків, вони навчають, здебільшого дають психологічну підтримку. Іноді бажання фахівців включити батьків в процес розвитку дитини виражається настільки нетолерантно, що фахівці вдаються до маніпулювання, тиску на відчуття страху, батьківської провини та комплекси батьків. Такий стиль роботи тільки руйнує бажання батьків

працювати. Будь які маніпуляції і тиск викликають опір. Позитивна мотивація ефективна в роботі з мотиваційним фоном батьків дітей з розладами аутистичного спектру, що наглядно демонструє робота всесвітньої спільноти людей з аутизмом.

Промови мотиваційних спікерів включають в себе короткі інформаційні блоки з розглядаємої проблеми, блок історії власного досвіду/успіху, блок прикладів успішного рішення актуальних проблем відомими авторитетними членами суспільства, і блок пропозицій на предмет покращення проблемної ситуації. Безумовно, формат доповіді або промови може бути будь-яким, але вище описана форма промови в останні 10 років в публічних виступах мотиваційних спікерів зустрічається найчастіше.

Якщо говорити про особливості сприйняття інформації безпосередньо батьками дітей з аутизмом, що знаходяться на шляху до прийняття діагнозу дитини, то робота мотиваційних спікерів буде більше сприйнята, якщо вона буде проведена віртуально, а батьки будуть мати змогу ознайомитися з промовою спікера у записі у найбільш зручний час, а головне, інкогніто.

Через труднощі в розумінні емоцій нейротипічних осіб, люди з аутизмом, і особливо діти, можуть ненавмисне наносити оточуючим душевний біль своїми словами. Завданням батьків, є усувати постійно виникаючі непорозуміння.

Гарним рішенням після отримання діагнозу дитини, є сімейна або групова психотерапія.

Психотерапія існує для того, щоб допомогати людям справлятися із стражданнями. Поки людина уникає визнання своїх проблем, уникає терапії, вона примножує свої страждання.

В психотерапії лікує правда (Д. Піттерсон, 2021). Коли психотерапевт обережно ставить людину перед обличчям того, чого людина боїться або уникає, людині згодом стає краще.

Для батьків гарним початком уже є сам факт звернення до психолога. Це означає, що вони визнають існування проблеми, і мають ресурси почати її вирішувати.

Зігмунд Фрейд вважав, що витіснення лежить в основі усіх психічних проблем.

На перших етапах розвитку дитини з аутизмом батьки вважають пріоритетом - навчання дитини дошкільним знанням. Фахівці справедливо підкреслюють пріоритетність самообслуговування. І в той самий час, здебільшого, діти з аутизмом, підлітки та дорослі не мають навичок щасливого дитинства та життя. Саме батьки вчать дитину бути щасливою, дають їй приклади дій, що приносять відчуття щастя. Якщо не навчити особистість з аутизмом робити себе щасливою, вона буде жити з відчуттям фонового нещастя. Аспекту надбання навичок щасливого буття в запропонованих обставинах необхідно приділяти більше уваги, щоб підвищити мотиваційний фон і по-можливості запобігти суїцидальних схильностей в майбутньому.

Велика кількість високофункціональних людей з аутизмом має наукові чи професійні знання, але страждає від депресій і небажання жити. Причиною таких негативних станів є відсутність знань про те, як робити себе щасливими.

Тому раціонально включити в щоденний розклад дитини з аутизмом не тільки заняття та відрацьовку навичок, а й дії, що будуть давати дитині відчуття розслаблення і щастя (в її розумінні щастя). Завдання знаходити соціально схвалювані шляхи отримання дитиною щастя (в її розумінні щастя,) - це завдання не з простих. Але це привід для розвитку креативних здібностей батьків і фахівців.

Виходячи з цього, можна виділити щастя - як іще один пріоритетний аспект процесу розвитку і корекційної роботи з дитиною з розладами аутистичного спектру.

Самопоміч - це турбота про себе самого. Перше, що необхідно зробити мамі дитини з аутизмом - це навчитися піклуватися про себе. Науково доведено, що якщо мама не навчиться піклуватися про себе, вона не зможе в повній мірі допомогти своїй дитині, своїй сім'ї, тому що у неї просто не буде для цього сил. Мама, яка знає, як привести себе в норму - знає, як допомогти своїй дитині. Доведено багатьма дослідженнями, що чим в кращій формі мама, тим швидше буде проходити процес розвитку дитини і тим більше у дитини шансів на успіх [33, 34].

Протягом занять з батьками доцільно вчитися:

- успішно застосовувати закони для захисту прав своїх дітей;
- розглядати нові джерела особистої сили;
- чути сигнали свого тіла;
- налагоджувати контакт зі своїми дітьми;
- допомагати дитині справлятися з її труднощами;
- керувати нападами тривоги і страху;
- позбавлятися від м'язових гіпертонусів;
- усувати психічне напруження;
- контролювати прояви агресії;
- справлятися з важкими ситуаціями;
- застосовувати досягнення психології в області аутизму на практиці.

Коли мама, намагаючись зробити свою дитину непомітною, такою як усі, зупиняє її постійно, просить мовчати, не робити нічого, вона і сама поводить як жертва і привчає дитину до поведінки жертви. А жертви завжди повертають агресію. Навпаки, коли мама спокійна, вона знає, як заспокоїти дитину і в змозі пояснити оточуючим незвичайну поведінку своєї дитини, така мама закликає оточуючих до взаємної поваги. У такому випадку і вона сама, і її дитина захищені законом про протидію дискримінації.

Безумовно, всі мами намагаються дотримуватися правил гарної поведінки в суспільстві і навчити своїх дітей соціально схвалюваній поведінці. І в той же час, це стає реально можливим, якщо вчити дитину у

відповідній обстановці прийнятними способами випускати пару, знімати напругу, і проживати емоції.

У науковій літературі є підтвердження факту, що робота батьків над собою допомагає дитині. Коли змінюються батьки, змінюються і їхні діти. Батьки мають змогу створити кращу версію себе, і, отже, можуть допомогти дитині стати її кращою версією [12].

Люди - створіння співчутливі. Коли одному смішно - інший починає сміятися мимоволі. Коли один засинає - іншого теж хилить в сон. Коли в будинку свято - всі домочадці хочуть веселитися, і ніхто не хоче робити уроки. Якщо мама відчуває щастя - дитині стає спокійно. Якщо мама боїться - дитина нервує, і навіть не знає чому.

Прийняти - означає припинити втискувати дитину в межі нормальності, перестати заважати її природному розвитку, і перестати мучити себе. Замість самокопання можна сконцентруватися на тому, щоб почати розмовляти з дитиною на її мові, вивчаючи її потреби та особливості, поважаючи її природу, зосередживши свої зусилля на тому, як зробити спільне життя сім'ї комфортнішим. Чим більше батьки приймають дитину такою як вона є, тим краще дитина розвивається.

Переяк батьків, що хтось дізнається про їхні проблеми з дітьми, заважає сформуванню в найближчому оточенні і в суспільстві нові норми, які допоможуть людям з аутизмом отримати необхідну психологічну підтримку і розуміння. Якщо у батьків вистачить сміливості прийняти себе, вони зможуть прийняти і своїх дітей, і тоді і суспільство зможе прийняти їх сім'ї такими, якими вони є.

Світ змінюється, і в найближчому майбутньому люди з аутизмом займуть в ньому гідне поваги положення, і отримають можливості забезпечувати самих себе.

Існує до 500 захворювань, які вважаються психосоматичними. На будь-яку подію, зовнішній вплив, першим реагує людське тіло. І разом з тим, всі люди унікальні, і людські тіла, а особливо тіла особливих дітей, можуть

реагувати на зовнішні подразники по-своєму. На те, щоб навчитися усвідомлювати своє тіло, почуття і думки потрібно чимало часу. Але головне, запустити цей процес.

Поява дитини з аутизмом в сім'ї - це привід для батьків розкрити весь свій творчий потенціал. Щоб розговорити дитину - доводиться досконало оволодіти навичками спілкування. І так з усіма навичками, що потрібно розвинути. У кожної мами свої творчі здібності, є чимало успішних мам дітей з РАС, які ведуть блоги, пишуть картини, відкрили свої центри реабілітації.

Свого часу кожна людина прагне до ідеальних обставин, і лише з часом деякі розуміють, що ідеальних обставин не існує, є тільки запропоновані обставини, і можна використовувати для досягнення своєї мети тільки те, що є зараз під рукою.

Немає ідеального часу для занять з дитиною з розладами аутистичного спектру. Розклад - це важливо, і поряд з розкладом занять, також ефективно займатися з дитиною в будь-яку хвилину, коли вона готова, використовуючи все, що знайдеться під рукою. У дитини з розладами аутистичного спектру бувають моменти, коли начебто відкривається вікно, через яке вона сприймає світ. І в момент, поки це вікно відкрите, можна в це вікно проштовхнути знання.

Прийняття дитини батьками не передбачає дескредитиції дитини у очах оточуючих. Як є межа між відвертістю та нестриманістю, так є межа і між тим, що приймають батьки і чого поки що не може прийняти оточення. Тому, незважаючи на бажання, щоб суспільство сприймало людей з аутизмом такими які вони є, в першу чергу батькам раціонально по-можливості демонструвати дитину оточуючим з кращих боків, при цьому не соромлячись за дитину, коли її соціально несхвальні прояви мають місце бути продемонстровані на публіці.

Через особливості дитини, завжди присутній ряд об'єктивних загроз її благополуччю. Батьки змушені попереджати і вирішувати безліч важких

ситуацій протягом кожного дня. Навіть такі прості справи як походи на прогулянку, стають непростими, якщо мова йде про дитину з аутизмом.

Мами дітей з аутизмом страждають від тривоги, через перенапруження, складні життєві обставини і відсутності знань про те, що робити в тій чи іншій ситуації, що провокує тривогу. Тривога має властивість наростати, і може привести маму в дуже неприємний психічний стан з розвитком деструктивних (руйнівних) стратегій поведінки [35].

Основні деструктивні стратегії поведінки, які не просто гальмують розвиток дитини і підсилюють психічні проблеми батьків, але і руйнують здоров'я всієї родини, збільшуючи ризик форс-мажорних обставин:

- маскування, приховування, заперечення аутизму дитини, ставлення до неї як до здорової дитини;
- відмовляння від послуг фахівця, реабілітуючого дитину або коригуючого її стан;
- систематичне знімання тривоги і напруги алкоголем, нікотинном, заспокійливими, снодійним та іншими змінюючими стан свідомості речовинами;
- допускання самолікування в сім'ї, відмова від допомоги офіційної медицини;
- впливання на поведінку дитини з позиції сили;
- ігнорування порушення режиму сну;
- вступання в конфлікти в соціумі, агресивно захищаючи власну дитину;
- уникання дитячих майданчиків, транспорту, гостей, і соціуму в цілому;
- дозвіл дитині маніпулювати батьками;
- віра в те, що аутизм пройде;
- дозвіл дитині занурюватися в гаджети;
- перекладання всіх обов'язків на матір, не замислюючись про пошук ресурсів для залучення помічників для сім'ї;

- ігнорування каприз дитини (капризи дитини з аутизмом - це сигнал про те, що дитину щось турбує).

Унікаюча поведінка посилює проблеми сім'ї.

Багато в чому руйнівні стратегії поведінки виникають у батьків через виснаження душевних і фізичних сил [36]. У кожного члена в сім'ї повинна бути якась можливість присвячувати частину часу собі, не відчуючи невротичної тривоги за дитину, або почуття провини за те, що дитина знаходиться з родичем або фахівцем.

Конструктивним шляхом пошуку ресурсів вважається:

- відпочинок, сон, правильне харчування, баня або сауна, масаж, спорт, психотерапія;
- природа, (рибалка, фото полювання, активний відпочинок і піші прогулянки);
- спілкування з людьми, перегляди або прослуховування мотивуючих записів успішних людей, читання біографій культових особистостей;
- хобі, творча реалізація, музика, танці, кінематограф, навчання;
- віра у вищі сили у своїй духовній традиції;
- пошук інформації про можливу допомогу своїй дитині;
- відмічання мінімальних успіхів дитини, динаміки в розвитку;
- усвідомлення того, що з дитини з діагнозом, вона, маленька людина, формується як особистість;
- любов до дитини;
- прояв любові з боку дитини до батьків;
- спілкування з іншими сім'ями, у яких є діти з аутизмом.

Якщо батьки відчують, що у них немає ніяких сил ні на хобі, ні на прогулянки, ні на що з перерахованого вище списку, то можливо, є ознаки того, що батькам самим уже потрібна допомога.

Ознаки, що вказують на те, що потрібна допомога або підтримка фахівців:

- постійне бажання спати або труднощі зі сном;

- хронічне відчуття втоми;
- поганий апетит або втрата апетиту;
- больові відчуття, що часто повторюються, болі, навіть головні болі;
- втрата інтересу до хобі, друзів, спілкування, інтимного життя;
- втрата інтересу до життя;
- втрата інтересу до всього того, що раніше приносило радість і задоволення;
- думки про шкоду собі або іншим.

Якщо є такі ознаки, необхідна допомога фахівців по фізичному або психічному здоров'ю. Доцільно донести до відома батьків, що їм потрібна хоча б одна консультація у лікаря терапевта чи психотерапевта.

Необхідно вчити дитину будь-яким доступним чином спілкуватися з іншими людьми, дітьми, інакше дитина надалі буде нездатна підтримувати діалог з іншими, та її виживання буде під загрозою.

Важливо навчити дитину слову «стоп».

Буває, що діти з аутизмом вдаються до небажаного поведіння, (криків, істерик), щоб їх забрали з некомфортної для них ситуації. Якщо ситуація робить дитині сенсорні перевантаження, вона невтішна в істеричі, (занадто шумно, світло, все блимає, відблискує, нестерпні запахи), то необхідно вивести дитину із ситуації. Але якщо це неможливо, скажімо, дитина їде або летить в транспорті, то потрібно допомогти знизити навантаження на сенсорну систему: прикрити вуха дитині руками, одягнути капюшон або сонячні окуляри, зробити їй тінь, дати навушники з музикою, іноді накритися чимось удвох з дитиною з головою, перейти в інший сектор простору, змінити положення тіла, (все залежить від ситуації).

Раціонально вчити дитину методам самозаспокоєння.

У момент небажаної поведінки дитини добре знайти джерело дискомфорту і визначити причину небажаного впливу на дитину. Це може бути не тільки сенсорне перевантаження, але навіть негативно налаштована людина, яка навіть без слів, на рівні мови тіла, висловлює негативне

ставлення до дитини. Бажано допомогти дитині впоратися з ситуацією, усунути загрозу або соціальні конфлікти, але якщо це неможливо, тоді можна вивести дитину із ситуації. Однак зіткнення з небажаними стимулами для дитини триватимуть, поки батьки не навчать її справлятися з особистісними труднощами.

Щоб жити самостійним життям дитині потрібно вміти звертатися за допомогою до сусідів, до вихователів, до вчителів, до інших дітей; потрібно навчитися виражати свої прохання і емоції прийнятними способами, навчитися позначати свої потреби.

Бувають випадки, коли дитина може використовувати істерики, спалахи гніву, ігри на публіку як спосіб отримати бажане. Потурання, як і завищені вимоги, мають сумні наслідки. Тут головне навчиться відчувати золоту середину.

Щоб зупинити дитину, не обов'язково підвищувати голос, можна посміхатися, обіймати дитину і на вушко говорити їй що-небудь, не залучаючи в особисті відносини сторонніх людей. Батьки можуть зациклюватися на тому, що б поведінка дитини була соціально схвалюваною, не замислюючись про те, щоб їх власна поведінка була такою.

Якщо немає прямої загрози життю, агресія малоефективна в досягненні комфорту. Ефективно відстоювати свої права з позиції доброзичливості, любові, законних і чесних методів взаємодії.

Коли у людини немає сил доброзичливо спілкуватися з іншими людьми, це означає, що вона вже не в ладах із самою собою. Коли людина перебуває в мирі з самою собою, вона всюди встановлює мир.

РОЗДІЛ 2. ФЕНОМЕН АУТИЗМУ: ПСИХОЛГІЧНИЙ ПОГЛЯД

2.1. Психологічна характеристика розладів аутистичного спектра

Каннер в 1943-му році вперше у медичному розумінні визначив поняття аутизм. З того часу уявлення про аутизм і супутні йому відхилення та захворювання, які можуть посилювати когнітивні аспекти, загальний стан здоров'я та поведінкові проблеми значно змінилися.

За визначенням яке дають центри з контролю та профілактики захворювань в США (Centers for Disease Control and Prevention [1, 37]), розлади аутистичного спектра (РАС) – це порушення розвитку, які можуть викликати соціальні, комунікативні та поведінкові проблеми.

Згідно діагностичного статистичного посібника психічних розладів DSM-5 2013 року, до діагнозу РАС входять декілька станів: аутистичні розлади, синдром Аспергера, первазивний розлад розвитку (PDD-NOS), та дитячий дезінтегративний розлад (Childhood disintegrative disorder CDD).

Експерти в області психології в останні роки (2016) вірять що у Альберта Ейнштейна, Мікеланджело, Моцарта та Чарльза Дарвіна була форма аутизму, що називається синдромом Аспергера [38].

Аутизм характеризується двома основними порушеннями: дефіцитом соціальної взаємодії та наявністю повторюваних моделей поведінки. Супутніми порушеннями вважаються проблеми комунікації, сенсорні проблеми, стімінг, та проблеми виконавчих функцій. Серед людей з аутизмом спостерігаються як високі так і обмежені інтелектуальні здібності. Відповідно до рівня інтелектуальних здібностей виділяють високофункціональний та низкофункціональний аутизм.

Аутизм починається за довго до того, як дитина народжується. Серед людей з аутизмом є діти з глибокими порушеннями, є і геніальні діти. Є ті хто не в змозі використовувати мову, і є ті, хто розмовляють забагато.

Аутизм може супроводжуватися сінестезією, obsесивно-компульсивними розладами, епілепсією, гельмінтозами, хронічними запаленнями шлунково-кишкового тракту, порушеннями травлення і детоксикації ендо- та екзотоксинів, дисбактеріозами, мальабсорбцією, порушеннями функцій нирок та транспорту іонів металів.

Діти можуть страждати недоїданням, харчовими непереносимістями, алергіями, хронічними вірусними, грибковими та бактеріальними інфекціями.

Статистичні дані відносно кількості існуючих індивідуумів з аутизмом на сьогоднішній день різняться. Але одне відоме остаточно. В 2021 році кожна людина знає когось з аутизмом особисто. Один із 100 шкільних учнів має аутизм. Один із 100 покупців має аутизм. Один із 100 городян має аутизм, і це вказує на потребу підтримки цих людей.

Тільки в США в 2015-му році більшість громадських фондів витрачали від 35 до 80 мільярдів доларів на соціальну допомогу людям з аутизмом. Більшість цих коштів витрачалось на догляд за підлітками та недієздатними дорослими людьми з аутизмом. Такого роду догляд всеохоплюючий, працеемкий і може коштувати від 60 до 80 тисяч доларів на рік [39].

Діагностувати аутизм непросто. Процес діагностування в країнах Європи можливий за рекомендацією фахівців: сімейного лікаря, психологів, психотерапевтів, психіатрів. Він може тривати від кількох місяців до кількох років, і може коштувати декілька тисяч доларів.

На протязі перших трьох років життя мозок дитини найбільше піддається корекції. В подальшому ця можливість не зникає, але її ефективність набагато зменшується. Середній вік діагностування аутизму у дитини 4-5 років, а серед представників соціальних меншинств діагностування аутизму проходить в іще більш зрілому віці, що прирікає

дітей на низкофункціональність. На протязі перших двох років життя аутистичні прояви не обов'язково повинні перейти в аутизм, можливість розвинути дитину і пом'якшити симптоми аутизму найбільш вірогідна в перші два роки життя.

Стереотипно більшість соціуму при слові аутизм уявляє собі білошкірого маленького хлопчика. Не прийнято думати про підлітків з аутизмом, про жінок з аутизмом, про людей різного кольору шкіри з аутизмом.

Існують і такі явища, коли підлітків з недіагностованим аутизмом, афроамериканців, або інших людей з темним кольором шкіри вважають деструктивними і агресивними лише через етнічні стереотипи.

Багато суперечок виникає через формулювання етичного звернення до особистостей, які народилися з аутизмом. Більшістю фахівців (медиків) було обрано формулювання «людина з аутизмом». Високо функціональні представники спільнот аутистів, люди і підлітки, які мають діагноз аутизм, висловлюють, що формулювання «людина з аутизмом» руйнує їх відчуття ідентичності [39]. Аутизм для представників даної категорії людей є частиною генофонду, способу буття, мислення, ідентичності. Вони бажають називати себе аутистами, аутистичними особистостями.

Також багато батьків дітей з аутизмом висловлюють свою незгоду із формулюванням «дитина з аутизмом», їм комфортно називати своїх дітей аутистами.

Мережа самозахисту людей з аутизмом - Autistic Self Advocacy Network (ASAN), працює над захистом прав аутистичного суспільства.

Спільнота людей з аутизмом уявляє собою роботу численних організацій по всьому світові, які підтримують і захищають своїх членів. В спільноту входять люди з аутизмом. Також спільнота представляє широкий спектр людей: батьків, родичів, опікунів, фахівців із сфери обслуговування, прихильників, односторонців і осіб, що захищають права всіх вище перерахованих членів спільноти.

Здебільшого в країнах США масштаб діяльності подібних організацій досяг найвищого ступеня розвитку.

Все більше уваги привертає «Парадигма нейрорізноманіття».

Термін «нейрорізноманіття» доволі широкий по спектру за визначенням. Він може бути віднесений до факту неврологічної мінливості людини (на кшталт «біорізноманіття»), до факту біологічної мінливості (всередині екосистеми), і до громадського руху, який намагається викликати зміни в тому, яким чином суспільство бачить і реагує на ці відмінності.

Ми будемо розглядати нейрорізноманіття як набір тверджень про аутизм та інші «нейродивергентні» стани, які, на думку прихильників руху парадигми нейрорізноманіття, забезпечують філософську основу активності їх спільноти.

«Парадигма нейрорізноманіття» (neurodiversity paradigm autism) або ідея «перспективи» нейрорізноманітності, викликає багато протиріч і концепцій в дебатах за права людей з аутизмом. Дебати торкаються теми інтересів та обов'язків батьків, опікунів, фахівців, політиків і дослідників в області охорони здоров'я і соціального захисту, освіти, психології.

Рух за нейрорізноманіття переслідує наступні цілі:

- рівноправ'я;
- повага суспільства;
- освітні можливості;
- можливості працевлаштування;
- зняття стигми (стигматизації);
- урахування права голосу людей з аутизмом у прийнятті рішень, які можуть впливати на них індивідуально чи колективно;
- визнання розладів РАС нешкідливими.

Шизофренія, дизлексія і аутизм, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю – всі ці психічні розлади в останні роки розглядаються як аспекти нейрорізноманіття, також розглядаються як природні стани і зміни в розвитку мозку.

Основні ідеї руху за нейрорізноманіття викликають у науковців протиріччя. Ствердження, що аутизм не виявляється шкідливим за своєю суттю, зустрічають заперечення фахівців стосовно практичних та теоретичних аспектів того, що деякі форми аутизму мають виснажливу природу і потребують догляду [24 /7]. До того ж концепція нейрорізноманіття, яка заперечує необхідність інвалідності для людей з аутизмом, може позбавити деяких людей з важкими формами аутизму фінансової підтримки і ресурсів, які їм надає суспільство та держава. Також, концепція відмови від медичних втручань (за винятком супутніх умов), з причини, що немає розладів, які необхідно лікувати, в будь якому випадку не виявляється доречною, універсальною, надійною, у випадках, коли деякі люди з аутизмом хотіли б обрати лікування своїх аутистичних розладів, коли б це було доступно. Відносно бажання представників руху приймати самостійні рішення стосовно власних прав і обов'язків, то невідомо, чи представники з ознаками низькофункціональності, та невербальні люди з аутизмом можуть усвідомлено розділити таке прагнення.

І в той же час, всі ці протиріччя не зменшують цінності концепції нейрорізноманітності, і не підривають цінності руху за нейрорізноманіття [40].

Люди з аутизмом бачать, чують і відчують світ інакше, ніж всі інші люди.

Carrie Beakwith-Fellows описує аутистичні розлади таким чином: повторювана поведінка, сенсорні проблеми, порушення соціального спілкування, стімінг та порушення виконавчих функцій, - все це прояви аутистичних розладів.

Люди з аутизмом відчують емоції з силою приблизно на 400% більшою, ніж нейротипічні особи. Але вони можуть не мати можливості розпізнавати свої емоції і називати їх. В станах емоційного виснаження або сенсорного перевантаження люди з аутизмом відчують себе безпомічними зупинити свої тяжкі відчуття та стани, які проявляються в різноманітному

спектрі від відчуття важкості в голові до впадіння в ступор. Гіперчутливість деяких осіб з аутизмом настільки велика, що вони чують навіть, як повітря рухається по приміщенню [41].

Найжахливіше, що навіть коли особа з аутизмом усвідомлює, що саме з нею відбувається в моменти істерики, та вона все одно не може контролювати себе і свою поведінку.

Щоденна рутина, або чіткий розклад дня для людей з аутизмом має заспокійливий і розслаблюючий ефект. Розклад дає відчуття упорядкованості і безпеки, бо їм надзвичайно складно оговтуватися від мінливості і швидкоплинності буденного життя, що перевантажує їх сенсорні системи. Вони почувають себе не комфортно від того, що не знають, чого очікувати від оточуючих і чого очікують оточуючі від них. Це фоново напружує щодня.

Високофункціональним людям з аутизмом в системі психологічної допомоги іноді десятиріччями не можуть поставити діагноз аутизм із-за того, що такі люди з дитинства навчені маскувати аутистичні прояви. Іноді проходять роки лікування, яке не допомагає, або навіть шкодить, тільки із-за того, що не встановлено коректного діагнозу.

Люди з аутизмом висловлюють своє бажання бути вільними від контролю, бути почутими, отримувати підтримку і повагу, бути прийнятими такими як вони є без намагань їх змінити. І всі їхні бажання повертають нас до ідеї єдності. Кожна людина в світі прагне того ж самого.

Особливості особистостей з аутизмом різноманітні. Для деяких людей з аутизмом музика може бути нестерпною. Якщо одну дитину з розладами аутистичного спектру музика може заспокоїти, іншу дитину зі спектром вона може довести до стресу.

В стані сенсорного перевантаження, сприйняття людини з аутизмом може змінюватися. Вона може почати відчувати все гостріше, чи деталізувати відчуття, втрачаючи загальну картину сприймаємої оточуючої інформації. Варіації зміни стану сприйняття можуть бути такими ж

різноманітними як і самі особливості аутистичних проявів у різних людей з аутизмом.

25% людей з аутизмом не розмовляють зовсім.

Люди, що у зрілому віці отримали діагноз аутизм, свідчать, що вони прожили життя думаючи, що з ними щось не так, що вони зламани, що вони не такі як усі, самотні і відкинуті. І тільки з отриманням діагнозу, вони знайшли заспокоєння, прийняття, полегшення. Вони стали на шлях пошуку себе, і вдалися до визнання цінності власної природи.

В ранньому віці аутизм проявляється в конкретних ознаках:

- скудний зоровий контакт;
- концентрація уваги на предметах, а не на людях;
- неможливість заявити про свої потреби за допомогою скудних слів, вказівок чи жестів;
- відсутність потягу до контакту з однолітками;
- небажання гратися з власними іграшками відповідним способом, віддання переваги ігровій діяльності, що не відповідає призначенню іграшок;
- створення враження емоційно відокремленої дитини;
- прагнення знову і знову робити одні і ті самі види активності на самоті;
- прагнення надмірних дотиків;
- часто повторювані рухи, або надмірне вдавання до стрибання;
- неузгоджена поведінка як реакція на освітлення, звуки, тактильні контакти;
- демонстрація труднощів у концентрації та фокусуванні уваги;
- прив'язаність до щоденної рутини.

Зазвичай діти з вище перерахованими розладами виявляються помилково засуджуваними в соціумі як нахабники, що погано поводяться, і як діти, які погано виховані батьками.

В дитинстві дітям з аутизмом доводиться проходити через булінг, самотність, розлучення батьків, і постійну боротьбу зі своїм розумом та

тілом. 63% дітей з аутизмом страждають від булінгу (Taylor Uremovich 2019 [42]).

Аутичні розлади ніби невидимі.

Діти з аутизмом у своєму дитинстві отримують тяжкі душевні травми, пов'язані з неприйняттям їх родиною і суспільством. Численні рази на пропозицію погратися з іншими дітьми дитина з аутизмом отримує відмову. Діти з аутизмом часто позбавлені щасливого дитинства, і вчені по всьому світові намагаються виправити це, розробити програми допомоги, які могли б дозволити жити щасливим життям і дітям і їхнім родинам.

В ранньому віці дитина, яка має розлади аутистичного спектру більшість своєї уваги приділяє об'єктам ніж людям. Вона затримує погляд на речах, обстановці, і мало дивиться на батьків, братів, сестер, родичів і відвідувачів.

Часто дитині легко навчитися читати, але надзвичайно складно зрозуміти значення прочитаного. Так само може відбуватися і з мовленням. Дитина може чути, що до неї розмовляють, але не розуміти послання яке їй несуть слова.

Повторювана поведінка дитини може бути не тільки неприйнятною для батьків, незадовільною для суспільства, а й мати інші негативні прояви і наслідки. Фактично 84% дітей продовжують повторювані дії і в підлітковому віці (Suzanne Buchanan 2018 [43]). 1 з 3 дітей з аутизмом страждають від самозашкоджаючої повторюваної поведінки. Нерідко самозашкоджаюча поведінка має незвичайні причини, наприклад, відчуття, як це відірвати щось, поранити, подивитися на те як витікає кров... варіацій такого інтересу може бути чимало.

Діти з аутизмом потребують супроводу 24 години 7 днів на тиждень. Їм потрібна допомога фахівців в процесі корекції повторюваної поведінки.

Деякі діти з аутизмом уникають не тільки зорового контакту, а також і не дивляться на обличчя оточуючих. Вони можуть одного дня

затоваришувати з кимось, кого вже наступного дня не зможуть ідентифікувати [44].

Відсутність прийняття дитини соціумом створює відчуття і у самої дитини і у її батьків, що дитина спілкується неправильно, поводить погано, має нестерпний характер, а її мозок нібито зламано або він працює неправильно.

Діти страждають, від того, що батьки не вірять в те, що дітям може бути боляче в незрозумілих їм обставинах. Хоча, наприклад, навіть зоровий контакт може викликати у людини з аутизмом фізичний біль.

Що стосовно інклюзії на папері все виглядає досконало, але в реальності, навіть в таких розвинених куточках світу як Австралія, діти з аутизмом стикаються з реаліями інклюзії, з нетолерантністю, булінгом та відсутністю необхідних навчаючих технологій і спеціалістів.

Діти з аутизмом в ході корекційної роботи вчать приховувати свої розлади та стіми і копіювати поведінку нейротипічних людей.

Поведінкові розлади виникають у дітей з аутизмом з тих самих причин, що й у всіх інших людей [45]. Коли люди налякані, чи розгублені, чи нервуються, чи відчують біль, у них виникають різноманітні поведінкові прояви. Різниця тільки у тому, що люди з аутизмом майже не в змозі контролювати свої аутистичні прояви, бо вони народилися з аутизмом. Тому важливе розуміння, що кожен прояв має свою причину яка вказує на той чи інший дискомфорт, а не якість поганого характеру чи розбалуваності.

Діти з аутизмом мають схильність до звуження спектру своєї уваги, вибіркового сегментарного бачення, до концентрації на деталях, дрібницях до тотального занурення в них. Ракурс уваги зміщений. Складно органічно вливатися в усі процеси сприйняття дійсності одномоментно, також одномоментно адекватно реагувати на всі імпульси із зовні. Є сильне фокусування на вибіркових моментах.

Ця схильність лишається впродовж усього життя, та з віком при розвитку ознак високофункціональності ця схильність може бути

підпорядкована самоконтролю. І в той же час в ситуаціях психічного перевантаження людина з аутизмом може зайти в психоз або яскравий афект. Також у людей з аутизмом є бажання слухати цікаві звуки, відчуті незвичайні аромати, спробувати на дотик різні речі. Бажання доторкнутися, спробувати на смак чи відчуті може бути настільки сильним, що його важко контролювати, особливо дітям. Як правило, вони потребують надбання навичок самоконтролю в подібних схильностях.

Складність реабілітації полягає у тому, щоб не занурити дитину в заборони в цілях дотримання нею соціальних норм поведінки.

З одного боку люди з аутизмом зовні можуть здатися розумними та компетентними, а з іншого боку в середині вони можуть в той самий момент боротися з тривогою, депресією, набором сенсорних проблем, або інших індивідуальних викликів.

Щось просте, як телефонна розмова, сімейні обіди, зустрічі з друзями, чи відвідування шкільної екскурсії може бути психічно виснажливим.

Живучи в обставинах хронічної корекції, намагаючись пристосуватися до світу, діти з аутизмом, перетворюючись на підлітків, відчувають постійний страх виразити себе, бути розкритикованими, або зробити щось не так.

Дорослі люди з аутизмом постійно стикаються з дискримінацією при наймі на роботу. Деякі обирають навіть приховувати свій діагноз, щоб отримати роботу.

Надзвичайно важко бути собою підліткам з аутизмом, коли батьки, вчителі та фахівці стверджують, що це неприпустимо.

Як стверджує Кір Чоу [46], багато дітей з аутизмом психічно аб'юзівськими методами навчені батьками маскувати свої аутистичні прояви.

Ми не можемо уявити, скільки непродіагностованих підлітків щодня живуть з відчуттям, що з ними щось не так, що вони роблять щось не те. Вони відчувають себе зламаними, самотнім, наляканими.

Більшість високофункціональних підлітків з аутизмом маскують свої аутистичні розлади, щоб бути прийнятими суспільством.

Підліткам з аутизмом надзвичайно складно зустрічатися і встановлювати романтичні відносини. Вони не знають, що потрібно робити у стосунках, як їх створити та підтримувати. Люди з аутизмом говорять про те, що найбільше вони бояться бути некоханими у відносинах. Іноді їм потрібні місяці для того, щоб прийняти рішення, яке інші люди приймають за тиждень. Їм незрозуміло, навіщо їм приділяти стільки зусиль для самообслуговування, тим паче, складно їм зрозуміти, навіщо їм обслуговувати когось іншого у стосунках.

В той час як звичайні підлітки мають побачення, позашкільну активність, підлітки з аутизмом мають зустрічі з лікарями, поведінковими спеціалістами, терапевтами, постійно навчаються вдома, борючись за можливість освоїти освітньою програму і успішно завершити навчання у навчальному закладі.

Люди, що отримують діагноз аутизм, будучи підлітками починають розуміти, чому їм було так складно жити у дитинстві, читати соціальні кліше, та тримати свою поведінку у рамках нормальності.

Заохочення дитини до маскування аутистичних проявів у підлітковому віці та у дорослому віці можуть мати тяжкі наслідки і призвести до суїцидальних тенденцій. Психічне навантаження та виснаження від дій, що протерічать аутистичній природі доводить людей до важких станів і суїциду [41].

Найбільша медійна увага приділена чоловікам з аутизмом. В той самий час ще недостатньо описано, що означає бути жінкою з аутизмом. А жінки з аутизмом відчують себе розгубленими, навіть безпорадними у порівнянні з ідеальним стереотипним образом жінки у суспільстві.

Високофункціональні люди з аутизмом неперевершені в роботі з інформацією, логічно оформленою у формули.

Але вони відчують себе жахливо у створенні таких систем без формул у реальному світі, як стосунки. Вони прагнуть протестувати потенційних претендентів на партнерів, прагнуть виміряти, розрахувати те, що зазвичай створюється не логічно та інтуїтивно. І в той самий час вони знають, що таке толерантність, терпимість та безумовна любов.

Будь які стосунки починаються з зорового контакту, який їм надзвичайно складно встановлювати.

Тактильні контакти зазвичай викликають некомфортні відчуття. Банальне побачення в ресторані може перетворитися на аудіо кошмар з перевантаженням сенсорної системи.

Для багатьох людей розмова - це основа романтичних стосунків, але не для людей з аутизмом. Більше того, вони не розуміють, які спонукальні мотиви, думки і почуття виникають у іншої людини. Вони потребують пояснень, уточнень та інструкцій.

В процесі першого знайомства жінки з аутизмом можуть не на жарт, злякатися, розцінити все як загрозу життя, бо вони можуть не зрозуміти, що у той чи інший спосіб контакту чоловіки бажають з ними познайомитися.

І разом із цим вони бачать, як інші відчують себе щасливими у відносинах, і теж бажають цього щастя.

Жінки з аутизмом борються за своє право на щастя.

Не має правил за якими можна побудувати успішні стосунки. І це робить підлітків та дорослих людей з аутизмом самотніми.

Люди з аутизмом, що бажають побудувати романтичні стосунки, рано чи пізно розуміють, що необхідно бути відкритими і чесними з іншими у відношенні власного діагнозу. Вони приділяють вивченню знань про відносини чимало часу і зусиль. Вони потребують психологічної допомоги у цьому питанні. Але хто з поведінкових спеціалістів може представити таку допомогу? Пріоритетом в коорекційній роботі з дітьми з аутизмом є самообслуговування. Втім, по мірі дорослішання наступними пріоритетами є

працевлаштування і створення сім'ї. Що торкається ще одної актуальної проблеми аутизму - самотності.

Людам з аутизмом необхідні навчальні програми, соціальні сервіси та програми корекції романтичних стосунків.

Те, що для жінки є природним, для жінки з аутизмом є найскладнішою наукою. І вона відчуває сором і страх з цього приводу.

Щоб побудувати сім'ю з людиною з аутизмом необхідно докласти астрономічних зусиль. Щоб створити сім'ю із двох особистостей з аутизмом потрібно докласти зусиль іще більше. І це безумовно предмет для науково-соціальних пошуків вирішення таких проблем.

Аутизм означає, що людина сприймає світ інакше. Гучні звуки, яскраве світло, сильні запахи, в'язкі субстанції, різні смаки їжі (які можуть сприйматися одномоментно). Скупчення людей можуть викликати занепокоєння і тривогу, нестерпний дискомфорт, іноді навіть відчуття фізичного болю. В такі моменти люди з аутизмом вдаються до самостимуляції (стімів) що є своєрідним методом відволікатися. Повторення будь якого руху, або шуму, чи будь яка дія, що може вважатися нормальною, чи неприпустимою - це аутистична самостимуляція. Одні люди розгойдуються, інші плескають в долоні, інші шумлять, різноманіття стимів настільки ж велике як і різноманіття проявів людей з аутизмом. Але вони соромляться демонструвати свої стіми, їхні батьки і близькі зазвичай теж соромляться стимів. В той час як синіми виявляються природним засобом психічного самозахисту і компенсаторним механізмом самозаспокоєння і концентрації.

Стіммінг може бути формою комунікації, яка має для людини вирішальне значення. Стіми можуть допомагати обробляти інформацію, і допомагати блокувати інформаційне перевантаження і некомфортні сенсорні відчуття. Стіммінг може допомогти запобігти істеричі, коли тривога наростає.

Аутистичну поведінку зазвичай маскують. Але маскування віднімає надзвичайно багато сил і бентежить людей з аутизмом, обмежує їх можливість проявляти свою істинну сутність. Це змушує їх жити в стані хронічної напруги.

За словами людей з аутизмом, їхній розум дозволяє їм виражати себе тільки в крайнощах, або не виражати нічого, маскуючи емоції, щоб виглядати нормальними.

Аутизм і деякі психічні стани можна сприймати не як дефект, а як природні стани, як частину людського спектру [47].

Оскільки поведінковий менеджмент викликає у дітей та підлітків з аутизмом відчуття батьківського контролю, відчуття провини та психологічного насильства, то в регуляції стіммінгової поведінки вчені вдалися до допомоги в питанні регуляції емоцій у людей з аутизмом.

Було проведено наукове дослідження на предмет пошуку розуміння причин аутистичних стімів. Стіми виникають у двох випадках. В стані екстремального стресу, або екстремального захоплення [48].

Якщо стіми дітей з аутизмом у дитинстві викликають у оточуючих непорозуміння, то у дорослому віці стіми можуть стати причиною великих проблем та глибоких психологічних травм. Одного американця навіть було затримано поліцейським через стіммінг.

Івар Ловаас вперше втілював ідею методів поведінкової аналітики для корекції небажаної поведінки дітей з аутизмом. Він довів, що діти, які пройшли АВА терапією у ранньому віці досягли значних успіхів у розвитку. Він пропонував «побудувати дитину» і усунути небажану поведінку. На практиці у перевірці часом ця модель корекції аутистичної поведінки призвела до багатьох небажаних наслідків. Вчені намагаються рухатися далі і вдосконалювати набуті знання та стратегії.

Прийнято описувати аутизм стереотипними фразами, такими як «люди з аутизмом живуть у своєму світі»... і разом із тим, необхідно нагадувати один одному, що фактично, вони живуть у нашому світі і кожен із нас може

перетворити їхнє перебування у соціумі на комфортне і некомфортне в залежності від того, хто ми є.

Але не можна і спростувати це ствердження, бо діти з аутизмом ніби не присутні «тут і зараз», і більшу кількість часу дійсно перебувають у власному ментальному просторі. Вони не залучаються до спільних видів діяльності, або залучаються неохоче. Звертаючи увагу на це, перед спеціалістами та батьками стоїть задача витягнути дитину з цього стану, і включити її в різні форми діяльності. Але наука ще перебуває в пошуку шляхів реалізації такої задачі.

30% дітей з аутизмом які прийняли участь в ранній інтенсивній Applied Behaviour Analysis (АВА) терапії мають результати поведінкового відновлення, і далі в процесі подальшого росту не відрізняються від своїх однолітків. 70 % дітей, що пройшли курс інтенсивної ранньої АВА терапії мають прогрес у розвитку. Але нажаль менш ніж 20% дітей отримують доступ до цього виду терапії [43].

Kim Moore [49] публічно заявляє, що майже 50% дітей, які в ранньому віці пройшли курс інтенсивної АВА терапії, можуть надалі разом з однолітками навчатись у державній школі. Інші 50 % можуть зробити значні досягнення та отримати незалежність в самообслуговуванні. В останні роки для дітей є можливість проходити терапію в центрах, також можна пройти програмами АВА на дому. Існує навіть таке формулювання «АВА дім» (АВА home), що означає вид організації простору і розпорядку в оселі, де проживає дитина з аутизмом, який орієнтовано на здобуття нових знань і навичок. Відгуки та результати АВА вражаючі, і в той самий час потребують від сім'ї великих фінансових витрат. Від п'ятдесяти тисяч до сотні тисяч доларів на рік батькам необхідно витратити на АВА терапію для дитини (2020).

В той же час в ситуації, коли йдеться про відсутність необхідних фінансових ресурсів, батьки все одно можуть зробити багато корисного для розвитку дитини і мають на це додаткові можливості. Kim Moore як терапевт, рекомендує батькам дітей з аутизмом самостійно навчатися, самостійно

займатися з дитиною, організувати оселі відповідним чином, щоб все, що оточує дитину сприяло її розвитку. Рекомендує створювати власні спільноти у містах проживання, або хоча б спілкуватися з іншими батьками та працювати зі спеціалістами віртуально в мережі Інтернет. Також рекомендує залучати родичів, друзів, сусідів до процесу догляду за дитиною, залучати в якості команди підтримки і помічників.

Емі Клін розробив ранній метод діагностування аутизму на основі технології стеження за рухами очей для оцінки соціальних навичок та прогнозування ризику розвитку аутизму. В основі методу знання про те, що у новонароджених у яких згодом діагностували розлади аутистичного спектру спостерігається середнє зниження фіксації погляду у віці від 2 до 6 місяців, що не спостерігається у немовлят, у яких не розвивається РАС [50, 51].

Renaе Beaumont [52] з початку 21 тисячоліття працювала над втіленням у життя навчаючих комп'ютерних ігор (таких як Secret Agent Society), які допомагають дітям з аутизмом тренувати соціальні та емоціональні навички, навички виживання, допомагають навчатися жити щасливим життям, бути спокійнішими та сміливішими, знайомитися з друзями та підтримувати дружні стосунки.

2.2. Актуальні проблеми корекції в роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра

На протязі двох останніх десятиріч, увага вчених прикута до дослідження та створення нових інструментів для дітей з аутизмом, що за рахунок інтерактивних медіа допоможуть розкривати дітям з розладами аутистичного спектру їх соціальні та емоційні здібності.

Між педіатрією та неврологією декілька десятиріч тому сформувалася дитяча неврологія [53]. Однак спеціалісти в галузях неврології ще 30 років тому визнали, що в роботі з аутизмом їм потрібна допомога розвиваючих та

корегуючих психологів, педагогів, соціальних працівників, і психіатрів. В 2021 році на боротьбу з проблемами аутизму працюють мультимедійні корпорації спеціалістів різноманітних галузей від тренерів спорту до програмістів.

Головна проблема аутизму - це невидимість. Важко дослідити невидиме, важко змінити невидиме. Важко знайти рішення невидимої проблеми.

Ще одна з актуальних проблем аутизму це - аутистична регресія, яка і досі викликає у науковців більше запитань ніж відповідей. Спеціалісти ясно розуміють як діагностувати це явище, але вони досі у пошуку засобів лікування та корекції регресивних станів і у пошуку причин виникнення аутистичної регресії.

Не менш складною проблемою є вища освіта і працевлаштування. В 2017 році 86% дітей з аутизмом навчалися у загальноосвітніх школах та загальноосвітніх класах [54]. А після отримання середньої освіти в вищі учебні заклади попадають далеко не всі, і приблизно 80% не можуть влаштуватися на роботу.

В 2020 році рівень незайнятості та неповної зайнятості серед дорослих людей з аутизмом, які мають освіту, становить близько 80%. В середньому 4 з 5 дорослих людей з аутизмом з вищою освітою або не працевлаштовані, або виконують роботу, значно нижчу за рівень існуючої у них освіти. Наслідки такого стану речей негативно впливають на все суспільство на всі його аспекти - від економіки до нашого колективного суспільного благополуччя [55].

Люди з аутизмом є в усіх націях і у всіх соціальних класах суспільства. Одна з 54 осіб на Землі має аутизм [1]. Кожна із них намагається знайти своє місце в нейротипічному світі. Тільки 20% від загального числа осіб з аутизмом належним чином працевлаштовані. 77% підлітків з аутизмом бажають бути працевлаштованими. Але успіху у роботі досягають нажалі в основному ті особи з аутизмом, які навчилися максимально соціально

маскуватися, та маскувати свій аутизм. Це потребує багатьох зусиль і виснажує. Люди з аутизмом страждають від дискримінації у робочому середовищі на ринку працевлаштування [55].

В США існують центри такі як The first center for autism and innovation, які допомагають підліткам з аутизмом у працевлаштуванні

Людам із аутизмом комфортно працювати у віртуальному режимі, уникаючи фізичних контактів з іншими людьми.

Наступна проблема – суїцидальні схильності у середовищі людей з аутизмом. Статистичні дані на 2019 рік показують що суїцидальні думки та наміри у людей з аутизмом в 9 разів частіше зустрічаються ніж у більшості суспільства. А у дітей з аутизмом в 28 разів частіше ніж у всієї основної частини дітей [56].

Нажаль на сьогоднішній день в 2021 році все ще є спеціалісти і консультанти які намагаються продати батькам дітей з аутизмом ідею перетворення їх дітей із аутистичних в «нормальних». І це жахливо, бо аутизм лишається з людиною на протязі всього життя, а спроби замаскувати його прояви дуже близькі до психологічного насильства. Хоча деякі фізичні реабілітаційні процедури такі як масаж, фізкультура та акупунктура навряд чи можуть бути приємними для дитини з аутизмом.

Суттєво ускладнює ситуацію з соціалізацією те, що більшість сервісів для людей з аутизмом англомовні.

Розглянемо шляхи подолання актуальних проблем аутизму.

Ефективні терапевтичні комп'ютерні програми за допомогою віртуальної реальності для дітей застосовують в школах та клініках по всьому світові.

Вчені прогнозують стрімкий розвиток індустрії, яка задовольнить потреби людей з аутизмом. Терапевтичні настільні ігри, ігри розпізнавання голосових тонів, ментальні ігри, навчаючі програми для шкільних вчителів, розслаблюючі гаджети, соціальні коди - вся індустрія терапевтичних

навчальних програм для дітей, дорослих та їх батьків тільки почала розвиватися.

Існує ідея поєднання двох світів: аутистичного та нейротипічного. Аутистичному світові довелось вивчити мову нейротипічного. Але еволюція нестримна, і настає час неротипічному світові вивчати аутистичну мову.

Необхідно створити оточуюче середовище в якому люди з аутизмом зможуть подорожувати, робити покупки, розважатися, вчитися, вчитися ефективнішим шляхами розуміти себе. Необхідно допомогти соціуму зрозуміти проблеми аутизму і створити можливості працевлаштування для людей з аутизмом і знайти шляхи усунути ізоляцію в якій живуть сім'ї людей з аутизмом та повернути ці сім'ї в соціальне життя. Люди з аутизмом мають специфічні інтереси і потребують побудови структур, що будуть задовольняти аутистичні інтереси.

Люди з аутизмом сприймають планету як побудовану землю не для них. Світ мову якого вони не розуміють і все ж вони бажають бути прийнятими в цьому світові [54].

Організації по захисту прав людей з аутизмом вбачають, що відкрите публічне спілкування на тему аутизму та інформування населення про проблеми аутизму, допоможуть сформувати у населення щонайменше толерантне ставлення, а в довгостроковій перспективі допоможуть збільшити кількість працевлаштованих осіб з аутизмом.

Батькам дітей з аутизмом постійно доводиться стикатися з тим, що оточуючі ніяковіють і відчувають себе не комфортно в присутності дитини. І навіть ті люди, що бажають підтримати сім'ю і дитину з аутизмом не знають, як поводитися і як розмовляти до дитини, як взаємодіяти з нею. Виходячи з цього актуалізується необхідність у інформуванні населення, яким чином поводитися з особами з аутизмом, і як саме має бути продемонстрована толерантність. Доктор Archana Nayar [57], мати дитини з аутизмом, засновник Autism Center for Excellence, акцентує увагу на тому, що ставлення оточуючих до дитини з аутизмом не має відрізнятися від ставлення до будь

якої дитини без аутизму. Elaine Halligun [58], фахівець з питань батьківства, мати дитини з аутизмом і директор Parent Practice, закликає оточуючих надати підтримку батькам дітей з аутизмом замість соціального засудження.

Проблеми аутизму досі лишаються відкритими, хоча увага світових науковців прикута до пошуку вирішення цих проблем.

2.3. Сімейна система як чинник корекції дітей з розладами аутистичного спектра

Е.Г. Ейдемільлер, В.В. Юстицькіс [26], В.В. Ткачова досліджували проблеми сімей в яких виховують дітей з порушеннями у розвитку [59]. Нерідко такі сім'ї включають двох або більше здорових дітей. Стресогенні обставини і атмосфера деструктивності, впливають на здорову дитину. Після народження дитини з аутизмом сім'я на деякий час занурюється у непосильні турботи, пов'язані з доглядом за дитиною, і всі функціональні системи сім'ї опиняються в стані деструктивності, від розкладу до розподілу обов'язків і ресурсів. З часом деякі сім'ї адаптуються, виходять на конструктивний шлях розвитку, а деякі сім'ї так і залишаються на шляху деструктивного розвитку.

В будь-якому випадку, здорова дитина проходить разом із своєю сім'єю всі етапи, що, безумовно, накладає на її власний розвиток тягар негативних наслідків.

Адекватність взаємодії дорослої людини з соціумом залежить від взаємин малої дитини з сім'єю Л.Е. Федотова [60].

Рідних братів та сестер, дітей в сім'ї, називають сіблінгами. Сіблінги виявляються особливим співтовариством зі своїми закономірностями розвитку [61]. Стосунки між сіблінгами є найбільш тривалими, найбільш стабільними близькими стосунками, які можуть виникати між людьми (В.Н. Дружинін).

Сиблінги дітей з раннім аутизмом менш пристосовані до дотримання загальноприйнятих соціальних стандартів. Високий рівень емоційних переживань, ступеня емоційного контролю, фрустраційної напруженості з вираженим самозахистом в ситуаціях фрустрації, тенденції до підвищеної фіксації на перешкоді. Має місце нестійка психічна адаптація [62].

Наявність дитини з особливими потребами в сім'ї двостороннє впливає на розвиток здорової дитини (Featherstone, Grossman). Вплив може бути різного ступеня прояву і мати як негативний так і позитивний характер.

Trevino, Rolland, San Martino, Newman, Bank, Kahn, D. J. Meyer, P. F. Vadasy висловлюють думки на тему різноманітних негативних наслідків для здорової дитини, яка є сиблінгом дитини з особливими потребами. Такі сиблінги можуть відчувати весь спектр агресивних емоцій і до батьків і до дитини з особливостями у розвитку. Це відчуття несправедливості життя, провини, злість, ревності, неприйняття, гнів і образа. Всі ці переживання можуть викликати психосоматичні скарги, призводити до появи різноманітних комплексів та відчуття самотності.

S. Baron-Cohen та P. Bolton відмічають, що здорові діти можуть бути схильні до деструктивної поведінки, або до надмірної старанності у спробах завоювати батьківську увагу.

Також здорові діти можуть впадати в депресивні стани, або шукати можливості задовольнити потреби у любові, турботі та увазі поза сімейним колом.

Мастюкова та Московкина [63] констатують у здорових сиблінгів відчуття самотності через те, що батькам доводиться приносити у жертву їхні інтереси.

Якщо присутня агресія з боку дитини з аутизмом до здорового сиблінга, то у нього можуть мати місце наслідки в вигляді страхів, тривоги, занепокоєння. У здорової дитини може бути страх вірогідності нанесення шкоди перед братом чи сестрою з порушеннями у розвитку (Stoneman, Berman).

McHale, Simeonsson, Sloan досліджували в своїх роботах стан сіблінгів дітей з аутизмом, і відмічають, що ними не виявлено однозначних негативних впливів на здорову дитину у порівнянні зі звичайними сім'ями.

Брати і сестри дітей з аутизмом отримують високий рівень соціальної підтримки в своєму житті (Laura Kaminsky, Deborah Dewey). Мають підвищений рівень чутливості до соціальних стосунків (Schubert).

MeYers, Hayden, як і багато іноземних дослідників, підкреслюють, що стійкість до стресу, самостійність, конкретність у постановці життєвих цілей, психічна зрілість, - притаманна сіблінгам дітей з аутизмом.

Більшість сіблінгів дітей з аутизмом добре себе почувають, як діти, підлітки і дорослі (Suzannah J Ferraioli, Sandra L Harris). І в той же час, у думках вчених є протиріччя. В дорослому віці сіблінг дитини з аутизмом часто постійно відчуває відповідальність за благополуччя брата чи сестри з розладами аутистичного спектру [60].

Katherine M. Walton [64], Penelope Ross & Monica Cuskelly (2006), Rolland, Swathi Deo Sambatha в своїх дослідженнях доводять ризик психологічних і поведінкових проблем у братів і сестер дітей з аутизмом. В частності, описують ризик виникнення інтерналізуючих розладів і дезадаптивної поведінки.

Інтерналізуюча поведінка включає депресію, тривогу і відчуття самотності. Також виділяють поведінкові характеристики, що пов'язані з інтерналізуючими розладами. До інтерналізуючих розладів за даними DSM-5

(П'яте видання Діагностичного і статистичного посібника з психічних розладів/The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition) [65] відносять obsесивно-компульсивні, диссоціативні, депресивні і тривожні розлади, травми і розлади, які пов'язані зі стресором, булімію і анорексію, і дистимію, і соматичні розлади і посттравматичний стресовий розлад. Також поведінкові аномалії, такі як падіння рівня успішності

навчання, низька самооцінка, суїцидальна поведінка та думки, соціальна ізоляція, і навіть незрозумілі фізичні симптоми.

Численні мотиваційні спікери, сіблінги людей з аутизмом, такі як Ellis Wells, Faith Jegedge, Patrica Kayser демонструють приклад позитивних наслідків наявності сіблінгів з аутизмом в сім'ї.

Батьки дітей з аутизмом зазвичай не можуть приховувати свої справжні почуття. Діти помічають зміни у настрої та поведінці батьків. Якщо не пояснювати здоровій дитині причин змін у батьківському настрої або поведінці, то дитина може прийняти все на свій рахунок, почати звинувачувати себе, і вирішити, що саме вона стала причиною негативних змін у стані батьків.

Для всіх членів сім'ї важливим є вміння розмовляти і говорити відкрито один з одним про свої проблеми. Гострою виявляється необхідність обговорювати разом всією родиною потреби кожного і шляхи їх задоволення. Звісно, складно задовольнити всіх одночасно, і в той же час важливим є пошук компромісних рішень сімейних проблем, навіть якщо дітям не будуть подобатися деякі рішення.

Складні сімейні обставини не сприяють гармонійному розвитку здорової дитини. Численні негативні і позитивні фактори впливу на дитину з нормальними показниками розвитку, вказують на потребу комплексної психологічної допомоги, довгострокової психологічної підтримки і надбання дитиною в процесі росту базових знань з психології.

Розвиток стосунків між сіблінгами є ресурсом розвитку дитини з аутизмом. Вона може розкритися в цих стосунках і почати інтенсивно розвиватися, спілкуючись, контактуючи із здоровою дитиною та її здоровим оточенням однолітків.

Поки батьки не дісталися стадії прийняття діагнозу дитини, вони погоджуються на корекційні та реабілітаційні дії з дитиною заради примарної мети - вилікувати дитину чи замаскувати її аутистичні прояви. Така направленість призводить до жорсткого поводження з дитиною, яке в

свою чергу призводить до депресивних та суїцидальних схильностей в якості наслідків в майбутньому.

Батьків необхідно налаштовувати на те, що пріоритетом в корекційній роботі з дитиною є розвиток дитини, базовою потребою дитини є визнання її унікальної природи, а головною метою роботи є високофункціональність.

Особливої уваги спеціалістів потребують стосунки між батьками та бабусями/дідусями дітей з аутизмом. Здебільшого у старшого покоління відсутнє розуміння проблем аутизму. Вони здебільшого знаходяться в стадії заперечення, не в змозі виконувати свої обов'язки по відношенню до онуків, і засуджують своїх дітей.

Звісно, є випадки, коли батьки займаються дитиною менш ніж бабусі і дідусі, але і в такому випадку є необхідність налагодити стосунки і досягти порозуміння обома сторонами в боротьбі за здоров'я дитини.

Конфлікти в сім'ї тільки ускладнюють і без того важку життєву ситуацію і загальмовують процес розвитку дитини.

Рационально розробити для бабусь і дідусів дітей з аутизмом відео або аудіо курси, які б включали базові знання з теми аутизму, інформацію про аутизм і труднощі батьківства, і загальні принципи взаємодії з дитиною.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ

3.1. Організація корекційної роботи і методи дослідження

В прагненні перевірки гіпотези, що вказує на існування зв'язку між рівнем батьківського прийняття та успіхом корекційної роботи, було проведене емпіричне дослідження.

Дослідження проходило в три етапи:

1. Обрання методів та методик дослідження.
2. Організація та безпосереднє проведення емпіричного дослідження особливостей в корекційній роботі.
3. Аналіз отриманих результатів і виділення особливостей в корекційній роботі з батьками.

Обсяг загальної вибірки становив 6 респондентів (батьків дітей з аутизмом), з них 83, % - жінок, і 17% - чоловіків. Для подальшого аналізу особливостей учасників було розділено на дві групи. До групи 1 увійшли 2 жінки, які пройшли курс корекційної роботи на групі само- і взаємодопомоги. До групи 2 увійшли 3 жінки та 1 чоловік, які пройшли індивідуальний курс корекційної роботи. Дослідження проводилося на базі ЗОГО «ФЛОРЕНС» в форматі дистанційної роботи он-лайн.

Проведемо аналіз методів дослідження та обраних психодіагностичних методик. Методи емпіричного дослідження: аналіз наукових джерел, анкетування, письмове опитування, узагальнення наукових здобутків, аналіз результатів експерименту.

Анкетування проводилося в два етапи: до проведення корекційних дій та по факту закінчення корекційної роботи.

Для перевірки гіпотези був застосований аналіз для визначення кореляційного зв'язку (розраховано коефіцієнт кореляції Пірсона). Для розрахунку результатів було використано програму Microsoft Excel.

Представимо обґрунтування та зробимо характеристику обраних, і розроблених в процесі підготовки до корекційної роботи, методик.

Рівень батьківського прийняття вивчався за допомогою опитувальника емоційних стосунків в сім'ї Е. І. Захарової (Додаток А). Також необхідно було встановити на якому рівні знаходяться ступіні вираженості характеристик взаємодії батьків та дітей. Це в свою чергу дозволило проявити гострі аспекти проблем. Додатково, для більшої вірогідності результатів вивчення рівня батьківського прийняття, була використана методика «Незавершених речень», в модифікації автора (Додаток В), де один із діагностичних блоків був присвячений вимірюванню рівня прийняття у батьків.

Необхідність дослідження рівня агресивності батьків, актуалізувалося на основі стереотипу про агресивність батьків дітей з аутизмом. Щоб підтвердити, або спростувати цей стереотип, а також, щоб дослідити деструктивні аспекти, що впливають на порушення навичок соціальної взаємодії, соціальних контактів батьків, які можуть загальмовувати процес розвитку дитини, було використано опитувальник діагностики агресивних реакцій Басса-Дарки (Додаток Б).

Основні дослідження гострих аспектів проблем проводилися на основі методики «Незавершених речень» у модифікації автора (Додаток В). За допомогою методу контент-аналізу проводився аналіз відповідей учасників. Отримані відповіді були згруповані за певними ознаками: 1) подібність відповідей; 2) загальні проблеми; 3) індивідуальні проблеми.

В прагненні досягти мети – підвищити рівень ефективності корекційної роботи, вважається доцільним виявити загальні гострі аспекти проблем батьків та дитячо-батьківських відносин. Дане об'єднання відповідей в аналізі здається цілком логічним, оскільки дозволить визначити та

задовольнити попит сфери потреб та інтересів сімей, які виховують дітей з аутизмом.

На основі даних вище перерахованих методів та методик було розроблено корекційну програму, що відповідає актуальним потребам батьків дітей з аутизмом.

3.2. Корекційна програма

В прагненні виконати завдання кваліфікаційної роботи пропонується до уваги корекційна програма для батьків, які виховують дітей з розладами аутистичного спектра (Додаток Г).

Пояснювальна записка

Дана корекційна програма призначена для групової роботи з батьками у яких є малолітні діти з розладами аутистичного спектру в групах підтримки. Вона стане у нагоді практичним психологам приватних і державних центрів реабілітації та розвитку. У батьків дітей з аутизмом після отримання інформації про аутизм їхньої дитини спостерігається неприйняття діагнозу, яке виражене в запереченні та униканні психологічної допомоги. Що робить процес розвитку дітей ускладненим, а інколи і неможливим, в той час коли кожна хвилина є вирішальною в боротьбі за успіх у ранній корекції.

За рахунок зростання в останні роки кількості дітей з аутизмом, **актуальність** даної **програми** полягає в необхідності надання вчасної психологічної підтримки батькам та надання своєчасної можливості за рахунок корекційної роботи підвищити рівень батьківського прийняття, щоб на основі цього став можливим подальший розвиток довільної регуляції діяльності, процесів пізнання, соціально-адаптивних функцій дитини і в

решті решт дитина отримала можливість надбання максимального індивідуального рівня розвитку.

Мета даної програми - надати психологічну допомогу батькам у особистісному розвитку, психологічну підтримку, сприяти підвищенню рівня батьківського прийняття, та корекція сфер гострих аспектів проблем (за результатами діагностики).

Завдання програми:

- діагностика і корекція відхилень у особистісному розвитку батьків;
- формування і розвиток навичок прийняття і самоприйняття;
- надання нових знань з проблем аутизму та копінг-стратегій;
- формування позитивної емоційної установки у матері по відношенню до дитини;
- розвиток комунікативних навичок;
- формування здатності батьків до соціальної взаємодії і спілкування;
- розвиток соціально-адаптивних функцій;
- формування навичок самодопомоги;
- приведення до гармонії емоційної сфери, когнітивної сфери;
- розвиток рефлексивних здібностей;
- формування високого мотиваційного фону.
- забезпечення роботи в позитивній емоційній атмосфері.

Дана програма налічує 3 блоки.

1. Підготовчий.

1 зустріч. Діагностика. Діагностика емоційної, мотиваційної, та поведінкової сфер. Перше анкетування з метою визначення рівня особистісного розвитку батьків та виділення гострих аспектів труднощів. Встановлення контакту. Зменшення емоційного дискомфорту при спілкуванні.

2. Корекційно-розвиваючий.

Включає комплекс групових вправ корекційного характеру, виклад теоретичних аспектів проблем з елементами тренінгової роботи для 8 групових зустрічей.

3. Заключний.

10 зустріч. Повторне анкетування. Підсумки.

Діагностичний блок (1 і 10 зустрічі).

Психодіагностичні методики:

1. Опитувальник емоційних стосунків сім'ї Е. І. Захарової (методика ОДРЕВ).

2. Опитувальник діагностики агресивних реакцій Басса-Дарки.

3. Методика «Незавершених речень»

Цільова група корекційної програми підготовлена для матерів малолітніх дітей з розладами аутистичного спектра.

Організація занять. Організація спільної роботи психолога і матерів на групі само-і взаємодопомоги передбачається за рахунок тренінгових форм діяльності. Програма розрахована на 10 зустрічей групи само- і взаємодопомоги. Зустрічі проводяться 1 раз на тиждень з групою матерів. Тривалість однієї зустрічі 1-2 години (залежно від індивідуальних можливостей учасниць). Заняття, або зустріч групи само-і взаємодопомоги передбачає теоретичний блок і практичні техніки.

Зустрічі можуть бути проведені віртуально он-лайн або на фізичному рівні в залежності від можливостей учасниць.

Таблиця 3.1

Структура корекційного заняття (групової зустрічі)

I Етап.	II. Етап.	III. Етап.
1. Привітання. 2. Перевірка домашнього завдання. 3. Інформаційний блок.	Вправи і завдання направлені на корекцію відхилень у особистісному розвитку учасниць.	1. Рефлексія. 2. Домашнє завдання. 3. Прощання.

Структура корекційного заняття (групової зустрічі он-лайн)

I Етап.	II. Етап.	III. Етап.	IV. Етап.
Інформаційний аудіо блок (самостійне прослуховування в зручний час в процесі підготовки до он-лайн зустрічі)	1. Привітання. 2.Перевірка домашнього завдання.	Вправи і завдання направлені на корекцію відхилень у особистісному розвитку учасниць.	1. Рефлексія. 2.Домашнє завдання. 3. Прощання.

Прогнозований результат: корекційна програма сприятиме особистісному розвитку, підвищенню рівня батьківського прийняття; передбачається покращення стану дитячо-батьківських відносин, підвищення рівня мотиваційної сфери, та зменшення рівня гострих аспектів особистісних проблем у матерів.

3.3 Аналіз ефективності програми

Протягом трьох місяців проводилися зустрічі групи само- і взаємодопомоги [66, 67] на основі розробленої корекційної програми.

Виявлено загальні існуючі аспекти проблем:

Стахи.

Агресія.

Низький рівень емпатії.

Недостатня орієнтація на стан дитини при побудові взаємодії.

Нерозуміння причин стану дитини.

Негативне ставлення до себе як до матері (батька).

Невміння впливати на стан дитини.

Метою даної програми було: надати психологічну допомогу батькам у особистісному розвитку, надати психологічну підтримку, сприяти

Продовження таблиці 3.4

Здатність сприймати стан дитини	26 В	27 В	27 В	23 С	16 С	17 С	25 В		15 С		21 С	
Розуміння причин стану дитини	20 С	22 С	21 С	22 С	10 Н	20 С	17 В		17 С		13 С	
Здатність до співпереживання	18 С	23 С	25 В	18 С	17 С	15 С	24 С		23 С		24 С	
Почуття що виникають у матері у взаємодії з дитиною	19 С	24 С	25 В	22 С	6 Н	13 С	27 В		21 С		24 В	
Безумовне прийняття дитини	26 В	27 В	23 С	21 С	11 Н	19 С	27 В		20 С		21 С	
Ставлення до себе як до матері (батька)	22 С	24 С	24 С	19 С	6 Н	15 С	25 В		11 Н		17 С	
Переважаючий емоційний фон взаємодії	24 С	26 С	26 В	20 С	9 Н	15 С	22 В		18 С		19 С	
Прагнення до тілесного контакту з дитиною	24 С	26 В	28 В	24 С	6 Н	19 С	29 В		24 С		30 В	
Надання емоційної підтримки дитині	28 В	27 В	25 В	23 С	11 Н	14 С	27 В		26 В		25 В	
Орієнтація на стан дитини при побудові взаємодії	22 С	21 С	22 С	22 С	19 С	19 С	20 С		23 С		19 С	
Вміння впливати на стан дитини	23 С	25 В	24 С	22 С	11 Н	21 С	23 С		15 С		21 С	
Незавершені речення												
Напруга	-1	-5	+5	+1	+4	-2	-5		-2		0	
Страх	+2	+1	+4	+3	+1	+4	+1		-4		0	
Агресія	-1	-1	0	-2	+6	+4	0		-4		-6	
Страх соціального осуду	-3	0	0	-3	+2	+1	+2		-1		+4	
Прийняття	+3	+6	+8	+6	+7	+7	+10		+4		+10	
Загальний рівень прийняття	Сер.		Сер.		Сер.		Вис.	Сер.		Вис.		

Рівень, що покращився

Рівень, що зменшився.

Загальні аспекти проблем, що виявлені при діагностуванні.

Порожня клітинка - відмова від повторного анкетування.

Методика ОДРЕВ

В – високий рівень.

С – середній рівень.

Н – низький рівень.

Дані всіх трьох діагностичних методик демонструють, що загальна кількість показників, що покращилися, більша, ніж кількість показників, що погіршилися.

І хоча загальний рівень прийняття кожного учасника залишився в межах середнього рівня, динаміку в межах загального рівня можна простежити. Так, якщо зіставити дані із Методики ОДРЕВ шкали «Безумовне прийняття дитини» з даними із Незавершених речень шкала «Прийняття» у кожного окремого учасника, то можна простежити динаміку. Цифри показують, що у тих учасників, у яких в процесі корекційної роботи рівень прийняття підвищився відповідно і покращилися показники проблем. У тої учасниці, в якої динаміка рівня прийняття була негативною, тобто рівень прийняття зменшився, то і показники проблем також показують погіршення стану. Тобто, можливо допустити, що є зв'язок між рівнем прийняття і рівнем успіху в корекційній роботі. У того, хто в процесі роботи підвищує свій рівень прийняття рівень успіху корекційної роботи підвищується. У того, в кого рівень прийняття в ході корекційної роботи знижується, знижуються і показники успішності корекційної роботи.

В корекційну роботу не приходять батьки з низьким рівнем прийняття. Також батьки з високим рівнем прийняття мало зацікавлені в корекційній роботі. На роботу погоджуються батьки з середнім рівнем прийняття. І в той самий час, результат психокорекційної роботи прямо пропорціонально залежить від рівня їх залученості до роботи. Робота на групі виявилася більш ефективною за підсумками повторного анкетування. Батьки ж, що слухали аудіо курс та консультувалися індивідуально в більшості відмовилися від повторного анкетування. Що свідчить про недостатню заулученість до психокорекційного процесу і помірний дискомфорт аспектів гострих індивідуальних психологічних проблем.

Для обчислення було використано програму Microsoft Excel.

Щоб розрахувати проценти дані успішності корекційної роботи, кількість показників, що покращилися, було порівняно з кількістю показників, що погіршилися для кожного респондента окремо, для усіх учасників, що пройшли програму до кінця і здійснили повторне анкетування.

Таблиця 3.5

Розрахунок показників успіху корекційної роботи в %

Учасники	показники, що знизилися	показники, що покращилися	рівень успіху корекційної роботи
Олеся	34,62%	57,69%	23%
Натела	65,38%	26,92%	- 38%
Іван	15,38%	76,92%	62%
Загальний рівень успіху корекційної роботи			15, 66%

Обраховуємо середнє значення в % зміни рівня прийняття за результатами діагностики методики ОДРЕВ і Незавершених речень.

Загальне середнє значення в% рівня прийняття

Учасники	1 анкетування	2 анкетування	Середнє значення
Олеся	65%	80%	15%
Натела	65%	55%	-10%
Іван	50%	60%	10%

На діаграмі (рис.3.1) видно, що підвищення рівня прийняття в ході корекційної роботи пов'язане з підвищенням рівня успішності корекційної роботи.

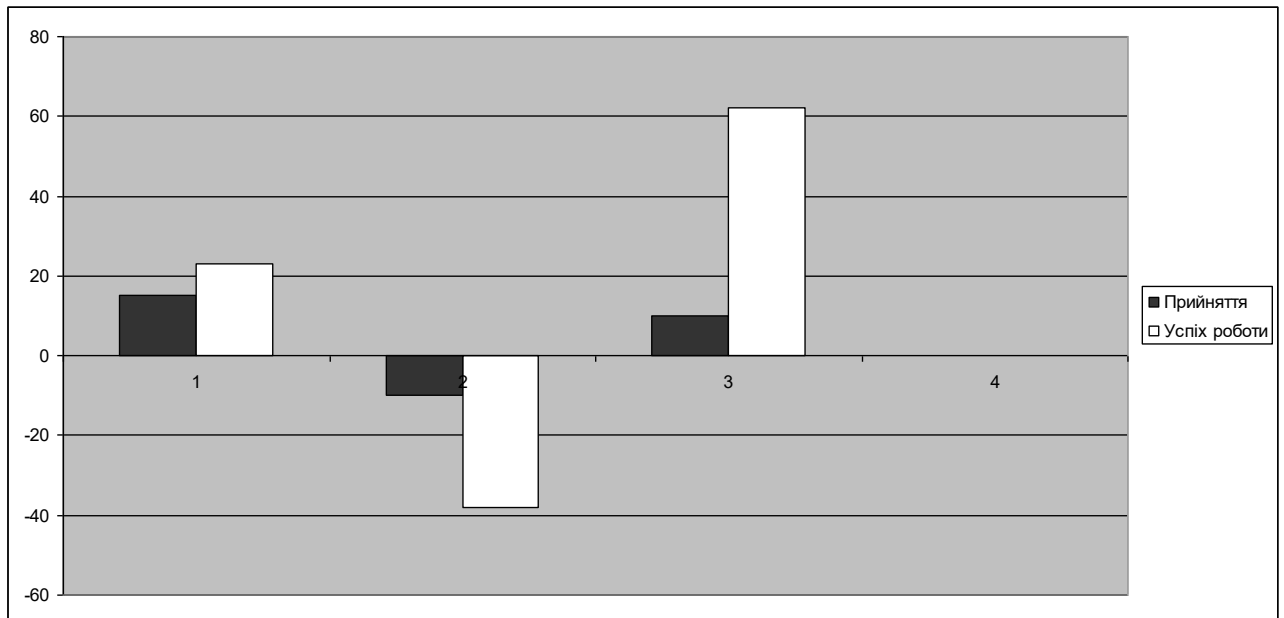

Рис. 3.1 Зв'язок рівня прийняття з рівнем успіху корекційної роботи

Але для того, щоб підтвердити наявність зв'язку, і тим самим підтвердити гіпотезу, було розраховано коефіцієнт кореляції Пірсона. Отримане емпіричне значення: $r = 0,83$; $p < 0,05$. Це свідчить про існування прямого позитивного щільного зв'язку між рівнем прийняття і рівнем успіху корекційної роботи. Збільшення рівня прийняття обумовлює збільшення рівня успіху корекційної роботи.

Простежено, якщо в ході корекційної роботи підвищується рівень прийняття, то підвищується і рівень успіху корекційної роботи.

Доведено, що підвищення рівня батьківського прийняття в ході корекційної роботи, сприяє підвищенню рівня успіху корекційної роботи.

У батьків групи 1 по завершенню роботи спостерігалось, що сприйняття стану дитини та її можливостей стало більш реалістичним. ореол стану зміненого сприйняття у батьків почав розсіюватися, бажання продовжувати психологічну роботу активізувалось, довіра та інтерес до знань психології виросла за рахунок отримання власного досвіду спостереження інструментів психології в дії на групових зустрічах. З'явилися ознаки реалістичної оцінки себе, дітей і оточуючого світу.

У батьків групи 2 було виявлено, що матері не чуттєві до групових закликів. Вступають в діалог після індивідуального звернення. Низький рівень включеності в роботу. Віддають перевагу індивідуальній роботі. На найменший мотивуючий поштовх відповідають униканням. Присутня схильність до знецінення психологічної роботи.

У пошуках аргументації причин відмови учасників від повторного анкетування, було проаналізовано рівень залученості до корекційної роботи учасників та їх потенційні можливості. Було виявлено, що 100% батьків дошкільнят були недостатньо залучені до робочого процесу і не змогли пройти повторне анкетування. Ідея «чудодійного зцілення» дає батькам групи 2 надію на те, що їм непотрібна робота з психологом. Що вказує на умовне прийняття, високий рівень якого 50% з них продемонстрували під час анкетування. В свою чергу 100% батьків групи 1, що мають дітей шкільного віку, змогли повністю бути включеними в процес роботи та пройти обидва етапи анкетування. Більше того, вони залишилися на зв'язку і через 3 місяці після завершення корекційної роботи. Спілкування ж з батьками дошкільнят за їх ініціативою було припинено з моменту завершення корекційної роботи.

Таблиця 3.7

Результати учасників школярів та дошкільнят

	Група 1	Група 2
Учасники	Олеся Натела Іван	Мила Люся Яніна
Вікова категорія дітей учасників	Школяри	Дошкільнята
Статус залученості до роботи	Повне включення	Часткове включення
Статус проходження етапів анкетування	Пройшли	Пройшли наполовину

Подальший аналіз призвів до висновку, що 66% учасників обох груп мають двох дітей: одну дитину з аутизмом і другу дитину без діагнозу, умовно здорову. 100% учасників групи 1, були повністю залучені до корекційної роботи і мають 2-х дітей, (1 дитину з РАС і 2-гу дитину - здорову). В свою чергу 66% учасників із групи 2 мають 1 дитину з аутизмом, і рівень їх залученості – частковий.

Таблиця 3.8

Результати дослідження двох груп дітей

	Група 1			Група 2		
Учасники	Олеся	Натела	Іван	Мила	Люся	Яніна
Кількість дітей	2	2	2	2	1	1
Статус залученості до роботи	Повне включення	Повне включення	Повне включення	Часткове включення	Часткове включення	Часткове включення
Стан здоров'я дітей	1 дитина з РАС, 2-га дитина здорова	1 дитина з РАС, 2-га дитина здорова	1 дитина з РАС, 2-га дитина здорова	1 дитина з РАС, 2-га дитина здорова	1 дитина з РАС	1 дитина з РАС

Далі було проаналізовано вік батьків та статус працевлаштування і зв'язок рівня залученості до колекційної роботи. Виявилось, що 100% учасників групи 1 старше 40-ка років і не працюють, або працюють вдома. 66% учасників групи 2 молодше 40-ка років, (і також як і учасники групи 1), не працюють, або працюють вдома.

Таблиця 3.9

Проаналізовано вік батьків та статус працевлаштування і зв'язок рівня залученості до колекційної роботи

	Група 1				Група 2	
Учасники	Олеся	Натела	Іван	Миля	Яніна	Люся
Вік батьків	40 років та вище				До 40 років	
Статус залученості до роботи	Повне включення	Повне включення	Повне включення	Часткове включення	Часткове включення	Часткове включення
Статус працевлаштування	Не працюють, або працюють вдома.					Немає інформації

Проаналізувавши вище перераховані особливості, було змодельовано профілі батьків з високим та низьким потенціалом розвитку в корекційній роботі.

Таблиця 3.10

Профілі батьків з високим та низьким потенціалом розвитку в корекційній роботі

Профіль батьків з високим потенціалом	Профіль батьків з низьким потенціалом
Батьки школярів	Батьки дошкільнят
Віком старше 40-ка років	Віком молодше 40-ка років

Що мають 2-х дітей (1 дитину з РАС і 2-гу дитину - здорову)	Що мають одну дитину (з аутизмом)
Які не працюють, або працюють удома	Які працевлаштовані за межами оселі
Які сподіваються на адаптацію дитини	Які сподіваються на «чудодійне зцілення» дитини

В пошуках мотиваційних інструментів для батьків з низьким потенціалом розвитку в корекційній роботі, було виявлено необхідність донесення до їх відома інформації про успіхи дітей у батьків, які самі працювали з психологом.

Висновок. На основі отриманих в ході експерименту даних, було виділено особливості організації корекційної роботи з батьками, які виховують дітей з аутизмом:

1. Допомога батькам технічно встановити віртуальний зв'язок.
2. Подання теоретичного матеріалу в цифровому форматі. (Щоб батьки мали змогу в будь-який зручний час ознайомитись з теорією).
3. Проведення занять дистанційно: самостійне освоєння теоретичного матеріалу+корекційна робота он-лайн.
4. Частота проведення занять 1 раз на тиждень, або 1 раз на два тижні.
5. Проведення діагностики, тренінгу, та розвитку рефлексивних здібностей на основі теоретичного матеріалу. (З метою кращого засвоєння матеріалу, діагностування гострих проблем, скорочення часових витрат, розвитку рефлексивних здібностей, і підвищення ефективності корекційної роботи, після ознайомлення з теоретичним матеріалом працювати за принципом «Що в теоретичному матеріалі мого?»)
6. Присутність на заняттях та під час консультацій разом з дитиною, яку немає з ким лишити.

7. Можливість 24 на 7 звернутися до психолога.
8. Ефективним мотивуючим аспектом є приклад успішної сім'ї з адаптованою високо функціональною дитиною з РАС.

Природного поклику до психологічної роботи у батьків не виявлено. Усвідомлене бажання працювати з психологом зафіксовано у батьків, які мають психічні розлади (наприклад, ОКР), або страждають від тривожних розладів, панічних атак, або від гострих психосоматичних проблем.

За результатами проведеної корекційної роботи в обох групах учасників, виведена формула конструктивного розвитку сім'ї дитини з аутизмом:

Таблиця 3.11

**Результати проведеної корекційної роботи в обох групах учасників,
виведена формула конструктивного розвитку сім'ї дитини з аутизмом**

Робота з дитиною + Робота з батьками + Здоровий спосіб життя = Успіх

В залежності від індивідуальних можливостей сім'ї, така формула може бути модифікована наступним чином, наприклад:

Психотерапія для батьків + АВА для дитини + ЗОЖ = Успіх. Або:

Корекційна робота для батьків + корекційна робота для дітей + ЗОЖ =
Успіх

Проведемо аналіз результатів учасників групи 1.

Аналіз результатів учасників групи 1

Учасники		Олеся		Натела	
№ Анкетування		1	2	1	2
Методика «Незавершені речення»		Відповіді			
№	речення				
Напруга					
6	Я побоююся, що дитина раптово...	Через незнання нанесе собі шкоду	Нанесе собі шкоду	-	Загубиться
21	Було б краще, якби я...	Я була менш помислива та тривожна	Була б менш тривожною	Менше гіпероніки	Була бінш терпимою
22	Я зробила б все, щоб перестати думати про...	Всякі дурниці	Всяку нісенітницю	Як він буде жити у дорослому житті	Про погане
23	Напруга - це символ...	<u>Втоми</u>	<u>Безсилля</u>	Поганих думок	<u>Втоми</u>
24	Мені не вистачає...	Розуму	Розуму	Часу на відпочинок	Підтримки близьких
Страх					
16	Перед сном мене відвідують думки...	Подумую сюжети якихось оповіданьчочок	Я просто фантазую перед сном	Потрібно йти вперед	Все буде добре
17	Коли я боюся, то думаю про..	Те, як змінити ситуацію	Те, як попередити	Як він буде без мене	З ким залишиться моя дитина, якщо зі мною щось...
18	Моє тіло реагує на почуття тривоги...	Панічною атакою	Панічними атаками	Починає боліти голова	Хвороби

Продовження таблиці 3.12

19	Найбільше мене лякає...	Невідомість	Невідомість	Його майбутнє	Як він буде далі
20	Я б втратила страх, якби...	Затова-ришувала б зі своїми тарганами у голові	Не боялася б розгубитися в потрібний момент	Побачила його самотійність без мене	Побачила, що він може жити комунікація без мене.
Агресія					
2	Лікарі можуть...	Багато, проте вони не боги	Багато, але не все	Ставитися халатно до здоров'я моєї дитини, тільки дізнавшись про діагноз	Помилятися
7	Десь в глибині душі кожна людина...	Чудовисько	Маленька ображена дитина	Сподівається на чудодійну таблетку, зцілення	Сподівається на краще
12	Бачачи на вулиці здорових дітей, я відчуваю...	Смуток та інтерес	Легкий смуток	Образу	Образу і смуток
14	Мені хочеться закричати коли...	Не пам'ятаю таких моментів	Я зосередилась на чомусь, а мене відволікають	<u>Я втомилася, дай мені сил йти далі</u>	Мене не розуміють
15	Почуття провини найчастіше ...	Виникає в процесі самокопання	Люди люблять нав'язувати іншим	Що не вберегла	Недодивилася, упустила час
Страх соціального осуду					
8	Коли перехожі дивляться на мене з дитиною, то...	<i>Не звертаю на них уваги</i>	<i>Я цього не помічаю</i>	<i>Я їх намагаюся не помічати</i>	Іноді мені здається, вони думають, у мене не все в порядку

9	Я не люблю коли люди...	Деградують	Лицемір- ствують	Задають зайві питання	Диктують мені, як жити і займатися дитиною
10	Коли моїй дитині роблять зауваження в громадському місці, я ...	<i>Шлю в пішу еротичну подорож</i>	Прошу їх займатися власними дітьми	Реагую спокійно, і пояснюю дитині, що тут робити неможна	Намагаюся реагувати спокійно
11	Перш ніж засуджувати ...	Взуй взуття людини і пройди її шлях	Потрібно зрозуміти мотиви та причини вчинку	Подивись навколо	Подивіться на себе
13	Люди не говорять мені особисто, але я знаю, що...	<i>Вони забудуть про мене через 5 хвилин</i>	<i>Мені все одно, що вони думають</i>	<i>Це їхні думки, мені все одно</i>	У мене проблеми
Прийняття					
1	Я люблю свою дитину, але..	Іноді мені хочеться, щоб вона помовчала	Немає ніяких «але», або любиш, або ні	Іноді мені здається, що цього мало	Іноді його сварю та злюсь
3	Щоб дитина була щаслива, потрібно...	Любити її	Просто її любити	Самій бути щасливою мамою і до цього прагнути	Її приймати, а не ламати
4	Мені погано, коли дитина...	Хворіє і не може пояснити, що болить	Коли дитині погано	Хворіє, коли її відштовхують нормо-типичні діти, або насміхаються	Входить в свій аутизм

Продовження таблиці 3.12

5	Якби я зустрілася з Богом, я б сказала йому...	Нічого	Нічого	Зроби його щасливим	<u>Дай мені сил</u> і терпіння любити і прийняти
25	Мій привід прокидатися вранці -...	Життя іде	Сонечко прокинулось	Радію новому дню	Щоб жити

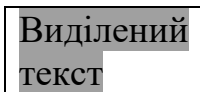

Речення, які завершені подібними за змістом відповідями – 28% від усіх незавершених речень.

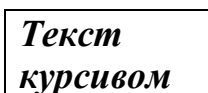
Загальні проблеми групи 1:

Страх майбутнього – 9% від загального числа відповідей учасників.

Недовіра лікарям - 4% від загального числа відповідей учасників.

Ігнорування соціуму – 7% від загального числа відповідей учасників.

Втома – 5% від загального числа відповідей учасників.

Учасниці групи 1 реагують на страхи яскраво вираженими психосоматичними реакціями (Відповіді № 18), такими як хвороби, болі та панічні атаки. І хоча показники страхів не виходять за межі норми, відповіді представлені в даній методиці свідчать про необхідність проробки страхів, та звернення до психотерапевта чи психіатра.

Індивідуальні проблеми:

Олеся:

Страх самозашкоджаючої поведінки дитини. (Відповідь №6)

Низька самооцінка. (Відповіді № 22, 24, 20, 7, 15)

Деструктивні моделі поведінки. (Відповідь №9)

Невизначена життєва позиція та цінності. (Відповідь №5)

Натела:

Гіперопіка. (Відповіді № 6, 21, 15)

Негативізм. Нав'язливі думки. (Відповіді № 22, 23)

Агресивність. (Відповіді № 3, 4,1, 11,10, 9, 8, 14, 12, 2, 21)

Страх соціального осуду та заздрість у учасниць групи 1 за рівнем нижчі ніж у учасників групи 2.

Проведемо аналіз результатів учасників групи 2.

Таблиця 3.13

Аналіз результатів учасників групи 2

Методика «Незавершені речення»		Група 2							
		Учасники		Іван		Миля		Люся	
№ Анкетування		1	2	1	2	1	2	1	2
№	речення								
Напряга									
6	Я побоююся, що дитина раптово...	Засмути- ться	Впаде	Порани- ться		Піде і загу- биться		Буде істерити	
21	Було б краще, якби я...	Був сміливі- шим	Був ботгат- шим і впевнені- шим у собі	Була менш сприйнят- лива		Розійш- лася з чолові- ком на 7 місяці вагіт- ності		Більше не накру- чувала себе, і менше думала	
22	Я зробила б все, щоб перестати думати про...	Справе- дливості	Погане та негативне	Діагнозах		Погане май бут- не сина		Пробле- мах	

Продовження таблиці 3.13

23	Напруга - це символ...	Тиску	Страхи та тривоги	<u>Безпо- мічності</u>	Страхи	Пережи- вання, занепо- коєння
24	Мені не вистачає...	Любові	Любові і теплоти	Знань та досвіду	Підтри- мки чолові- чої та фінан- сової	Сил, терпіння
Страх						
16	Перед сном мене відвідують думки...	Про новий день	Про майбутнє	Про майбутнє	То це мрії про щасливе майбутнє	Про май- бутнє
17	Коли я боюся, то думаю про..	Бога	Бога і про гарне	Дитину	Про те, що буде, коли мене не стане	Гарне
18	Моє тіло реагує на почуття тривоги...	Тремті- нням	Затиском і холодом	, так	Незду- жанням	Серце- биттям поси- леним, спазма- ми у животі
19	Найбільше мене лякає...	Непотріб- ність	Невизна- ченість	Майбутнє	Померти і лишити сина неві- домо на кого	Май- бутнє, яким воно буде, хочу, щоб моя дитина жила повно- цінним життям

Продовження таблиці 3.13

20	Я б втратила страх, якби...	Було боляче	Був би певен, що все буде добре!	Дитина заговорила	Навряд чи цей страх піде. Тільки за умови, що син буде самостійним по життю	Впевнена була, що все буде добре у моєї дитини і він щасливий
Агресія						
2	Лікарі можуть...	Помилятися	Допомогти вирішити питання	Дати пораду	Налякати дитину	Тільки говорити
7	Десь в глибині душі кожна людина...	Добра	дитина	Має бути людиною	Нещасливий	Має свої переживання
12	Бачачи на вулиці здорових дітей, я відчуваю...	Радість	Радість та щастя	Заздрість	Що мій – інший, проте він не хворий. І більш розвинений, вихований і талановитий, ніж однолітки	Радість, цікаво поспортерігати, але і заздрість трохи
14	Мені хочеться закричати коли...	Я радий	Я думаю про погане майбутнє	Дитина не може говорити	Син істерить	Я у відчаї

Продовження таблиці 3.13

15	Почуття провини найчастіше ...	Надумано	Приносять розчарування	Від бездільності	Від того, що я своєчасно не пішла від чоловіка і ще вагітною і не запобігла багато проблем по здоров'ю у мене і сина	Буває, коли мені здається, що можу більше проводити занять з дитиною
Страх соціального осуду						
8	Коли перехожі дивляться на мене з дитиною, то...	Заздрять	Іноді заздять	<i>Вони мене не цікавлять</i>	Я ще більше посміхаюся йому	Мені здається, що можуть обговорювати нас
9	Я не люблю коли люди...	Кричать	Обманюють та лицемірствують	Дають поради	Лізуть з фразами «давайте я його заберу»	Намагаються нав'язати свою думку
10	Коли моїй дитині роблять зауваження в громадському місці, я ...	<i>Мовчу</i>	Намагаюся допомогти зрозуміти суть зауваження	Засмучуюсь	Говорю про його діагноз і з задоволенням дивлюся як людині стає соромно і ніяково	Не робили зауважень. Ну, взагалі, намагаюся завжди говорити з дитиною

Продовження таблиці 3.13

11	Перш ніж засуджувати ...	Зрозумій	Примір на себе	Треба прожити життя цієї людини	Подивіться на свою сім'ю	Потрібно розуміти ситуацію
13	Люди не говорять мені особисто, але я знаю, що...	Дивний	Мене засуджують за минуле	Все буде ок	Вони заздрають, хоч і не всі знають про дитину	Деякі помічають, що моя дитина відстає від однолітків
Прийняття						
1	Я люблю свою дитину, але..	<u>Втомився</u>	<u>Втомлююся від спілкування</u>	Хочу допомогти їй	<u>Іноді мені хочеться побути пару годин наодинці</u>	Буває не зовсім розумію його поведінку
3	Щоб дитина була щаслива, потрібно...	Її любити	З нею спілкуватися	Любити її	Дати йому цю можливість	Її розуміти, підтримувати, віддавати максимально більше любові своєї
4	Мені погано, коли дитина...	Відчуває сум	Відчуває сум та сумує	Плаче	Істерить	Плаче, переживає, засмучений

Продовження таблиці 3.13

5	Якби я зустрілася з Богом, я б сказала йому...	Дякую	Дякую за все!	Дякую	Дякую, за все, що є, і допоможу моєму синові адаптуватися до життя	Спасибі за те, що чує мене і допомагає
25	Мій привід прокидатися вранці - ...	Новий день	Турбота про дітей та про сім'ю	Турбота про дитину	Потрібно будити моє пташеня і починати з ним новий день	Моя дитина

Порожня клітинка - відмова від повторного анкетування.

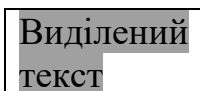

Речення, які завершені подібними за змістом відповідями – 36% від усіх незавершених речень.

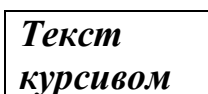
Загальні проблеми групи 2:

Страх майбутнього – 10% від загального числа відповідей учасників.

Недовіра лікарям – 2% від загального числа відповідей учасників.

Ігнорування соціуму – 1% від загального числа відповідей учасників.

виділений
текст

Втома – 3% від загального числа відповідей учасників.

Учасники групи 2 демонструють страх соціального осуду та заздрість, реагують на страхи яскравими психосоматичними реакціями (Відповіді № 18). І разом із тим, що показники страхів не виходять за межі норми, відповіді представлені в даній методиці свідчать про необхідність психологічної проробки страхів.

Індивідуальні проблеми:

Іван:

Низька самооцінка. (Відповіді № 21, 19, 13)

Уникання конфліктів. (Відповіді № 10, 9)

Страх, що дитина засмутиться. (Відповіді № 6, 4)

Мила:

Страх самозашкоджаючої поведінки дитини. (Відповідь №6)

Психічна травма від діагнозу дитини. (Відповідь №22)

Надія на «чудодійне зцілення». (Відповідь №20, 14)

Люся:

Страх загубити дитину. (Відповідь №6)

Травмуючі відносини з батьком дитини (Відповідь №21, 24, 15)

Негативний досвід у взаємодії з медиками (Відповідь №2)

Негативізм. (Відповідь №7, 10, 19, 14, 4)

Яніна:

Страх істерики у дитини. (Відповідь №6)

Нав'язливі думки та стани. (Відповідь №21, 23, 7, 9)

Тривожність. (Відповідь №18, 20, 14)

Негативний досвід у взаємодії з медиками (Відповідь №2)

За результатами контент-аналізу для обох груп учасників було виявлено загальні існуючі аспекти проблем: страх майбутнього, страх

соціального осуду, недовіра лікарям, ігнорування соціуму, втома, та заздрість.

Відповіді обох груп, що подібні за змістом, також підтверджують наявність схожих потреб та інтересів. Відповіді 4, 25, 11, 12, 19 у обох груп подібні за значеннями. А це означає що існують подібні проблеми в сфері батьківського прийняття, страху та страху соціального осуду.

Серед індивідуальних проблем виявлені деякі загальні проблеми для обох груп. Це: страх самозашкоджаючої поведінки дитини, низька самооцінка, негативізм, нав'язливі думки.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки проведеного теоретичного дослідження, та підсумовуючі отримані результати емпіричного дослідження, можна зробити наступні узагальнення та висновки.

Корекційна робота з батьками уявляє собою діяльність, направлену на активацію процесів розвитку та подолання психічних проблем. Метою корекційної роботи є створення умов для реалізації внутрішнього потенціалу батьків, психологічна допомога в подоланні аспектів гострих особистісних проблем та проблем у взаємодії з дитиною. Ми подаємо корекційну роботу як вид психологічної допомоги сім'ям дітей з аутизмом.

В результаті теоретично аналізу на основі робіт авторитетних науковців, було підтверджено, що розвиток батьків – це ресурс розвитку дітей. Динаміка розвитку дитини з аутизмом залежить від батьківського прийняття. Було підтверджено доцільність корекційної роботи з батьками, та необхідність розробки корекційної програми для батьків дітей з аутизмом, основаної на теорії батьківського прийняття, з метою підвищення рівня прийняття у батьків.

Основні особливості корекційної роботи з батьками, які виховують дітей з аутизмом, полягають в пріоритетності яку батьки надають дистанційній роботі, (через високий ступінь завантаженості), в освоєнні теоретичних знань за рахунок цифрових форматів, в проведенні діагностики за рахунок он-лайн сервісів, в необхідності бути присутніми на заняттях разом із дитиною, в можливості цілодобового звернення до корегуючого психолога, в наявності прикладу успішно адаптованої сім'ї дитини з аутизмом, в використанні психологом навчальних теоретичних матеріалів для батьків одночасно в якості домашнього завдання, діагностичного матеріалу, основи тренінгової роботи та розвитку рефлексивних здібностей.

У прагненні досягти виконання поставлених завдань, проаналізувавши теоретичний масив, було проведено порівняльний аналіз результатів

досліджуваних груп, який ґрунтується на обліку рівня батьківського прийняття, гострих аспектів проблем, життєвих цінностей, та ефективності корекційної роботи. На основі аналізу було виявлено, що батьки з низьким рівнем прийняття, не погоджуються на корекційну роботу. Рівно як і батьки з високим рівнем прийняття, не проявляють зацікавленості в корекційній роботі. В корекційну роботу приходять батьки з середнім рівнем батьківського прийняття. І в той же час, результат корекційної роботи прямо пропорціонально залежить від рівня залученості батьків в робочій процес.

Статистично доведено, на основі аналізу результатів роботи 2-х груп учасників, що від рівня батьківського прийняття проблем дитини залежить рівень успіху корекційної роботи з батьками. Підтверджено емпіричну гіпотезу дослідження. Розроблено і апробовано програму корекції для батьків дітей з аутизмом.

Виходячи з аналізу результатів дослідження, є привід допустити, що заняття з батьками в групах підтримки на довгостроковій основі мають потенціал для ефективною психологічної допомоги сім'ям дітей з аутизмом.

Першочерговою потребою є необхідність роботи над прийняттям. Довгостроковою метою корекційної роботи має бути психологічна підтримка батьків орієнтована на зміну ментальності.

Проведене дослідження не вичерпує усіх особливостей та проблем в корекційній роботі з батьками дітей з аутизмом. Через батьківський опір психологічним службам, батьківське неприйняття, для проведення дослідження вдалося залучити мінімальну кількість учасників. Подальшого аналізу потребують методи подолання опору батьків психологічній допомозі, та способи залучення батьків з низьким і середнім рівнями прийняття в корекційну роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Data & Statistics on Autism Spectrum Disorder. [Electronic resource]. - URL: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html>
2. World Health Organization : Autism spectrum disorders. [Electronic resource]. - URL: <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>
3. Акбаева Ж., Боброва В. Коэффициент людей с расстройством аутистического спектра в мире и альтернативные методы его коррекции и лечения. Научное обозрение. Педагогические науки. 2019. № 1. С. 54–58.
4. Всемирная организация здравоохранения. Шестьдесят седьмая сессия Всемирной ассамблеи здравоохранения. А67/17. Пункт 13.4 предварительной повестки дня 21 марта 2014 г. Комплексные и согласованные усилия по ведению расстройств аутистического спектра. URL: http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA67/A67_17-ru.pdf (дата обращения: 27.01.2021).
5. Высотина, Т. Н. Организация психологической помощи родителям аутичных детей. Материалы 3-й Всероссийской научно-практической конференции «Олимпийский Сочи». Сочи: РИЦ СГУТиКД, 2010. С. 196- 199.
6. Нестерова А. А. Жизнеспособность родителей, воспитывающих ребенка с аутизмом. *Вестник Московского государственного областного университета*. 2015. № 2. С. 265-273.
7. Захарова Е. В. Психолого-педагогическое сопровождение семей, воспитывающих детей с аутизмом. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии*. 2014. № 45. С. 123–131.
8. Казьмин А.М., Словохотова О.В. Дистанционное консультирование родителей в ранней помощи: компетентностный подход. *Электронный журнал «Клиническая и специальная психология»*. 2019. Том 8. № 2. С. 159–184.

9. Ялпаева Н.В., Сулейманов К.Б. Психологическая помощь родителям, воспитывающим ребенка с расстройствами аутистического спектра. *Интегративные тенденции в медицине и образовании*. 2017. Том 2. С. 130–134.
10. Porter N., Loveland K. A. An Integrative Review of Parenting Stress in Mothers of Children with Autism in Japan. *International Journal of Disability, Development and Education*. 2019. Vol. 66, No 3. P. 249-272.
11. Stoliaryk O. Availability of services for families raising children with autism as a purpose of social work. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, No 3. P. 289-303.
12. Богатіков Ю.О., Чернікова Н.М. Значення участі батьків у корекції аутичної дитини. *Вісник Черкаського університету «Педагогічні науки»*. 2019. Том 1. С. 176–181.
13. Christelle V., Dellapiazza F., Blanc N., Cousson-Gelie F., Miot S., Roeyers H. & Baghdadli A. Coping strategies of parents of children with autism spectrum disorder: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2019. Vol. 28, No 6. P. 747–758.
14. Pepperell T., Paynter J., Gilmore L. Social support and coping strategies of parents raising a child with autism spectrum disorder. *Early Child Development and Care*. 2018. Vol. 188, No 10. P. 1392-1404.
15. Царькова О.В. Особливості допомоги батькам, які виховують дітей з особливими потребами. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 23. С. 687–695.
16. Базима Н. В., Куца Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей з аутистичними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 26. С. 8-13.
17. Пухова А., Киселева М. Алгоритм помощи семье, воспитывающей ребенка с аутизмом (обзор литературы). *Вестник Курганского государственного университета*. 2018. № 4. С. 110–111.

18. Khyrnko M. B., Andreyko B.V. Psychotherapeutic work wsth parents of children with spesial needs and work on difficult behavior. Psychological journal. 2016. Vol. 2, No 2. P. 31–42.

19. Островська К.О. Духовні засади психологічної допомоги батькам аутичних дітей. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. 2011. № 17. С. 353-359.

20. Кафьян Э. М. Программа психологического консультирования родителей, воспитывающих ребенка с аутизмом. Проблемы науки. 2016. № 10 (11). С. 35-39.

21. Крушная Н., Пинкус М. Особенности работы психолога по развитию социального взаимодействия в семьях, воспитывающих детей с расстройством аутистического спектра. *Вестник Южно-Уральского государственного гуманитарно-педагогического университета*. 2016. № 7. С. 144–151.

22. Ханина М. А. Психолого-педагогическая поддержка семьи ребенка с ограниченными возможностями здоровья. Научный вектор Балкан. 2019. № 1(3). С. 28–31.

23. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М., Костин И.А., Веденина М.Ю., Аршатский А.В., Аршатская О.С. Дети и подростки с аутизмом. Москва. 2005. 224 с.

24. Конева И.А., Кривоногова Е.Л. Многоуровневая система работы с родителями детей, имеющих расстройства аутистического спектра. Проблемы современного педагогического образования. Психология. 2018. С. 425–428.

25. Журавлева А.Л., Крюкова Т.Л., Сергиенко Е.А. Совладающее поведение: Современное состояние и перспективы. Москва: Институт психологии РАН, 2008. 474 с.

26. Эйдемиллер Э., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи: 4-е издание : монография. СПб : Питер, 2008. 672 с.

27. Осипова А. А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов. Москва: ТЦ «Сфера», 2000. 512 с.

28. Братченко С, Миронова М. Личностный рост и его критерии. Психологические проблемы самореализации личности. 2017. № 5. С. 71–79.

29. Helping Parents and Therapists Cope with Autism Spectrum Disorder : Susan Sherkow. TEDxYouth@LFNY. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JYPeOm5A8XQ> & (дата звернения: 14.08.2021).

30. Stepping into the world of Autism : Sonali Kataria. TEDxPune. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YpGxte51q8U> & (дата звернения: 23.08.2021).

31. Дорошева А. Е., Грабельникова У.С., Колупаева С. Синдром эмоционального выгорания, особенности совладающего поведения и регуляции эмоций у матерей, воспитывающих ребенка с расстройством аутистического спектра. Психологические исследования. 2018. Vol. 11, дек. (№ 1). С. 5–18.

32. Куканов А.А., Фанталова Е.Б. Мотивационно-личностная сфера матерей, имеющих детей с аутизмом: Северная Америка и Западная Европа. *Электронный журнал «Психологическая наука и образование psyedu.ru»* 2016. Том 8. № 1. С. 128–136.

33. Силов Д., Маникавашагар В. Как преодолеть панику: Руководство по самопомощи с применением когнитивно-поведенческих методик: Сам себе психолог, 2003. 72 с.

34. Нестерова А.А., Айсина Р.М., Сулова Т.Ф. Руководство для родителей ребенка с расстройством аутистического спектра: вопросы самопомощи и социального развития ребенка: навч. посіб. Москва: Издательство Ритм, 2016. 216 с.

35. Дорошева А. Е., Грабельникова У.С., Колупаева С. Особенности восприятия стрессовых факторов и совладания с ними у матерей,

воспитывающих детей с расстройствами аутистического спектра. *Reflexio*. 2018. Vol. 11, янв. (№ 2). С. 43–62.

36. Корытова Г.С., Еремина Ю.А. Факторная структура копинг-поведения матерей, воспитывающих детей раннего возраста с нормативным уровнем психосоциального развития. *Сибирский психологический журнал*. 2017. № 65. С. 22–39.

37. Centers for Disease Control and Prevention : Autism Spectrum Disorder (ASD). URL: <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/facts.html> & (дата звернения: 09.04.11.2017).

38. An autistic genius discusses how differences make us special : Jeffery Ford TEDxMSU. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iFsRbMxp8dw> & (дата звернения: 12.07.2021).

39. Who's Afraid of the Big Bad Autism? : Justin Robbins. TEDxTufts. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sFJOoUjGtYU> & (дата звернения: 13.07.2021).

40. Hughes J.A. Does the heterogeneity of autism undermine the neurodiversity paradigm? *Wiley Online Library*. 2021. Vol. 35, No 1. P. 47-60.

41. Invisible Diversity: A Story Of Undiagnosed Autism : Carrie Beckwith-Fellows. TEDxVilnius. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cF2dhWWUyQ4> & (дата звернения: 14.07.2021).

42. Autism is not an insult : Taylor Uremovich. TEDxLakeTravisHigh. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2StvPVWKOtg> & (дата звернения: 16.07.2021).

43. Autism: A Spectrum of Individuals : Suzanne Buchanan. TEDxCarnegieLake. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=m5glVMAI-mE> & (дата звернения: 17.07.2021).

44. TEDxVictoria - Jim Tanaka. Facing up to Autism : New Tools for Different Minds. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_QfKAMJfae4 & (дата звернения: 18.07.2021).

45. Getting Real About Autism : Nicholas Dixon. TEDxAlmaCollege. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cTVyI3pBjwI> & (дата звернення: 19.07.2021).

46. Why are so many autistic adults undiagnosed? : Kip Chow. TEDxSFU. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RcSCi-XDyeU> & (дата звернення: 20.07.2021).

47. Steve Silberman : The forgotten history of autism. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_MBiP3G2Pzc & (дата звернення: 22.07.2021).

48. Letting Go of Control and Rethinking Support for Autistic Individuals : Amy Laurent. TEDxURI. URL: https://www.youtube.com/watch?v=fx3cfzlCG_Q & (дата звернення: 23.07.2021).

49. Confronting Autism: How to Ignite Every Child's Potential : Kim Moore. TEDxKanata. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pXBRYp7kRDc> & (дата звернення: 25.07.2021).

50. Эми Клин : Новый подход к диагностике аутизма. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JcJ3MfJNm6g> & (дата звернення: 26.07.2021).

51. Jones W., Klin A. Attention to eyes is present but in decline in 2–6-month-old infants later diagnosed with autism. *Nature*. 2013. Dec 19, No 504(7480). P. 427–431.

52. Overcoming Autism... With Video Games : Renae Beaumont. TEDxUQ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KQVv2hKipYQ> & (дата звернення: 27.07.2021).

53. AUTISM: IT'S ABOUT TIME : Dr. John Montovani. TEDxGatewayArchSalon. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ikPBA5nAxiM> & (дата звернення: 29.07.2021).

54. Autism and inclusion in the Irish Education System : Adam Harris. TEDxShannonED. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MQWTEUS15aQ> & (дата звернення: 30.07.2021).

55. Why Autistic Unemployment Is So High : Claire Barnett. TEDxVanderbiltUniversity. URL: https://www.youtube.com/watch?v=FVZu557_k04 & (дата звернення: 02.08.2021).

56. Reconsidering the Autism Spectrum : Ronit Molko. TEDxSedona. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2v33Hm3WswY> & (дата звернення: 03.08.2021).

57. Autism: From awareness to acceptance : Dr. Archana Nayar. TEDxDelhi. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EemkqcGHg9c> & (дата звернення: 05.08.2021).

58. Neurodiversity is a super power not a problem : Elaine Halligan. TEDxBonnSquare. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ybaXjnA8iwk> & (дата звернення: 06.08.2021).

59. Рязанова А.В. Семья с особым ребенком: внутренние процессы и социальные отношения. Аутизм и нарушения развития. 2011. № 2. С. 1–17.

60. Федотова Э. Л. Аутизм: наука и практика. *По страницам журнала «Аутизм и нарушения развития»*. 2003-2014. С. 62–68.

61. Лукьянова А. Специфика взаимоотношений сиблингов детей с РАС. Комплексное сопровождение детей с расстройствами аутистического спектра : матеріали I всерос. наук.-практ. конф. Москва, 14-16 груд. 2016 р. Москва, 2016. С. 201–204.

62. Гусева О. В. Психологические особенности здоровых сиблингов в семьях, имеющих детей с ранним детским аутизмом : тези доп. всерос. наук.-практ. конф. (Москва, 28-29 січ. 2016 р.). Москва, 2016. С. 276-285.

63. Мастюкова Е.М., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: учеб. пособие. Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 408 с.

64. Walton K. M. Risk Factors for Behavioral and Emotional Difficulties in Siblings of Children With Autism Spectrum Disorder. American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities. 2016. Vol. 121, No 6. P. 533–549.

65. DSM-5 Diagnostic Criteria Autism Speaks : DSM-5 Diagnostic Criteria. URL: <https://www.autismalert.org/uploads/PDF/INFO--DSM%205%20Diagnostic%20Criteria.pdf> & (дата звернення: 20.06.2021).

66. Разорвина А.С. Тренинг эффективного родителя по Томасу Гордону. Ульяновский государственный педагогический университет им. И.Н. Ульянова. Интеграция наук. 2018. № 4 (19) С. 382-387.

67. Кипнис М. Большая книга лучших игр и упражнений для любого тренинга. Москва: АСТ, 2017. 637 с.

68. Autism Speaks : Autism Statistics and Facts. URL: <https://www.autismspeaks.org/autism-statistics-asd> & (дата звернення: 20.06.2021).

69. Кудленок В. Не такой как все! Как принять своего ребенка. Аутизм и нарушения развития. 2014. № 1. С. 49–53.

70. What Being Autistic Taught Me About Being Human : SDaniel Wendler. TEDxBend. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KeMW2Asu8vg> & (дата звернення: 18.08.2021).

Опитувальник емоційних стосунків в сім'ї Е. І. Захарової (методика ОДРЕВ)

П.І.Б.

Вік батька

Вік дитини

Стать дитини

Який по старшинству в родині

Інструкція Шановні батьки!

Оцініть справедливість наступних тверджень, використовуючи п'ятибальну шкалу:

- 5 - абсолютно вірно;
- 4 - швидше за все це так;
- 3 - у деяких випадках вірно;
- 2 - не зовсім вірно;
- 1 - абсолютно невірно.

1. Я відразу помічаю, коли моя дитина засмучена.
2. Коли моя дитина ображається, то неможливо зрозуміти, з якої причини.
3. Коли моїй дитині боляче, мені здається, я теж відчуваю біль.
4. Мені часто буває соромно за мою дитину.
5. Що б не зробила моя дитина, я буду любити її.
6. Виховання дитини - складна проблема для мене.
7. Я рідко підвищую голос.
8. Якщо часто обіймати і цілувати дитину, можна заласкати її і зіпсувати її характер.
9. Я часто даю зрозуміти моїй дитині, що вірю в її сили .
10. Поганий настрій моєї дитини не може бути виправданням її непослуху.
11. Я легко можу заспокоїти мою дитину.
12. Почуття моєї дитини для мене загадка.
13. Я розумію, що моя дитина може грубити, щоб приховати образу.
14. Часто я не можу розділити радість моєї дитини.
15. Коли я дивлюся на свою дитину, то відчуваю любов і ніжність, навіть якщо вона погано поводить себе.
16. Я багато чого хотіла (в) б змінити у своїй дитині.
17. Мені подобається бути матір'ю (батьком).
18. Моя дитина рідко спокійно реагує на мої вимоги.
19. Я часто гладжу мою дитину по голові.
20. Якщо у дитини щось не виходить, вона повинна впоратися з цим самостійно.
21. Я чекаю поки дитина заспокоїться, щоб пояснити їй, що вона не права.
22. Якщо моя дитина розбалувалася, я вже не можу її зупинити.

23. Я відчуваю ставлення моєї дитини до інших людей.
24. Часто я не можу зрозуміти, чому плаче моя дитина.
25. Мій настрій часто залежить від настрою моєї дитини.
26. Моя дитина часто робить речі, які сильно мені докучають.
27. Ніщо не заважає мені любити свою дитину.
28. Я відчуваю, що завдання виховання занадто складне для мене.
29. Ми з моєю дитиною приємно проводимо час.
30. Я відчуваю роздратування, коли дитина буквально «липне» до мене.
31. Я часто кажу дитині, що високо ціную її старання і досягнення.
32. Навіть коли дитина втомилася, вона повинна довести розпочату справу до кінця.
33. У мене виходить налаштувати дитину на серйозні заняття.
34. Часто моя дитина здається мені байдужою, і я не можу зрозуміти, що вона відчуває.
35. Я завжди розумію, чому моя дитина засмучена.
36. Коли у мене гарний настрій, капризи дитини не можуть зіпсувати його.
37. Я відчуваю, що моя дитина любить мене.
38. Мене пригнічує, що моя дитина росте зовсім не такою, якою мені хотілося б.
39. Я вірю, що можу впоратися з більшістю ситуацій і проблем у вихованні моєї дитини.
40. Часто у нас з дитиною виникає взаємне невдоволення.
41. Мені часто хочеться взяти дитину на руки.
42. Я не заохочую дрібні успіхи дитини. Це може розпестити її.
43. Марно вимагати щось від дитини, коли вона втомилася.
44. Я не в силах змінити поганий настрій дитини.
45. Мені достатньо лише подивитися на дитину, щоб відчути її настрій .
46. Часто радість дитини здається мені безпричинною.
47. Я легко переймаюся веселощами моєї дитини.
48. Я дуже втоплююся від спілкування зі своєю дитиною.
49. Я багато чого прощаю своїй дитині через любов до неї.
50. Я знаходжу, що я набагато менше здатна добре піклуватися про свою дитину, ніж очікувала (в).
51. У мене часто виникають спокійні, теплі стосунки з моєю дитиною.
52. Я рідко саджу дитину до собі на коліна.
53. Я часто хвалю свою дитину.
54. Я ніколи не порушую розпорядок дня дитини.
- 55 . Коли моя дитина втомилася, я можу переключити її на більш спокійні заняття.
56. Мені важко зрозуміти бажання моєї дитини.
57. Я легко можу здогадатися, що турбує мою дитину.
58. Іноді я не розумію, як дитина може засмучуватися по таких дрібницях.
59. Я отримую задоволення від спілкування з дитиною.
60. Не завжди легко прийняти мою дитину такою, якою вона є.
61. Мені вдається навчити дитину, що і як робити.

62. Наші заняття з дитиною часто закінчуються сваркою.
63. Моя дитина любить до мене притискатися.
64. Я часто буваю суворою (суворим) зі своєю дитиною.
65. Краще відмовитися від відвідування гостей, коли дитина «не в дусі».
66. Коли дитина засмучена і їй важко заспокоїтися, мені буває важко допомогти їй.

Опитувальник діагностики агресивних та ворожих реакцій людини Басса-Дарки

Им'я _____

Вік _____

Інструкція.

Відзначте «так», якщо ви згодні з твердженням, і «ні» - якщо не згодні.

Намагайтеся довго над питанням не роздумувати.

Питання. 1. Часом я не можу впоратися з бажанням заподіяти шкоду іншому.	Так	Ні
2. Іноді брешу про людей, яких не люблю.	Так	Ні
3. Я легко дратуюся, але швидко заспокоююся.	Так	Ні
4. Якщо мене не попросять по доброму, я не виконаю прохання.	Так	Ні
5. Я не завжди одержую те, що належить.	Так	Ні
6. Я не знаю, що люди говорять про мене за мою спиною.	Так	Ні
7. Якщо я не схвалюю поведінки друзів, я даю їм це відчуття.	Так	Ні
8. Коли мені траплялося обдурити кого-небудь, я відчував болісні каяття совісті.	Так	Ні
9. Мені здається, що я не здатний ударити людину.	Так	Ні
10. Я ніколи не дратуюся настільки,	Так	Ні

щоб кидатися предметами.		
11. Я завжди поблажливий до чужих недоліків.	Так	Ні
12. Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться порушити його.	Так	Ні
13. Інші вміють майже завжди користуватися сприятливими обставинами.	Так	Ні
14. Я тримаюся насторожено з людьми, що ставлять-ся до мене трохи більш дружньо, ніж я очікував.	Так	Ні
15. Я часто буваю не згодний з людьми.	Так	Ні
16. Іноді до мене приходять думки, від яких мені соромно.	Так	Ні
17. Якщо хто-небудь першим ударить мене, я не відповім йому.	Так	Ні
18. Коли я дратуюся, я грюкаю дверима.	Так	Ні
19. Я набагато більш дратівливий, ніж здається.	Так	Ні
20. Якщо хтось уявляє себе начальником, я завжди дію йому всупереч.	Так	Ні
21. Мене трохи засмучує моя доля.	Так	Ні
22. Я думаю, що багато людей не	Так	Ні

люблять мене.		
23. Я не можу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.	Так	Ні
24. Люди, які ухиляються від роботи, мають відчувати почуття провини.	Так	Ні
25. Той, хто ображає мене і мою родину, напрошується на бійку.	Так	Ні
26. Я не здатний на грубі жарти.	Так	Ні
27. Мене охоплює лють, коли наді мною посміхаються.	Так	Ні
28. Коли люди вдають із себе начальників, я роблю все, щоб вони не зазнавалися.	Так	Ні
29. Майже щотижня я бачу кого-небудь, хто мені не подобається.	Так	Ні
30. Досить багато людей заздять мені.	Так	Ні
31. Я вимагаю, щоб люди поважали мене.	Так	Ні
32. Мене гнітить те, що я мало роблю для своїх батьків.	Так	Ні
33. Люди, що постійно дратують вас, заслуговують на те, щоб їх «клацнули» по носі.	Так	Ні
34. Я ніколи не буваю похмурий від злості.	Так	Ні
35. Якщо до мене	Так	Ні

ставляться гірше, ніж я заслуговую, я не засмучуюся.		
36. Якщо хтось виводить мене із себе, я не звертаю уваги.	Так	Ні
37. Хоча я і не показую цього, мене іноді гризе заздрість.	Так	Ні
38. Іноді мені здається, що з мене глузують.	Так	Ні
39. Навіть якщо я злюся, я не вдаюся до "сильного" висловлювання.	Так	Ні
40. Мені хочеться, щоб мої гріхи були прощені.	Так	Ні
41. Я рідко даю здачі, навіть якщо хто-небудь ударить мене.	Так	Ні
42. Коли виходить не по моєму, я іноді ображаюся.	Так	Ні
43. Іноді люди дратують мене однією своєю присутністю.	Так	Ні
44. Немає людей, яких би я по справжньому ненавидів.	Так	Ні
45. Мій принцип: «Ніколи не довіряти «чужинцям»».	Так	Ні
46. Якщо хто-небудь дратує мене, я готовий сказати, що я про нього думаю.	Так	Ні
47. Я роблю багато такого, про що згодом шкодую.	Так	Ні
48. Якщо я	Так	Ні

розлючуся, я можу вдарити кого-небудь.		
49. З дитинства я ніколи не виявляв вибухів гніву.	Так	Ні
50. Я часто почуваюся як порохова бочка, що готова вибухнути.	Так	Ні
51. Якби всі знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою нелегко працювати.	Так	Ні
52. Я завжди думаю про те, які таємні причини змушують людей робити щонебудь приємне для мене.	Так	Ні
53. Коли на мене кричать, я починаю кричати у відповідь.	Так	Ні
54. Невдачі засмучують мене.	Так	Ні
55. Я б'юся не рідше і не частіше ніж інші.	Так	Ні
56. Я можу згадати випадки, коли я був настільки злим, що брав річ, яка потрапила мені під руку, і ламав її.	Так	Ні
57. Іноді я відчуваю, що готовий першим почати бійку.	Так	Ні
58. Іноді я відчуваю, що життя поводить мене зі мною не справедливо.	Так	Ні
59. Раніше я думав, що більшість людей говорить правду, але тепер я в це не вірю.	Так	Ні
60. Я лаюся тільки	Так	Ні

від злості.

61. Коли я вчиняю неправильно, мене мучить совість.	Так	Ні
62. Якщо для захисту своїх прав мені потрібно застосувати фізичну силу, я застосовую її.	Так	Ні
63. Іноді я виражаю свій гнів тим, що сгукаю кулаком постолю.	Так	Ні
64. Я буваю грубуватий щодо людей, які мені не подобаються.	Так	Ні
65. У мене немає ворогів, які б хотіли мені нашкодити.	Так	Ні
66. Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо вона на це заслуговує.	Так	Ні
67. Я часто думаю, що жив неправильно.	Так	Ні
68. Я знаю людей, що здатні довести мене до бійки.	Так	Ні
69. Я не засмучуюся через дріб'язки.	Так	Ні
70. Мені рідко приходить на думку, що люди намагаються розлютити чи образити мене.	Так	Ні
71. Я часто тільки загрожую людям, хоча і не збираюся виконувати погрози.	Так	Ні
72. Останнім часом я став занудою.	Так	Ні
73. У суперечці я	Так	Ні

часто підвищую
голос.

74. Я намагаюся зазвичай ховати своє погане ставлення до людей.	Так	Ні
--	-----	----

75. Я краще погоджуся з чим- небудь, ніж стану сперечатися.	Так	Ні
--	-----	----

Методика «Незавершені речення». (Модифікація автора).

Перед Вами перелік незавершених речень. Вам пропонується завершити кожне речення одним або декількома словами, вклавши у відповідь близький Вам зміст. По можливості, виконуйте роботу швидко. Завершуйте початок речення не розмірковуючи, першою відповіддю, яка прийде Вам на думку.

Ваше ім'я _____

Ваша стаття _____

Ваш вік _____

1. Я люблю свою дитину, але

2. Лікарі можуть

3. Щоб дитина була щаслива, потрібно

4. Мені погано, коли дитина

5. Якби я зустрілася з Богом, я б сказала йому

6. Я побоююся, що дитина раптово

7. Десь в глибині душі кожна людина

8. Коли перехожі дивляться на мене з дитиною, то

9. Я не люблю коли люди

10. Коли моїй дитині роблять зауваження в громадському місці, я

11. Перш ніж засуджувати

12. Бачачи на вулиці здорових дітей, я відчуваю

13. Люди не говорять мені особисто, але я знаю, що

14. Мені хочеться закричати коли

15. Почуття провини найчастіше

16. Перед сном мене відвідують думки

17. Коли я боюся, то думаю про

18. Моє тіло реагує на почуття тривоги

19. Найбільше мене лякає

20. Я б втратила страх, якби

21. Було б краще, якби я

22. Я зробила б все, щоб перестати думати про

23. Напруга - це символ

24. Мені не вистачає

25. Мій привід прокидатися вранці -

Напруга, питання № 6, 21, 22, 23, 24.

Страх, питання № 16, 17, 18, 19, 20.

Агресія, питання № 2, 7, 12, 14, 15.

Страх соціального осуду, питання № 8, 9, 10, 11, 13.

Прийняття, питання № 1, 3, 4, 5, 25.

Корекційна програма для батьків, які виховують дітей з розладами аутистичного спектра

План

1. Пояснювальна записка.
2. Актуальність програми, мета, завдання.
3. Методи дослідження.
4. Цільова група.
5. Структура та зміст занять.
6. Передбачуваний результат.
7. Тематичний план занять.

Вступ.

Стрімкий ріст світових статистичних показників по аутизму актуалізує розширення сфери надання психологічної допомоги людям з аутизмом та їх сім'ям. Цим обумовлена потреба в розробленні і постійному оновленні методичних рекомендацій щодо психологічного супроводження сімей, які виховують дітей з аутизмом.

Діти, які своєчасно проходять правильно організовані корекційні програми отримують можливості:

- навчатися за програмою загальноосвітньої школи 60%;
- навчатися за програмою спеціальних шкіл різних типів 30%.

75% дітей з якими не проводилися корекційні роботи соціально не адаптуються. 30% адаптуються відносно і потребують опіки.

За даними на 2021 рік розроблено достатньо програм для дітей з аутизмом, щоб забезпечити потреби дітей у розвитку, і лише невелика кількість європейських країн представляє корекційні програми для батьків. Здебільшого подібні програми уявляють собою знайомство з копінг-стратегіями для батьків.

Пояснювальна записка

Дана корекційна програма призначена для групової роботи з батьками у яких є малолітні діти з розладами аутистичного спектру в групах підтримки. Вона стане у нагоді практичним психологам приватних і державних центрів реабілітації та розвитку. У батьків дітей з аутизмом після отримання інформації про аутизм їхньої дитини спостерігається неприйняття діагнозу, яке виражене в запереченні та униканні психологічної допомоги. Що робить процес розвитку дітей ускладненим, а інколи і неможливим, в той час коли кожна хвилина є вирішальною в боротьбі за успіх у ранній корекції.

За рахунок зростання в останні роки кількості дітей з аутизмом, **актуальність** даної **програми** полягає в необхідності надання вчасної психологічної підтримки батькам та надання своєчасної можливості за рахунок корекційної роботи підвищити рівень батьківського прийняття, щоб на основі цього став можливим подальший розвиток довільної регуляції діяльності, процесів пізнання, соціально-адаптивних функцій дитини і в решті решт дитина отримала можливість надбання максимального індивідуального рівня розвитку.

Мета даної програми - надати психологічну допомогу батькам у особистісному розвитку, психологічну підтримку, сприяти підвищенню рівня батьківського прийняття, та корекція сфер гострих аспектів проблем (за результатами діагностики).

Завдання програми:

- діагностика і корекція відхилень у особистісному розвитку батьків;
- формування і розвиток навичок прийняття і самоприйняття;
- надання нових знань з проблем аутизму та копінг-стратегій;
- формування позитивної емоційної установки у матері по відношенню до дитини;
- розвиток комунікативних навичок;
- формування здатності батьків до соціальної взаємодії і спілкування;

- розвиток соціально-адаптивних функцій;
- формування навичок самодопомоги;
- приведення до гармонії емоційної сфери, когнітивної сфери;
- розвиток рефлексивних здібностей;
- формування високого мотиваційного фону.
- забезпечення роботи в позитивній емоційній атмосфері.

Дана програма налічує 3 блоки.

1. Підготовчий.

1 зустріч. Діагностика. Діагностика емоційної, мотиваційної, та поведінкової сфер. Перше анкетування з метою визначення рівня особистісного розвитку батьків та виділення гострих аспектів труднощів. Встановлення контакту. Зменшення емоційного дискомфорту при спілкуванні.

2. Корекційно-розвиваючий.

Включає комплекс групових вправ корекційного характеру, виклад теоретичних аспектів проблем з елементами тренінгової роботи для 8 групових зустрічей.

3. Заключний.

10 зустріч. Повторне анкетування. Підсумки.

Діагностичний блок (1 і 10 зустрічі).

Психодіагностичні методики:

1. Опитувальник емоційних стосунків сім'ї Е. І. Захарової (методика ОДРЕВ).

2. Опитувальник діагностики агресивних реакцій Басса-Дарки.

3. Методика «Незавершених речень»

Цільова група: корекційної програми підготовлена для матерів малолітніх дітей з розладами аутистичного спектра.

Організація занять. Організація спільної роботи психолога і матерів на групі само-і взаємодопомоги передбачається за рахунок тренінгових форм діяльності. Програма розрахована на 10 зустрічей групи само- і

взаємодопомоги. Зустрічі проводяться 1 раз на тиждень з групою матерів. Тривалість однієї зустрічі 1-2 години (залежно від індивідуальних можливостей учасниць). Заняття, або зустріч групи само-і взаємодопомоги передбачає теоретичний блок і практичні техніки.

Зустрічі можуть бути проведені віртуально он-лайн або на фізичному рівні в залежності від можливостей учасниць.

Таблиця 3.1

Структура корекційного заняття (групової зустрічі)

I Етап.	II. Етап.	III. Етап.
1. Привітання. 2.Перевірка домашнього завдання. 3. Інформаційний блок.	Вправи і завдання направлені на корекцію відхилень у особистісному розвитку учасниць.	1. Рефлексія. 2.Домашнє завдання. 3. Прощання.

Таблиця 3.2

Структура корекційного заняття (групової зустрічі он-лайн)

I Етап.	II. Етап.	III. Етап.	IV. Етап.
Інформаційний аудіо блок (самостійне прослуховування в зручний час в процесі підготовки до он-лайн зустрічі)	1. Привітання. 2.Перевірка домашнього завдання.	Вправи і завдання направлені на корекцію відхилень у особистісному розвитку учасниць.	1. Рефлексія. 2.Домашнє завдання. 3. Прощання.

Прогнозований результат: корекційна програма сприятиме особистісному розвитку, підвищенню рівня батьківського прийняття; передбачається покращення стану дитячо-батьківських відносин, підвищення рівня мотиваційної сфери, та зменшення рівня гострих аспектів особистісних проблем у матерів.

Таблиця 3.3

№	Заняття	Мета
1.	<p><u>Тема. Знайомство.</u></p> <p>Анкетування. Опитувальник емоційних взаємовідносин у сім'ї Є.І.Захарової (методика (ОДБЕВ)). Тест за методикою незакінчених речень Сакса-Леві. Опитувальник дослідження рівня агресивності А. Басс і А. Дарки.</p> <p>Привітання групи.</p> <p>Установчий монолог: «Проблема аутизму і прийняття дитини».</p> <p>Правила групи.</p> <p>Знайомство. Учасниці називають свої імена.</p> <p>Психогімнастична вправа: «Алфавіт».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>Діагностика. Тестування аспектів проблеми, які потребують корекції. Визначення рівня прийняття матерями дітей.</p> <p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Ознайомити учасниць з цілями і завданнями групи Встановлення теплої атмосфери довіри.</p> <p>Організація умов ефективної групової роботи.</p> <p>Знайомство учасниць одна з одною. Встановлення довіри.</p> <p>Подолати настороженість і незручність першої зустрічі. Встановлення контакту.</p> <p>Знайомство групи з ритуалом прощання.</p>
2.	<p><u>Тема: Прийняття.</u></p> <p>Привітання.</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p>

	<p>Інформаційний блок. Прийняття - ресурс розвитку дитини. (Приклад успішних матерів дітей з розладами аутистичного спектру на світовому рівні). Мова прийняття. Прийняття себе - ключ до прийняття дитини.</p> <p>Знайомство в колі. По черзі, 5 хвилин кожна учасниця говорить про себе + нетерапевтичні питання одна одній.</p> <p>Вправа. Перетворити некомфортне в комфортне.</p> <p>Рефлексія в колі. Як ви почувалися під час занять?</p> <p>Домашнє завдання: Послухати вірш з класичної літератури (пропонує ведуча), і на наступному занятті розповісти, що було в вірші «мого».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>Науково аргументувати ефективність прийняття дитини в процесі його її реабілітації. Навчання матерів демонстрації прийняття в стосунках з дитиною. Дати інструменти для роботи з прийняттям. Створення атмосфери безпеки.</p> <p>Введення учасниць в групу. Навчання навичкам групової роботи.</p> <p>Тренування навичок позитивного мислення і трансформації негативного в позитивне.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Діагностика гострих проблем. Формування навички відстежувати, «що я відчуваю?»</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
3.	<p>Тема: Корекція дитячо-батьківських відносин.</p> <p>Привітання групи.</p> <p>Перевірка домашнього завдання.</p> <p>Інформаційний блок.</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Розігрів.</p> <p>Інформаційна</p>

	<p>Корекція материнського стану в сфері прийняття дитини. Хибне прийняття. Як змінити неприпустиму поведінку дитини? Ланцюжок «Що я відчуваю?»: Відчуття тіла - почуття-думки.</p> <p>Завдання по черзі розповісти, що зворушило в інформаційному блоці. Зворотній зв'язок. Задати одна одній по 1-му питанню.</p> <p>«Представити себе». По черзі, 1 хвилину кожна учасниця представляється. Формулює мету приходу, описує проблему, з якою прийшла, звертається за допомогою до групи.</p> <p>Вправа «Слово любові». (Акторська майстерність). Установка, далі по колу кожен говорить слово з любов'ю.</p> <p>Вправа. «Презентація моєї дитини». Написати позитивні якості дитини, намагаючись, щоб опис був якомога краще, потім по черзі представити свою дитину.</p> <p>Рефлексія в колі. Кому з групи ви хотіли б подякувати за сьогоднішнє заняття?</p> <p>Домашнє завдання: Послухати вірш з класичної літератури (пропонує ведуча), і на наступному занятті розповісти, що було в вірші «мого».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>підтримка. Підвищення рівня усвідомленості учасниць.</p> <p>Діагностика гострих проблем у сфері відносин. Тренування навички зворотного зв'язку. Обмін досвідом. Сплочення групи.</p> <p>Усвідомлення проблеми аутизму, розвиток здатності говорити про проблему відкрито.</p> <p>Навчання навичкам ефективної комунікації з дитиною.</p> <p>Розвиток досвіду вміння бачити позитивні якості дитини. Об'єктивація емоцій і почуттів.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Діагностика гострих проблем. Формування навички відстежувати, «що я відчуваю?»</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
4.	<u>Тема: Страх.</u>	

<p>Привітання групи.</p> <p>Перевірка домашнього завдання.</p> <p>Інформаційний блок. Батьківські страхи, що стосуються сфери прийняття дитини. Страх майбутнього. Страхи батьків, що заважають розвитку дитини. Як справитися з нападами страху. Самопоміч.</p> <p>Завдання по черзі розповісти, що зворушило в інформаційному блоці. Зворотній зв'язок. Задати одна одній по 1-му питанню.</p> <p>Опрацювання страху невідомості з однією учасницею в колі. Розбір ланцюжка страхів. Зворотній зв'язок.</p> <p>Вправа «Місце мрій».</p> <p>Рефлексія в колі. Як ви почувалися під час занять?</p> <p>Домашнє завдання: Послухати вірш з класичної літератури (пропонує ведуча), і на наступному занятті розповісти, що було в вірші «мого».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Розігрів.</p> <p>Інформаційна підтримка. Створення атмосфери безпеки. Робота зі страхом невідомості.</p> <p>Діагностика гострих тривожних станів. Тренування навички зворотного зв'язку. Обмін досвідом. Сплочення групи.</p> <p>Формування навички трансформації страшного в абсурдне або смішне. Зниження рівня страху. Формування навички самостійної проробки страхів.</p> <p>Релаксація після напруженої роботи.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Діагностика гострих проблем. Формування навички відстежувати, «що я відчуваю?»</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
---	--

5.	<p><u>Тема: Стратегії поведінки у важких ситуаціях.</u></p> <p>Привітання групи.</p> <p>Перевірка домашнього завдання.</p> <p>Інформаційний блок. Деструктивні стратегії. Де взяти сили? Копінг-стратегії. Копінг-поведінка. Конструктивний копінг.</p> <p>Вправа «Запропоновані обставини». По черзі, кожній учасниці необхідно сформулювати текст-попередження для соціуму про аутизм у дитини і озвучити його ведучому. + Зворотній зв'язок.</p> <p>Вправа «Що я хочу змінити?».</p> <p>Рефлексія в колі. Що було приємним моментом в процесі занять? З якої причини?</p> <p>Домашнє завдання: Послухати вірш з класичної літератури (пропонує ведуча), і на наступному занятті розповісти, що було в вірші «мого».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Розігрів.</p> <p>Надати інформацію про форми надання самопомоги в важких ситуаціях.</p> <p>Формування навички ефективної комунікації та розвиток навички говорити про свою проблему.</p> <p>Усунення зациклення на тому, що неможливо змінити.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Діагностика гострих проблем. Формування навички відстежувати, «що я відчуваю?»</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
6.	<p><u>Тема: Страх соціального осуду.</u></p> <p>Привітання групи.</p> <p>Перевірка домашнього завдання.</p> <p>Інформаційний блок.</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Розігрів.</p> <p>Підвищити рівень</p>

	<p>Батьківське реагування на неприйнятну поведінку дитини в суспільстві. Приклад позитивного реагування соціуму на проблему дитячого аутизму (Приклади з життя). Як подолати страх осуду?</p> <p>Завдання. По черзі кожна учасниця висловлює ведучій свій варіант негативного соціального реагування на маму і її дитину з особливими потребами. Ведуча виступає в ролі «мами, яка підверглась осуду», і парирує прояви соц. засудження. + Зворотній зв'язок.</p> <p>Вправа на заспокоєння. Всім учасницям групи завдання заспівати пісню (або станцювати танець) в самому повільному темпі.</p> <p>Рефлексія в колі. Які слова дали Вам відчуття спокою?</p> <p>Домашнє завдання: Послухати вірш з класичної літератури (пропонує ведуча), и на Наступний занятті розповісти, що Було в вірші «мого».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>усвідомлення проблеми і її прийняття. Інформаційна допомога.</p> <p>Дати можливість учасницям витягнути на поверхню свої страхи, і отримати варіант вирішення конфліктних ситуацій в соціумі.</p> <p>Розслаблення. Заспокоєння.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Діагностика гострих проблем. Формування навички відстежувати, «що я відчуваю?»</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
7.	<p><u>Тема: Агресія.</u></p> <p>Привітання групи.</p> <p>Перевірка домашнього завдання.</p> <p>Інформаційний блок. Агресивна поведінка дітей. Агресивна поведінка батьків. Причини агресивних проявів. Способи трансформації агресії.</p> <p>Вправа. "Без слів". Завдання висловити</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Розігрів.</p> <p>Висвітлити неусвідомлювані аспекти агресивних проявів. Дати теоретичні знання в боротьбі за спокій.</p> <p>Усунення тілесних</p>

	<p>негативну емоцію тілом. Виконується по черзі. + Зворотній зв'язок. + Питання в колі.</p> <p>Завдання. Творчими засобами (вірш, пісня, малюнок, танець, реквізит) виплеснути свій негатив, і розповісти, про нього і про свої почуття. + Питання. + Зворотній зв'язок.</p> <p>Рефлексія в колі. Що було неприємним моментом в процесі занять? Чому?</p> <p>Домашнє завдання: Послухати вірш з класичної літератури (предлагає ведуча), и на Наступний занятті розповісти, що Було в вірші «мого».</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>зажимів. Формування навички знімати психічне напруження і виражати емоції, не задавлюючи їх.</p> <p>Навчання навичкам самостійно звільнитися від важких почуттів, і трансформувати негативні емоції в продукти творчості. Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Діагностика гострих проблем. Формування навички відстежувати, «що я відчуваю?»</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
8.	<p><u>Тема. Напруга.</u></p> <p>Привітання групи.</p> <p>Перевірка домашнього завдання.</p> <p>Інформаційний блок. Психічне і фізичне напруження. Як зняти напругу?</p> <p>Завдання. Виявити в тілі дискомфорт. Пофантазувати і привласнити тілесному дискомфорту символ.</p> <p>Вправа «Як пробачити?»</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Розігрів.</p> <p>Надати інформацію про форми надання самопомоги в боротьбі з напругою.</p> <p>Розвиток чуттєвого і тілесного усвідомлення.</p> <p>Вираз афекту. Розрядка, вираз внутрішньої напруги.</p>

	<p>Вправа на заспокоєння. «М'язовий контролер».</p> <p>Рефлексія в колі. Оцініть свою участь в занятті.</p> <p>Домашнє завдання: Підготувати питання, інтерес до яких залишився у учасниць по закінченню групової роботи. Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>Усунення напруги, м'язових затискачів.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Задоволення інформаційних потреб групи.</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
9.	<p><u>Тема: Відповіді на питання.</u></p> <p>Привітання групи.</p> <p>Ведуча відповідає на питання учасниць, які залишилися у групи на заключному етапі групової роботи.</p> <p>Рефлексія в колі. Яке питання Ви ще не задали?</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Задоволення інформаційних потреб групи.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності та підтримки.</p>
10.	<p><u>Тема: Прощання.</u></p> <p>Привітання групи.</p> <p>Повторне анкетування.</p> <p>Прощання ведучої з групою.</p>	<p>Створення атмосфери довіри.</p> <p>Діагностика змін рівня прийняття дітей матерями. Підтвердження ефективності роботи.</p> <p>Формування мотивації до подальшої</p>

	<p>Рефлексія в колі. Як змінилося Ваше життя за ці 10 занять?</p> <p>Прощання (груповий ритуал): Аплодисменти + Гасло: «Я дозволяю собі бути собою, а іншим – бути іншими».</p>	<p>самостійної роботи учасниць.</p> <p>Розвиток рефлексивних здібностей.</p> <p>Позитивне підкріплення. Формування атмосфери єдності і підтримки.</p>
--	---	---